

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

ION POP: „SOLITARI, SOLIDARI...”

„Izolarea forțată poate și ar trebui să devină și o obligație de a reflecta mai profund asupra propriei condiții, a omului de azi și din-totdeauna. Dacă individul care mai băjbăie în ceața caldută a măruntei sale existențe egoiste și-ar ridica mai des ochii spre cerul kantian care rămâne «înstelat deasupra noastră» și dacă «legea morală din noi» ar fi trezită la o nouă viață, lucrurile s-ar putea schimba în bine. Nu e foarte sigur că va fi așa, dar optimismul devine acum obligatoriu.” (P. 6)

NICOLAE ENCIU: „MAI ESTE NEVOIE DE ISTORIE ȘI DE ISTORICI ÎN REPUBLICA MOLDOVA?”

„Făcând abstracție de trecerea neinspirată în subordinea directă a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, precum și de eșecul concursului proiectelor de cercetare finanțate prin intermediul Programului de Stat (2020-2023), Institutul de Istorie rămâne în continuare, prin statut, unica instituție academică cu acest profil de cercetare științifică din Republica Moldova, având ca obiectiv desfășurarea de cercetări fundamentale în domeniul istoriei naționale și universale.” (P. 16)

ARCHIVARIUS

Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu”. O prezentare de Ala Sainenco. (P. 24)

EDITORIAL

ARCADIE SUCEVEANU: „PAUL GOMA – ÎNTOARCEREA DIN EXIL”

„Dispariția recentă a lui Paul Goma amplifică regretul nostru de a nu fi fost în stare, în aceste trei decenii de postcomunism, să-l readucem viu acasă. Scriitorul, unul dintre cei mai mari pe care i-a dat Basarabia, a plecat din viață înainte de a-și fi revăzut Mana

natală, evocată cu atâta căldură în romanele sale. Guvernanții de acum 10-15 ani au dat dovadă de lașitate atunci când nu au acceptat condiția minimă a scriitorului pentru întoarcerea sa acasă: să i se acorde și soției sale cetățenia Repu-

blicii Moldova. Aceeași lașitate au manifestat-o guvernanții noștri și atunci când, ignorând propunerea făcută în două rânduri de Consiliul USM, au refuzat să acorde ilustrului scriitor basarabean Premiul Național al Republicii.”

„BUSOLA”:

„(...) Suntem stolul migrând hotărât spre un pol sud sau un pol nord ambele demagnetizate.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4
TEO CHIRIAC: „STILOUL CU PENIȚĂ DE IRIDIU”

PROZĂ – P. 10
PAUL ȚANICUI: „PITICHII DE GUMĂ”

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ – P. 14
ION DRUȚĂ: „DESPĂRȚIREA APELOR”

VÂNTURILE, VALURILE... – P. 19
VAL BUTNARU: „DESPRE RĂZBOAIE ȘI FEMEI”

CRONICĂ DE CARTE – P. 20, 21
DE MARIA PILCHIN ȘI LUCIA ȚURCANU

POEZIE
de GRIGORE CHIPER

< 12

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 6 | NUMĂRUL 4 (45) | APRILIE | 2020

24 „DIN PATRIMONIUL MEMORIALULUI
IPOTEȘTI” (II)

03 „PAUL GOMA –
ÎNTOARCEREA
DIN EXIL”

21 „ZĂPADA”

04 SELFIIURI CU
GULLIVER
„STILOUL CU PENIȚĂ DE IRIDIU”
DE TEO CHIRIAC

05 ATITUDINI
„NU SE MAI MOARE DE RÂS”
DE LEO BUTNARU

06 MIRADOR
„SOLITARI, SOLIDARI...”
DE ION POP

07 DIVANUL
ÎNȚELEPTULUI
„UNIREA SE AMÂNĂ? UNIREA SE
FACE! UNIREA E APROAPE!” (VIII)
DE VLADIMIR BEȘLEAGĂ

14 FRAGMENT DIN CARTEA
AUTOBIOGRAFICĂ A LUI
ION DRUȚĂ, „DESPĂRȚIREA
APELOR”, ÎN CURS DE APARIȚIE
LA EDITURA CARTIER

08 CRITICĂ LITERARĂ
„LIVIU DAMIAN:
CERCURILE VERBULUI” (II)
DE ALEXANDRU BURLACU

10 PROZĂ
„PITICII DE GUMĂ”
DE PAUL ȚANICUI

16 DREPTUL LA
REPLICĂ
„MAI ESTE NEVOIE DE ISTORIE
ȘI DE ISTORICI ÎN REPUBLICA
MOLDOVA?”
DE NICOLAE ENCIU

18 PLURALIA
TANTUM
„JURNAL ÎN MARGINILE
ISTORIEI LITERARE” (XXV)
DE LEO BUTNARU

19 VÂNTURILE,
VALURILE...
„DESPRE RĂZBOAIE ȘI FEMEI”
DE VAL BUTNARU

20 POETAE NOVI
„MINA DECU ȘI POEZIA-ATELĂ”
DE MARIA PILCHIN

21 RAFT
„DESPRE INTIMITATE ȘI SUFOCARE”
DE LUCIA ȚURCANU

22 FILTRE
„CINE NU-ȘI ȚINE MINTE TRECUTUL:
MANCURTUL SAU MANKURTUL?”
DE VALENTIN GUȚU

23 INCORECTITUDINI
„TEORIE ȘI VANITATE” (II)
DE ADRIAN CIUBOTARU

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru,
Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău),
Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București),
Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași),
Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției
al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 1000 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

MINISTERUL
EDUCAȚIEI, CULTURII
ȘI CERCETĂRII

Această revistă apare cu sprijinul Ministerului Educației,
Culturii și Cercetării al Republicii Moldova.

Adresa electronică: www.mecc.gov.md.

Textele și imaginile inserate în paginile
publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse
și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus.
Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word,
Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă pozi-
ția oficială a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării
al Republicii Moldova. Responsabilitatea pentru conținut
ul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ARCADIE SUCEVEANU

ALBERT CAMUS DESPRE OMUL REVOLTAT

„Ce este un om revoltat? Un om care spune nu. Dar refuzul său nu înseamnă renunțare: căci el este un om care, la început, spunea da. Un sclav care toată viața a primit ordine consideră la un moment dat inacceptabilă o nouă poruncă. (...) Acest «nu» afirmă existența unei frontiere. Ideea limitei se regăsește și în sentimentul revoltatului că adversarul «exagerează», că-și extinde dreptul dincolo de frontiera la care un alt drept îl înfruntă și îl limitează. (...) Revolta nu funcționează fără sentimentul că tu însuși, într-un anume fel și într-o anume privință, ai dreptate. Prin asta, sclavul revoltat spune în același timp și da, și nu. El afirmă, o dată cu frontiera, tot ceea ce presupune și vrea să apere dincolo de ea. (...) Până acum, [sclavul] cel puțin tăcea, abandonându-se acestei disperări în care condiția, chiar considerată nedreaptă, e totuși acceptată. A tăcea înseamnă a lăsa să se creadă că nu judeci și nu dorești nimic și, în anumite cazuri, înseamnă că într-adevăr nu dorești nimic. Disperarea, ca și absurdul, judecă și dorește totul, în general, și nimic în particular. Tăcerea traduce exact acest fapt. Dar din clipa în care vorbește, chiar spunând nu, ea dorește și judecă. Revoltatul, în sens etimologic, face stânga-împrejur. Se supune biciului mânăuit de stăpân. Iată că acum îl înfruntă. El opune ceea ce e preferabil la ceea ce nu e. Nu orice valoare antrenează o revoltă, dar orice mișcare de revoltă invocă tacit o valoare. Dar cel puțin e vorba despre o valoare? Oricât de confuză ar fi, conștiința se naște dintr-o mișcare de revoltă: revelația, explodând dintr-o dată, că există în om ceva cu care el se poate identifica, fie și numai pentru o vreme. Această identificare nu era până acum simțită cu adevărat. Sclavul suferea din pricina fiecărei acțiuni anterioare momentului de revoltă. Adesea, el a primit ordine chiar mai revoltătoare decât acela care îi declanșează refuzul, fără să reacționeze. Ceea ce implică răbdare, pentru că, în sinea sa, le respingea, poate, dar tăcea, mai curând grijuliu cu interesul său imediat decât conștient de dreptul pe care îl are. O dată cu pierderea răbdării, o dată cu nerăbdarea, dimpotrivă, se declanșează o mișcare ce se poate extinde asupra a tot ceea ce odinioară era acceptat. Acest elan e aproape întotdeauna retroactiv. Sclavul, în clipa în care respinge porunca umilitoare a superiorului său, respinge în același timp statutul de sclav. (...) Revolta devine bunul suprem. Instalată până acum în compromis, sclavul se aruncă dintr-un salt în Totul sau Nimic. Conștiința iese la lumină o dată cu revolta.”

(Albert Camus, „Străinul. Ciuma. Căderea. Exilul și împărăția”, București, RAO, 1994. Traducerea eseului „Omul revoltat”: Mihaela Simion)

PAUL GOMA – ÎNTOARCEREA DIN EXIL

Pe fundal de coronavirus, dispariția lui Paul Goma vine să întregească tabloul sumbru al unui început de primăvară zbuciumată. Colegii de breaslă, cititorii, toți cei care i-au admirat scrisul și personalitatea (am urmărit mai multe reacții pe internet în aceste lungi și cernite zile de carantină) au aprins câte o lumânare și s-au rugat pentru odihna sufletului său. După un destin dramatic, soarta i-a rezervat, iată, și un sfârșit dramatic.

A fost o conștiință a epocii sale, un cronicar neînfricat al timpului complicat pe care l-a străbătut, scriitorul închisorilor comuniste din România, supranumit „Sol-jenițin al României”. Un tip uman puternic, nefisurabil, vertical, o „specie” rară făcută să slujească ideea de adevăr și libertate într-o societate totalitară, într-o lume a compromisurilor și a lipsei de principii.

Născut în Basarabia, la 2 octombrie 1935, în satul Mana, comuna Vatici, județul Orhei, neînfricatul Paul Goma rămâne pentru noi, basarabenii, un exemplu de curaj într-o vreme a lașității generalizate, un model moral ireductibil. Dar el mai reprezintă, pentru provincia sa, și un titlu de noblete, care spală obrazul conaționalilor săi încă dispuși să aleagă la conducere moțpani, dodoni și voronini.

Basarabia a fost pentru el spațiul deopotrivă real și mitic în care și-a păstrat rădăcinile, acea *terra paterna* pe care a iubit-o cu o afecțiune deosebită și din care s-au nutrit mai multe din narațiunile sale. Emblematică rămân romanele *Din Calidor* (o copilărie basarabeană) (o remarcabilă scriere autobiografică, cu substrat tragic), și *Basarabia* (o narațiune cu valoare nu doar documentară, ci și literară, marcată de un realism feroce, având la bază evenimente autentice, date vii despre trecutul și prezentul Basarabiei, adunate din arhive și din biblioteci). Scrierile sale au vorbit lumii – în limba adevărului și cu o voce credibilă – despre drama nefericitei sale provincii, despre destinul ingrat al românilor basarabeni aflați la hotarul dintre două lumi. *Calidorul* casei părintești din Mana a devenit un simbol în literatura română. Asocierea (ușor fantezistă) a grecescului Kali cu intraductibilul dor românesc ne oferă o cheie de lectură, pe cât de insolită, pe atât de apropiată felului nostru de a recepta un „text viu” (ca să folosesc un termen al colegului Emilian Galaicu-Păun). „Calidorul” înțeles în această cheie ca un „dor frumos” nu e altceva decât un mic univers paradiziac în care copilul descoperă viața și prin care ia contact cu lumea din

afară. Dar odată plecat de acasă, copilul de odinioară va tânji mereu după lumea rămasă în amintire, motiv pentru care se va lansa, cum spune Proust, în căutarea timpului pierdut. „Rămân la Basarabia mea de hârtie”, se va confesa, peste ani grei de înstrăinare, metaforic și memorabil, Paul Goma într-un interviu publicat în revista „Sud-Est” (nr. 3, 1994).

Numele lui Paul Goma s-a fixat în conștiința publică din ultimii 40-50 de ani ca un simbol al rezistenței și disidenței anticomuniste. Încă din perioada studenției se manifestă ca un spirit nonconformist, hotărât să respingă tranșant condiția lașității și obedienței servile, detașându-se, ca scriitor, de ideologia și doctrina realismului socialist. Este exmatriculat din facultate pe motive politice și întemnițat în penitenciarele din Jilava și Gherla, unde cunoaște pe viu atrocitățile din universul concentraționar, descrise cu o uimitoare forță naturalistă în romanele de mai târziu, *Gherla* (1976), *Patimile după Pitești* (1981) ș.a. În 1977, când toată România „își trăia disperarea într-un fel de paroxism al muțeniei” (Andrei Pleșu), Paul Goma semnează *Charta 77*. Într-o scrisoare deschisă, îl îndeamnă și pe Ceaușescu să facă același lucru, spunându-i, între atâtea altele, că (citez din memorie) „în România de azi nu au frică de Securitate numai două persoane – Dumneavoastră și eu”. Alături de Dumitru Țepeneag, inițiază semnarea și difuzarea unor memorii ce condamnău cenzura, acordă câteva interviuri la Radio Europa Liberă, unde vorbește fățiș despre încălcarea drepturilor omului, despre limitarea libertății de creație și gândire în lumea culturală românească etc. În urma acestor acțiuni, ia naștere *Mișcarea Goma*, la care au aderat și câțiva (nu prea mulți) scriitori. Declarat un indezirabil, supus urmăririlor și tracasărilor, la 20 noiembrie 1977 scriitorul părăsește România și se stabilește împreună cu familia la Paris. Dar și în afara țării va continua să rămână în vizorul omniprezentei Securități, ca unul dintre „obiectivele” ei de interes major.

Cele mai însemnate lucrări ale lui Goma fac parte din „genurile biograficului” sau din „ficțiunea autobiografică” (Eugen Simion), adică sunt scrieri confesive, documentare, ce implică și elementul ficțiunii artistice. Altfel spus, în romanele autobiografice despre copilăria basarabeană (*Din Calidor*) sau despre adolescența transilvăneană (*Arta refugii*), despre viața de disident sau despre lumea închisorilor pe care a cunoscut-o de timpuriu (*Patimile după Pitești, Gherla* ș.a.), „eul biografic” se află în regim

de complementaritate cu „eul profund”. În ele, povestea vieții naratorului-autor este însoțită de evenimentele istoriei, de descrierea unor tradiții și obiceiuri, de analiza psihologică a unor personaje reale, care devin, „implicit”, personaje artistice memorabile. Analizând aceste aspecte ale creației lui Paul Goma, criticul literar Mihai Cimpoi afirmă: „Marele merit al lui Paul Goma e acela de a exprima (de a fi exprimat, am spune noi acum – A.S.) adevărul cu o autenticitate ce nu admite nicio notă de contafăcut... Confesionalitatea pătimașă e obținută, paradoxal, prin menținerea crudității realiste a desenului, faptele copleșesc ele însele prin atrocitatea lor, *ajutând artisticul sau chiar suplinindu-l* (sublinierea ne aparține – A.S.) prin fondul lor de groază”.

Scrisul lui Paul Goma are o pecete specifică, originală în contextul prozei românești. Sarcastic, frust, mereu în dezacord cu scrierea calofilă, el reclamă un anumit stil dictat de ritmul colțuros, ca de cremene, al frazei ce rezultă dintr-un flux al memoriei sincopat, abrupt. Linia epică a prozelor sale înregistrează numeroase invenții și jocuri lingvistice, elipse și derogări în spiritul intertextualității postmoderniste.

Dispariția recentă a lui Paul Goma amplifică regretul nostru de a nu fi fost în stare, în aceste trei decenii de postcomunism, să-l readucem viu acasă. Scriitorul, unul dintre cei mai mari pe care i-a dat Basarabia, a plecat din viață înainte de a-și fi revăzut Mana natală, evocată cu atâta căldură în romanele sale. Guvernării de acum 10-15 ani au dat dovadă de lașitate atunci când nu au acceptat condiția minimă a scriitorului pentru întoarcerea sa acasă: să i se acorde și soției sale cetățenia Republicii Moldova. Aceeași lașitate au manifestat-o guvernării noștri și atunci când, ignorând propunerea făcută în două rânduri de Consiliul USM, au refuzat să acorde ilustrului scriitor basarabean Premiul Național al Republicii.

Acum, că s-a întâmplat ireparabilul, singurul act reparator ar fi să-i edităm pe scară largă cărțile, să-i includem opera (romanul *Din Calidor*, în primul rând) în programa școlară, să-i instalăm un bust la baștină, după care (de ce nu?!) și pe Aleea Clasicilor Literaturii Române... Numai așa, „veșnicul exilat” Paul Goma se va întoarce, definitiv, acolo de unde a plecat, Acasă, unde își va recăpăta, în sfârșit, liniștea și împăcarea.

Foto de N. RĂILEANU

STILOUL CU PENIȚĂ DE IRIDIU (CONFESIUNILE UNUI SCRITOR ANONIM)

de TEO CHIRIAC

Cu mulți-mulți ani în urmă, un bun prieten mi-a dăruit un stilou cu peniță. Era un cadou oferit cu ocazia zilei de naștere, un cadou simbolic pentru un scriitor tânăr și foarte promițător. Mai mare decât mine cu vreo șapte-opt ani, bunul meu prieten era și el scriitor, unul afirmat deja.

M-am gândit atunci că, poate, primise și el acest stilou, tot cu prilejul zilei de naștere, de la un prieten al său, mai în vârstă, iar acel prieten, la rândul lui, îl primise și el, cu aceeași ocazie, de la vreun prieten, scriitor sau cititor. Sigur, au fost vremuri când stilourile cu peniță erau la mare căutare, iar cine reușea să-și cumpere unul în magazinele noastre, chiar dacă unul *Made in China*, se considera un om norocos.

După ceva timp însă, trezindu-ne în era computerului și a imprimantei, toată lumea, inclusiv cea scriitoricească, a uitat de stilouri și pixuri, iar eu am uitat, recunosc, și de Erika mea, frumoasa și eleganta mașină de scris, cumpărată în anii tinereții mele literare cu bani oferți de tata (o sumă considerabilă pe-atunci), după ce îmi răsfoise, cu vădit interes, volumul de debut.

Acum două-trei săptămâni, izolat în casă de Starea de urgență, încercam să îmbin cumva treburile casnice cu ocupațiile literare. Îmi făceam ordine prin gânduri și manuscrise. Deschizând sertarul mesei de scris, am dat peste cadoul vechiului meu prieten – stiloul cu peniță. Ani în sir, nefolosindu-mi la nimic, l-am tot mutat dintr-un loc în altul; uneori chiar mă gândeam să-l arunc la coșul de gunoi, cum fac de obicei cu lucrurile inutile. N-am avut nici timp, nici dorință barem să citesc textul de pe capac. L-am citit, iată: *Hero Fountain pen with iridium tipped nib*. Nu sunt mare cunoscător de engleză, dar mi-am dat seama că nu e un *Parker Sonnet Royal Blue* sau un *Picasso Gold 80*, sau un *Pelikan* cu capac ornat cu cristale, sau un *Diplomat* de lux, ediție specială, toate, bineînțeles, cu penițe placate cu aur masiv, sau vreun alt produs dintre milioanele de stilouri și branduri de top, ce-ți oferă siguranță și confort la scriere, ci – un *Hero* cu peniță de iridiu, cu vârf ascuns, un stilou cu pompiță, *Made in China*.

Am încercat să-l alimentez, dar pompița nu pompa cerneală. M-am gândit că poate e prea vechi, că are un defect

de fabricație sau că nu i se potrivește cerneala. I-am spălat pompița cu apă curată, am clătit-o cu alcool etilic, am schimbat câteva feluri de cerneală. Am încercat din nou, dar nimic: pompița nu alimenta rezervorul, din rezervor nu picura cerneală, penița era uscată. Am vrut să scriu o literă, un cuvânt – cuvântul care mă obseda din tinerețe și care, parcă, el însuși aștepta să fie scris, dar nu: foaia rămânea albă, vârful peniței nu lăsa-n urmă decât niște zgârie-turi nervoase, confuze.

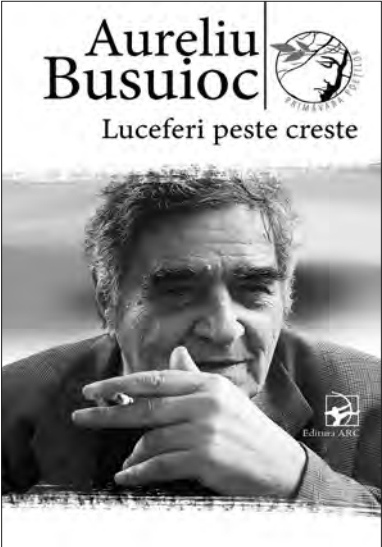
De-a lungul vieții am scris sute și mii de cuvinte. Nu însă și cuvântul care să mă reprezinte în totalitate, care să-mi exprime adevărata esență. De aceea trebuia, trebuia să-l scriu. Știam că acel cuvânt e splendid, e atotputernic, e miraculos. Știam însă și faptul că el își poate arăta puterea nelimitată doar în forma sa scrisă. Mă gândeam că, odată scris și publicat, acel cuvânt m-ar scoate din anonim, mi-ar aduce recunoaștere publică. Vechiul meu prieten, acum un adevărat monstru sacru, s-ar bucura și el. Dar, mă gândeam, mai presus de toate, acel cuvânt primordial ar salva lumea noastră decimată de știri false și aproximații, de ignoranță

și prostie; ar îndrepta-o, poate, pe calea adevărului. Or, lumea de azi e măcinată de un război mediatic nimicitor, de un război hermeneutic al tuturor împotri-va tuturor, cum l-a numit scriitorul și filosoful Raffaele Alberto Ventura. Iar prima victimă a îngrozitoare conflagrații e adevărul.

Așadar, mă simțeam obligat să scriu acel cuvânt! Imaginea lui mi s-a revelat în tinerețe, într-un fel neobișnuit, așa cum pe vremuri li se revelau unor ucenici imaginile marilor texte. Dar va trebui să-l scriu cu o peniță făcută dintr-un metal rezistent, precum mesajele venite din cer erau scrise cu stilul pe tăblițe de ceară sau tăiate cu dalta în stâncă.

M-am gândit că acel cuvânt nu poate fi exprimat la o simplă mașină de scris, la un computer, oricât de performant, sau la iPad-ul meu, ci folosind o peniță turnată din iridiu, din acest metal extrem de dur, mai dur decât platina. Fiind într-un lung proces de devenire, ca și ființa mea interioară, acel cuvânt poate fi atotputernic și salvator doar în forma sa scrisă, adică doar exteriorizându-se, dezvăluindu-se continuu.

NOI APARIȚII | EDITURA ARC | NOI APARIȚII

**AURELIU BUSUIOC
LUCEFERI PESTE CRESTE**
ANTOLOGIE ȘI PREFĂȚĂ DE EUGEN LUNGU

„Volumul apare în colecția «Primăvara poezilor» coordonată de Uniunea Scriitorilor din Moldova. Cartea întrunește unele dintre cele mai reușite creații ale scriitorului și cuprinde întreaga diversitate a paletelor artistice: poezia lirică, poezia ludico-ironică, poemele acut dramatice. Titlul cărții a fost selectat după una dintre cele mai timpurii scrieri ale poetului. Antologia confirmă încă o dată în plus că Aureliu Busuioc rămâne a fi un poet autentic și surprinzător de actual.”

EDITURA

**DUMITRU MATCOVSCHI
EVANTAI**
ANTOLOGIE ȘI PREFĂȚĂ DE LUCIA ȚURCANU

„De la prima carte și până la antologia «Soarele cel Mare» (Chișinău, Editura Literatura Artistică, 1989), volumele de poezie ale lui Dumitru Matcovschi se remarcă prin dimensiunea intimă a lirismului, fie că-i vorba de intimitatea erotică, fie că se conturează un alt fel de intimitate, cea pe care o presupune dragostea pentru țară, limbă, mamă, copii etc. Volumul cuprinde mostre din întreaga activitate a poetului și marchează editorial cei 80 de ani pe care scriitorul i-ar fi împlinit, dacă mai trăia. Cartea apare sub egida Uniunii Scriitorilor din Moldova în cunoscuta colecție «Primăvara poezilor».”

EDITURA

În fond, tot ce-am scris de-a lungul vieții n-a fost decât o pregătire, decât un complex de exerciții: exerciții de logică, exerciții de matematică, exerciții de echilibristică fizică, morală, spirituală, exerciții de admirație, exerciții de supraviețuire, exerciții de înmormântare, exerciții de înălțare, exerciții de înviere. Dar a venit ziua examenului, a examenului de conștiință. Iar mie, recunosc, mi-e frică de acel cuvânt! Mi-e îngrozitor de frică de acel cuvânt pe cât de simplu, de firesc, pe atât de sublim! Pentru a fi scris, mă gândeam, e nevoie nu doar de un stiloul cu peniță de calitate, ca pe vremuri. E nevoie, în primul rând, de curaj, de dragoste, de sinceritate... Păi, mă gândeam, dacă n-o să fiu sincer, cu mine însumi, acum, atunci când? Și dacă n-o să-mi consum toată dragostea în această viață, care e pe sfârșite, atunci în care alta? Pentru că n-am avut destul curaj într-o viață anterioară, probabil, Creatorul mi-a mai dat o viață, mi-a oferit încă o șansă, ultima. Ce fac, o ratez?...

Stiloul ăsta e nebun! E nebun! mi-am spus, revoltat, după atâtea încercări eșuate de a-l face să scrie. Asta-i culmea! Stiloul ăsta nu vrea să scrie cu cerneală, el vrea să scrie cu sânge! Dacă asta-și dorește, va scrie cu sânge! De unde o să-l iau? Din degetele mele, din venele mele, din inima mea! Cum? În ce mod? Foarte simplu! Precum în clasele primare, când venea doctorița și ne lua sânge din deget. C-un ac nevăzut, îmi înțepa degetul atât de rapid, încât nici nu simțeam durerea. Și sângele, roșu ca siropul de vișină coaptă, prindea să picure și picura, picura până când doctorița îl oprea cu tamponașul de vată... Doar că acum, în loc de ac, mă voi înțepa cu vârful peniței de iridiu. Pompița, în sfârșit, va lua sânge din venă atât cât să umple rezervorul. De acum încolo, având legături de sânge, stiloul va consimți să scrie, penița va luneca lin pe hârtie. Împreună, emoționați, vom rotunji literele acelui cuvânt miraculos – cuvântul scris cu prețul sângelui meu, Cuvântul scris cu majusculă.

...Starea de urgență continuă. Spitalele sunt suprasolicitate. Virusul ucigaș – *Made in China* – face ravagii. Unii bolnavi, izolați la domiciliu, exasperați, se aruncă de la etaj. În fiecare zi, la ora douăsprezece, bat clopotele tuturor bisericilor și mănăstirilor...

Pentru mine, izolarea de lumea exterioară a constituit un motiv în plus, unul prielnic, de a mă conecta la lumea interioară. Mulți lirici, unii dintre ei faimoși, au compus pagini inspirate despre scrierea cu sânge (ceva în sens metafizic, suprasensibil, ceva între hematopoieză și hemopo-ezie). Eu am reușit să fac asta într-adevăr. Iată, eu chiar scriu cu sânge! Vârful peniței străpunge locurile cu pielea mai fină și mai subțire. O face din ce în ce mai des, pentru ca rana să nu prindă pojghiță, să nu se vindece. Acum pompița funcționează perfect. În timpul scrierii, din rezervorul stiloului picură sânge (un fel de lumină în stare lichidă, un fel de energie, încreată, de culoarea purpurei). Penița e mereu umedă. Atunci când scapă o picătură în plus, folosesc sugativă. Scri-sul trebuie să fie curat și citeț, literele rotunde, rândurile drepte. Scrierea cu sânge nu suportă greșeli de stil, nu admite pete sau ștersături.

Spre deosebire de milioanele de stilouri cu peniță de aur, cu design elegant și modern, care costă o avere, stiloul meu cu peniță de iridiu are doar valoare spirituală, una de neprețuit. Scriu și mă uit la peniță: e placată cu aurul sângelui meu adevărat, e înnobilită de aura inimii mele adevărate. Acum, când se nserează afară, dar și la masa de scris, penița continuă să scrie cuvinte, sintagme și fraze provenite din lumina, inepuizabilă, a Universului meu lăuntric. Scriind cu sângele trupului meu, acest stilou descoperă un limbaj propriu – limbajul sufletului nemuritor.

ATITUDINI

NU SE MAI MOARE DE RÂS

de LEO BUTNARU

...Pe la fârșitul anului 2019, parcă se anunța o perioadă ceva mai liniștită în lume. Apoi, cam peste o lună după revelion, Maria Șarapova anunță că își încheie cariera și, cel puțin pe terenurile de tenis, intensitatea sonoră, gălăgia, nivelul decibelilor se reapropiase de normal.

Șarapova își anunța ea încheierea carierei, însă imediat a intrat în carantină. Cu tot cu terenurile de tenis și foștii ei spectatori. Deoarece, ca din senin, erupse o veste trăsnet – coronavirusul! [Unii, mergând pe linia mitologică, i-au zis: Charonavirus (de Styx), alții au luat-o de la celebrul poem al lui Baudelaire, parafrazându-l în: Charogneavirus...]

Cică, zămislit în China. De ne-am pomenit din Guvid-18 în Covid-19, versus Covid-20! Lumea speriată, pe alocuri de moarte. Mai ales pe unde deja se moare de Covid 2019. Încât amenințarea „I spit on you!” („Scuip eu pe tine!”) este echivalată asasinatului!

Pe timp de coronavirus Iuda ar fi murit din cauza propriului său sărut. Lumea și-a substituit miliarde de săruturi firești, naturale, gură la gură, cu sărutări aeriene. Unii (inclusiv îndrăgostiții optimiști) se sărută prin măști anti-coronavirusiene.

A crescut spaima soților de posibilă infidelitate – nu care cumva, unul din ei să aducă acasă, din paturi străine, blestematul coronavirus, pe lângă care SIDA, să zicem, e deja floare la ureche!!

Astăzi, nu mai e suficient ca pruncii să se nască în cămașă, fiind nevoie ca ei să apară pe lume cu mască antivirus gata plasată pe gură și nas. Astăzi, când până și incurabilii gură-cască poartă mască.

Din cauza coronavirusului a scăzut drastic prețul la petrol, exportul, importul, numărul like-urilor (dar, din păcate, nu și al lichelelor) pe Facebook.

Impacentații, speriații-foc se tot întrebă:

„Lume, lume, pe când, totuși, descoronarea coronavirusului?”

Alții se dau cu presupusul că la descoronarea coronavirusului ar trebui să fie obligatoriu prezente toate capetele încoronate din lume, șefii de state... Dacă, între timp, Doamne ferește, virusați, nu s-ar isprăvi și cineva dintre ei.

Iar unii dintre noi își permit să mai și glumească pe contul virusului. E drept, nu corona, ci computeristic. Cică, de când cu digitalul, nu mai există manuscrise care, la necesitate, ar putea fi arse, – de unde atâta nedesăvârșire ce reușește să se strecoare printre degetele literaturii. Uneori, noroc de vreun virus care îi scapă lui Kasperski.

Așa se mai glumea ca ieri-alaltăieri, când cea mai gravă problemă a omenirii părea a fi Sodoma virușilor de calculator și Gomora telefoniei celulare... Astăzi însă, pe lângă noutățile optimiste despre coronavirius, filmele horror sunt floare la ureche.

Da, situația nu mai e de glumă. Pe scurt (de etapă), de când cu coronavirusul, a scăzut până aproape de zero numărul celor ce mor de răs.

În schimb, conform legii compensației, a crescut – să vedeți! – numărul cititorilor. Asta e pe bune, conform (biblio)statisticilor demne de toată încrederea. În Franța și Italia, epidemia de coronavirus a generat reeditări și vânzări spectaculoase ale romanului lui Albert Camus. Pentru că acest coronavirus mai curând pare a fi coronaCiumă, pe timpul căruia guvernul trebuie să ia toate măsurile, iar poporul să le suporte pe viață și pe moarte pe toate celelalte.

Adică, odată ce, din cauza coronavirĂsului, a scăzut categoric numărul celor ce mor de răs, în schimb a crescut peste rezonabil numărul celor ce mor de râsu`-plânsu`.

Și, din câte se vede, până Covid-19 nu va fi oprit, surprizele nu se vor opri aici. În caz contrar, Covid ar putea vida lumea. Dar, deocamdată, mai pare a se întrevedea oarece speranțe. Chiar dacă, progresiv, coronavirusul cam schimbă raporturile pro-contra, acestea deja aproape că nu mai contează... Accentele sunt în delir... E cam albastru otova...

În fine, cu ceva optimism zis: azi, pentru a vă spăla frumos, meticulos și sănătos pe mâini acasă, spălați cât mai repede putina din stradă!

P.S. Acest text în carantină l-am scris în orașul timorat, pustiu, dezorientat, în această primăvară când coroanele caișilor înfloriți par a fi măști anti-corona-virus...

Cine știe: poate ajută...

NOI APARIȚII | EDITURA ARC

MIHAI POTĂRNICHE ANOTIMPURILE NEAMULUI (ALBUM FOTOGRAFIC)

„Mihai Potârniche este un «clasic în viață» al artei fotografice basarabene, calitate confirmată încă o dată – dacă mai era nevoie! – și de prezentul volum. Cartea e foarte bine construită, fiind un aliaj perfect dintre ceea ce a produs fotografia însuși, ca artist al imaginii, și ceea ce au văzut, au simțit și au scris cei vrăjiți de măiestria sa – scriitori, ziariști, specialiști în domeniul artei. La aceste interpretări se adaugă explicațiile și istorisirile autorului pe marginea fotografiilor care au intrat de mult în fondul de aur al culturii basarabene. Cititorul află, spre exemplu, când, cum și unde a surprins M. Potârniche cei doi bătrâni singuratici așteptând la geam și cine sunt cu adevărat cele două personaje devenite deja celebre. Alături fiind incluse și cele mai reușite comentarii ale admiratorilor artei sale despre acest faimos deja instantaneu. Autorul cărții mai adaugă, pe lângă imaginea «clasicizată», și un șir de fotografii-replici executate tot atunci, dar, din varii motive, lăsate în afara cărților pe care le-a tipărit. Acest algoritm – imagine, istorie, comentarii etc. – este aplicat la toate fotografiile cunoscute. Textele și imaginile se completează reciproc, cartea captivând cititorul atât prin artistismul fotografiilor, cât și prin plasticitatea descrierilor.”

MIRADOR

SOLITARI, SOLIDARI...

de ION POP

Mi-am amintit, în aceste zile încărcate de neliniști individuale și colective, de o povestire a lui Albert Camus din *Exilul și împărăția*, intitulată *Jonas sau artistul la lucru*. Pictorul cu nume biblic, foarte înzestrat, cu succese însemnate o vreme, dar abandonat la un moment dat de prieteni, cu excepția unuia singur, se izolează într-o mică încăpere suspendată în apartamentul lui, unde trăiește un timp fără lumină și nu mai coboară printre ai săi, soție și copii. Pare a se fi lăsat de pictat până într-o zi când îi cere prietenului său o pânză nouă. Aprinde din nou lampa, cere să nu fie deranjat de la lucru, uită să se hrănească, obsedat doar de munca lui, însă se decide să nu mai picteze. Începuse însă să audă murmurul vieții din casă și de afară, trăia un at fel de fericire. Se prăbușește într-o zi extenuat, dar – zice un medic – cu perspectiva vindecării. În final, prietenul său descoperă pânza rămasă nezugrăvită, pe care pictorul scrisese doar „un singur cuvânt care putea fi descifrat, dar care nu știa dacă trebuie citit *solitar* sau *solidar*”. E o parabolă desigur, ca multe alte scrieri camusiene (romanul *Ciuma* e un exemplu major), privind raportul dificil și complex între „egoismul” inherent artistului care crede în steaua lui norocoasă, în vocația lui, și necesitatea la fel de vitală de a reface legăturile cu lumea din jur: solitudinea sa se transformă, după gestația ideatică din burta „chitului” biblic, reprezentată aici de odaia izolării deasupra lumii familiale și familiare, într-un sentiment vindecător, cel al comuniunii cu semenii.

S-a glosat mult pe această relație ce stă, de fapt, în centrul reflecției filosofice mereu actuale a scriitorului care, rămânând conștient de singurătatea funci-ară a *omului revoltat*, înstrăinat într-o societate dintotdeauna nedreaptă, nu-i poate opune decât refuzul său demn, în numele adevărului și al unei libertăți interioare, de conștiință lucidă. Nu e de mirare că în contextul pandemiei virale prin care trecem, chestiunea relației dintre *solitudine* și *solidaritate* se pune poate mai acut decât oricând la nivel global. În lumea românească ea îmi pare și mai demnă de supus meditației aprofundate de către fiecare dintre noi. Fiindcă, din păcate, solidaritatea națională e de multă vreme precară, și din pricini „istorice” mai vechi (nevoia de a te „descurca” pe cont propriu în condițiile cunoscute

te dintr-un trecut frământat și mereu nesigur), dar și din cauze mai apropiate de noi: cei vreo cincizeci de ani de dictatură comunistă au agravat procesul de destrămare a solidarității oamenilor, în radicală contradicție cu sloganurile despre partidul „monolit” și oamenii muncii „strâns uniți în jurul partidului”, au destrămat clase sociale, au distrus medii intelectuale de elită, au atomizat o societate cât de cât încheagată de tradiții ancestrale, obligând insul la izolare și la un individualism îngust, opus ca mijloc de apărare contra imixtiunilor în intimitatea oricărui cetățean, constrâns de tot felul de cenzuri. Urmările nefaste s-au văzut repede: orice fel de reacție de protest în numele adevărului și libertății a fost mai degrabă izolată, marginalizată, privită cu suspiciune ori prezentată, când era, denaturat și fals. Iar după 1989 n-au fost puține situațiile în care gesturi desperate ale unor oameni n-au fost privite decât cu ochiul amatorului de curiozități senzaționale, cu o pasivitate și indiferență șocante. Asta, în vreme ce acțiuni sfidător contrarevoluționare ale noilor guvernanti precum „mineriadele” au fost oferite națiunii drept exemple de „solidaritate muncitorească”, aplaudate, vai, de pe margine chiar de un număr de cetățeni „patrioți”, păcăliți de propaganda neocomunistă...

Dar mediile intelectuale și, între ele, cel al scriitorilor? Oricine poate să-și dea seama că un scriitor, un artist are nevoie de un spațiu și un timp de creație trăite într-o ca și obligatorie singurătate, în care obloanele spre lumea din afară trebuie închise. Chiar poemele înflăcărâte de rostit pe baricade și în piețele publice nu pot fi compuse spontan și în aer liber, o compoziție muzicală are nevoie de tăceri prelungite, unui tablou i se deplasează grav liniile și i se pot altera culorile fără șevaletul din atelier sau plasat într-un colț mai calm de natură. Numai că lumea noastră, și nu doar a noastră, face tot mai dese apeluri la ieșirea din spațiul strict limitat al individului creator, al cărui văz și auz rămân de fapt mereu încordate, care au acumulat „priveliști” și experiențe spirituale de dinco de ușile sau ferestrele închise pentru „inventarul” propriu. Exemplul unui Proust, care și-a scris marele roman în camera căptușită cu plută, e edificator: pentru el, a fost o experiență a „căutării timpului pierdut”, pentru ca în final să-l și regăsească. Mai vechea

comunicare cu exteriorul, cu viața lumii, a fost solul pe care scriitorul constrâns la singurătate a putut semăna și culege apoi roadele humusului sedimentat în vreme. Așa-numita închidere în „turnul de fildeș” a dat și roade, însă n-a fost, de cele mai multe ori decât aparentă, sau temporară, ca să asigure acel fragment de viață intimă indispensabil reflecției adâncite, largirii perspectivei (zisul turn avea, desigur, și ferestre, măcar pentru a lumina condeiul în mișcare...). Avem însă și destule exemple de intelectuali care, în momente de cumpănă pentru colectivitate, n-au ezitat să iasă în stradă pentru cauze periclitare de puterea din toate vremurile, și-au alăturat vocile pentru a protesta ori ca să proclame idealuri comune, chiar renunțând o vreme la scrisul propriu, pentru a intra în arena bătăliilor civice. Cu politica propriu-zisă, prea ușor corupătoare, nu le-a mers decât rareori bine, au trebuit să se retragă – cum s-a întâmplat și în România după prima înjghebare de guvern post-decembrie, când „revoluționarii de profesie” s-au debarasat repede de intelectualii, unii scriitori consacrați, a căror etică a „convingerii” a fost sacrificată în numele interesului pragmatic, „realist”, imediat, adesea cinic, de partid. Nu mai puteau fi, nu-i așa, „tovarăși de drum”...

Am dat doar câteva exemple – mai pot fi găsite atâtea! În condițiile dramatice ale momentului, când o întreagă lume atacată mai mult decât oricând în istoria ei de dușmanul viral nevăzut, problema raportului dintre *solitudine* și *solidaritate* se pune, iată, din nou, în chipul cel mai grav, chiar patetic. Nu doar pentru români, ci pentru toate popoarele aflate în primejdie. Câteva, din mai riguroasa civilizație asiatică, precum la coreenii de sud ori chinezii din Taiwan, de pildă, cu tradiții de veacuri și o educație solidă, pot – cum se vede – înfrunta cu curaj și cu o eficiență ieșită din comun, pandemia teribilă de acum, datorită unei exemplare mobilizări a populației. Ar fi un excelent reper și pentru națiunea română, pentru care a venit, de asemenea, momentul unei probe exigente de solidaritate, pe terenul așa de mult fragilizat al conștiinței civice și al angajării pentru o cauză colectivă, care depășește cu mult frontierele strict personale și chiar naționale și se asociază întregii omeniri. Ne putem întreba, desigur, dacă o asemenea experiență-limită va avea și o valoare pedagogică

durabilă, de remodelare, fie și parțială, a individului în universul atoatenivelator, cu o uriașă capacitate de uitare. Amnezie în principiu binefăcătoare, reparând răni prea adânci ca să poată fi suportate fără limită. Dar dacă această voință sau acest instinct al apărării de amintirile și rănilor dureroase sunt benefice pe termen lung, în realitatea imediată, care solicită mobilizarea sentimentelor noastre de pură și simplă omenie în fața primejdiilor ucigașe, ar fi o datorie sacră aceea de a ne cultiva atenția generoasă față de „apropapele” nostru – formula biblică n-a fost niciodată mai actuală decât în ziua de azi. Știm deja că multe singurătăți caută paliative și surrogate de comunicare pe căi electronice – e numita, cu amărăciune, „sigurătate pe internet” –, știm că se cheltuiește un timp enorm pentru o asemenea comunicare de atâtea ori superficială și aparentă. Vine însă Ora – „a și venit” – să schimbăm mesajele frivole de „prietenie” formală în acte autentice de comunicare pe teme esențiale, să căutăm cărțile din biblioteca tipărită sau virtuală, să ne cultivăm urechea muzicală cu sunete mai puțin stridente, să redescoperim frumusețile țării și ale lumii, natura simplă și încurajatoare prin mesajul ei de ordine supremă și de dăinuire dincolo de catastrofe. Din fericire, totuși disputele politice fără scrupule de până mai ieri s-au mai calmat – între arme mai tac și „muzele” nefaste –, rușinate cât de cât de interesele mai urgente ale supraviețuirii biologice și spirituale, deși n-au dispărut cu totul profitorii ticăloși de pe urma dezastrelor, iar simțul răspunderii față de celălalt și chiar față de sine ca individ nu e evident peste tot și întotdeauna.

Chiar dacă, revenind la Camus, lumea are prea multe manifestări absurde, exigența etică individuală nu trebuie slăbită și ea poate fi multiplicată la dimensiunea unei colectivități mai atent-cugetătoare. Voci responsabile s-au rostit deja, identificând paradoxalele beneficii pe care ciuma în versiune nouă le poate da omului tot mai singur, prins în automatismele societății de consum, cu ochii fixați prostește pe telefoanele mobile cu cele mai noi reclame comerciale, cu urechile astupate de căști ce sabotează muzica frumoasă a lumii din jur, cu familiile neglijate, cu cărți necitite... Cineva a transmis chiar la orele la care scriu aceste rânduri un mesaj foarte expresiv compus în numele virusului care-și „motivează” agresiunile ca semnale de alarmă, al urgenței regăsirii de sine, de recuperare în noile condiții de izolare forțată, a unei autentice intimități și comuniuni, într-un mod de a trăi mai modest și mai cu băgare de seamă față de „celălalt”, din apropiere sau mai de departe. Izolarea forțată poate și ar trebui să devină și o obligație de a reflecta mai profund asupra propriei condiții, a omului de azi și dintotdeauna. Dacă individul care mai băjbăie în ceața călduță a măruntelor sale existențe egoiste și-ar ridica mai des ochii spre cerul kantian care rămâne „înstelat deasupra noastră” și dacă „legea morală din noi” ar fi trezită la o nouă viață, lucrurile s-ar putea schimba în bine. Nu e foarte sigur că va fi așa, dar optimismul devine acum obligatoriu. Carul Mare, ca și Calea Robilor n-au dispărut încă din geometria înaltă a lumii, iar Steaua Polară mai luminează încă.

DIVANUL ÎNȚELEPTULUI

UNIREA SE AMÂNĂ? UNIREA SE FACE! UNIREA E APROAPE! (VIII)

de VLADIMIR BEȘLEAGĂ

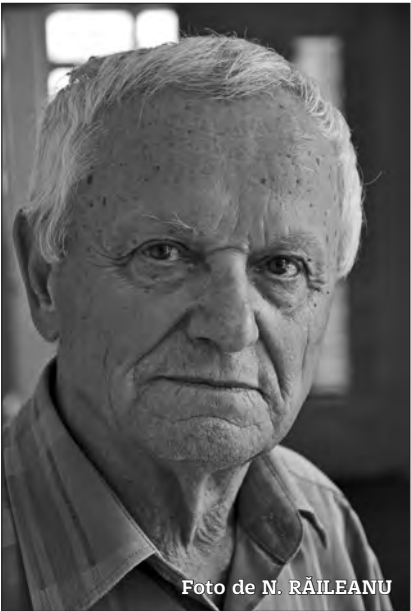

Foto de N. RĂILEANU

Cititorul: Dar cu scriitorii mai în vârstă cum se înțelegea?
Autorul: Avea divergențe serioase cu unii, dar nu aveau încotro, îl acceptau. În special, cu marele ilegalist Emilian Bucov, cu care, de altfel, era, cum s-ar zice, pământean, acela fiind originar tot de la Dunăre...
Cititorul: Interesant, ce relații se puteau stabili între doi inși fiecare din alt aluat?...
Autorul: Anume: din alt aluat... La acest subiect am a aduce detalii destul de haioase, pentru că m-am aflat în chiar miezul tărășeniilor...
Cititorul: Tot tărășenii?
Autorul: Cum dar, dacă viața asta nu e decât o mare...
Cititorul: Hai, spune-o...
Autorul: Deci eram angajat la revista „Nistru” când a fost ales președinte Pavel Boțu. Bucov era primul dintre cei care nu l-au acceptat. Și atunci ce-a întreprins? A mers la partid și s-a făcut el redactor-șef al revistei, ca prin ea să lupte contra tânărului și urâtului de el președinte. Publica în paginile revistei tot ce dorea, mai cu seamă pe tovarășii de ilegalitate, cărora ordona să li se repartizeze onorarii duble, ba și mai mari... Eu, care eram secretar responsabil, ascultam de noul șef și, fără să-mi dau seama, am constatat la un moment dat că am consumat întreg fondul de onorarii pe an deja în luna octombrie...
Cititorul: Și pe unde ai scos cămașa?
Autorul: Am avut un atac de cord și am ajuns la spital...
Cititorul: Atac de cord?
Autorul: Da, primul, care de la Bucov mi s-a tras...
Cititorul: A fost și al doilea?
Autorul: Ceva mai târziu. Dar vreau să relatez cum a procedat Pavel Boțu ca să mă aibă și pe mine alături în lupta cu adversarii cauzei naționale.
Cititorul: Cum a procedat? Să auzim.
Autorul: A zis așa: „Vino cu noi!” – „Unde cu voi?” – „În partid”.
Cititorul: Și te-au... te-ai băgat în partid.

Autorul: Și știi cum m-au convins? Au zis, el și Liviu Damian, care erau membri de partid, au zis: „Vină cu noi să-i rupem dinlăuntru!” Auzi: să-i rupem dinlăuntru!
Cititorul: Existau deci conflicte serioase între generația tânără și veterani.
Autorul: Mi-a scăpat un moment foarte important, despre care mi-am amintit chiar acum.
Cititorul: Să-l auzim, dacă zici că e...
Autorul: Aici apare în scenă Bogdan Istru, și el făcând parte dintre veterani...
Cititorul: Dar de altă factură, ca să zicem așa, decât dogmaticul și grandomanul Bucov...
Autorul: Ai spus-o nimerit, dragă cititorule.
Cititorul: El a fost singurul care în '89 a semnat Scrisoarea celor 66 pentru limba română, singurul din generația veche...
Autorul: Deci care-i momentul? În toiul mișcării tinerilor pentru o nouă atmosferă literară, cu vreun an înainte de celebrul Congres III, domnul Istru se afla în funcția de redactor-șef al revistei scriitorilor „Nistru”.
Cititorul: Și ce mișcare face Domnia sa?
Autorul: Bună întrebare. Îi cedează revista tânărului scriitor Arhip Cibotaru.
Cititorul: Cel care a girat și publicat cu mult curaj...
Autorul: Iarăși ai spus-o cum nu se poate de concis și exact: sub auspiciile lui au apărut cele trei romane arhicunoscute...
Cititorul: Zi-le pe nume.
Autorul: Dragostea lui Aureliu Busuioc, *Basmul* lui Vasile Vasilache și... *Zborul* meu...
Cititorul: Bine ai întors-o și dumneata cu titlurile...
Autorul: Dar ai puținică răbdare, că mai este ceva la mijloc, și ceva foarte și foarte...
Cititorul: Să o auzim și pe asta.
Autorul: Acel tânăr redactor-șef, adică Arhip Cibotaru, nu a pornit la drum de unul singur ci...
Cititorul: Și-a format o echipă.

Autorul: Exact, domnule cititor. L-a invitat pe Liviu Damian, l-a arcănit pe minunatul om de duh și scriitor Vasile Vasilache și i-a dat pe răspundere compartimentul proză, l-a cucerit de la universitate pe tânărul și strălucitul de pe atunci critic literar Mihai Cimpoi și l-a înhămat la compartimentul critică și... și... și...
Cititorul: Zi mai departe, dle autor...
Autorul: Iaca zic: a binevoit generos să mă culeagă de pe drumuri și pe mine, carele eram într-un șomaj interminabil...
Cititorul: Iată acum s-au dezvoltat dedesubturile reacției lui Bucov, adică ale regimului, la efectele Congresului: să-i lipsească pe tinerii scriitori de revistă...
Autorul: Exact. Pentru asta, cu acest scop a fost numit în fruntea ei afemeiatul ilegalist, cel care a călărit-o până la următorul congres scriitoricesc...
Cititorul: Cu a cui bunăvoință te-ai ales dumneata cu acel prim atac de cord în viață...
Autorul: Avea marele poet proletar, pastişator asiduu al lui Maiakovski, o vorbă pe care o rostea târăgănat: „Nuuu-iii aaaaa-şşşş-eeee-aaa?...” Mie, care mă produceam și în calitate de recenzent, prefațator de cărți, dar și de eseuri critice, îmi adresă în mai multe rânduri dorința: „Scrie, Vladimire, și despre mine”... Nu am scris un rând, domnii mei...
Cititorul: Sunt detalii care i-ar interesa pe viitorii cercetători ai istoriei literare, dar care vorbesc și despre spiritul epocii respective...

Autorul: Țin să fac o precizare: elanul tinerilor de atunci, dar și magnificul Congres III a fost posibil să se producă grație liberalizării și slăbirii chingilor din partea regimului după moartea tiranului și dezghețului hrușciovian. Or, cum la periferia noastră liberalizarea veni mai târziu, tot așa se încheie mai târziu. Iar dacă e să fiu mai exact și să aduc fapte concrete, voi spune că anul 1968 a marcat revenirea în forță a cenzurii, iar ca să exemplificăm vom aminti de cartea de poeme *Numele tău* de Grigore Vieru și nuvela demascatoare a Lidiei Istrati *Îngăduie, omule*, care a provocat un enorm scandal... După acea dată au urmat cărți arestate, mutilate... Or, acel an '68 a fost unul draconic: după invazia în Cehoslovacia, regimul a procedat la cele mai drastice măsuri... În acest context s-a manifestat activ și cu mult curaj dar și pricepere de tactician președintele Pavel Boțu, care a făcut eforturi, a depus multă energie pentru a-i ajuta pe colegii scriitori să-și vadă cărțile scoase la lumină. Iar aceste cărți veneau una după alta, respinse, sfărtecate, blamate, etichetate ca fiind anti... tot anti... și Președintele Boțu își sufleca mânecile și, ca un medic chirurg, proceda la cele mai sofisticate operații, dregea, pune, scia prefețe la ele, făcea demersuri pe la recenzenții editurilor... Ba am să vă divulg unul dintre procedeele lui tactice pentru a salva cărțile colegilor, ceva din cale afară de nostim... Ca să-i atragă pe editori de partea scriitorilor, a făcut în așa fel ca și acei editori, chiar dacă nu aveau operă, doar niște mâzgăleli colo, să devină și ei membri ai Uniunii Scriitorilor!

Cititorul: Grozavă treabă!

NOI APARIȚII | CARTIER | NOI APARIȚII

LILIA BICEC-ZANARDELLI. LĂGĂRUL 33 (ROMAN)

„*Lăgarul 33*» începe cu povestirea unui episod dramatic și tăcut din cel de-al Doilea Război Mondial: masacrul prizonierilor de război din Lagărul 33 de lângă Bălți. E un roman dureros și fermecător în care realitatea alternează cu fantezia într-un mod sublim, delicat și convingător. Este o carte care revendică valoarea mărturiei istorice în speranța că sacrificiile atâtor oameni uitați vor rămâne ca un avertisment pentru generațiile viitoare, astfel încât ororile de cândva să nu se mai repete niciodată. Protagonistul romanului, Vittorio Monttini, prizonier de război de origine italiană, este unul dintre puținii supraviețuitori ai hecatombei de la Bălți. Acesta se salvează ieșind cu greu dintr-o groapă comună și evadând din lagăr, după care trece printr-un lung delir provocat de glonțul din omoplat și tifosul exantematic. Când se întreamează de-a binelea și decide să se predea autorităților, este deportat în Siberia împreună cu familia care l-a salvat. Astfel rămâne prizonier pentru toată viața într-o țară străină, cu un sistem ostil, în care este prins ca într-un con vulcanic.”

EDITURA

VA URMA

Foto de N. RĂILEANU

CRITICĂ LITERARĂ

LIVIU DAMIAN: CERCURILE VERBULUI (II)

de ALEXANDRU BURLACU

Într-un dialog cu Serafim Saka, Liviu Damian, printre altele, mărturisește: „De atâtea ori poezii veacului au făcut-o pe bufonii... Crezi că o acceptau dintr-o pornire de a se distra?... Sub masca vorbelor deșănțate și a distracțiilor de bălci de multe ori au supraviețuit valori și serioase, și profunde”. Poetul are conștiința că în bălciul literar poți spune multe, vrute și nevrute. Speriat de o alegorie (bălciul literar al literaturii de comandă), Damian apelează la autoritatea unui poet rus, tribun foarte la modă în epocă: „Are Andrei Voznesenski o foarte frumoasă imagine cu o pasăre care, printr-un zbor jos, voit schiopătat, înșală ogarii, ducându-i cât mai departe de cuibul cu pui neputincioși”. Ca apoi să arunce: „Iată de ce a zis poetul «nu sunt ceea ce par a fi». Tocmai pentru că mai era”¹. Eul poetic e resemnat în ipostaza „nebulului ce scrie”: „Maimuța se uită-n oglindă,/ Fierarul se uită-n scântei,/ Pescarul – la crapul ce-l prinde – / Și toți se privesc doar pe ei” și poanta poemului *Oglinzi*, cu „Mă uit la nebunul ce scrie...”, devine foarte sugestivă. Sau un alt poem dedicat lui Dumitru Fusu: „Râdea nebunu-ncet, cu jale,/ Iar noi râdeam în gura mare./ Râdea de veacu-i crunt, mișel,/ Râdeam și noi. Râdeam de el./ Râdea nebunul că nebunii/ De sus din tron vor să-i cuvânte,/ Iar noi râdeam că el și unii/ Merg schiopătând, au coaste frânte./ Râdea. Râdea el singur, unul./ La uși închise și la porți./ Sfânt fum, se destrăma nebunul/ Pândit de hohote și bolți”. Titlul poemului, în spiritul convenției poeziei șaizeciste, e de a sustrage atenția de la realitățile dure ale unui veac crunt, mișel, de la expresii „nevinovate” ca acestea: „De sus din tron vor să cuvânte” sau: „Râdea. Râdea el singur, unul./ La uși închise și la porți,/ iar în hohote de răs, nebunul/ destrămat în sfânt fum”. Figura nebunului servește drept pretext de a râde în gura mare de veacu-i crunt, mișel: „Râdea nebunu-ncet cu jale,/ Iar noi râdeam în gura mare./ Râdea de veacu-i crunt, mișel./ Râdeam și noi. Râdeam de el./ Râdea nebunul, că nebunii/ De sus din tron vor să-i cuvânte,/ Iar noi râdeam, că el și unii/ Merg schiopătând, au coaste frânte./ Râdea. Râdea el singur, unul./ La uși închise și la porți./ Sfânt fum, se destrăma nebunul/ Pândit de hohote și bolți” (*Nebunul din „A douăsprezecea*

noapte”). Raportul dintre eul poetic și lumea înconjurătoare se află într-un dezechilibru: „Port o piatră pe suflet./ N-o poate ridica nici Dumnezeu./ Ca munții e, ca apele în muget/ Piatra de pe sufletul meu” (*Închinare*). Moralistul se află în conflict cu sine însuși, perseverând în iluzia unei „boli fără nume”: „Și dacă trec cu capu-n jos/ Eu nu sunt supărat pe lume,/ E-un fel de boală fără nume/ Ascunsă poate-n miez de os” (*Motiv sentimental*). În trăirile sale acute, de, cum s-a observat, rezonanță existențialistă, poetul se simte cuprins de „ciumă”: „Iar alteori mă simt cuprins de ciumă./ Feriți-vă din cale, oameni buni,/ N-am grai și nu mai văd minuni,/ Nu știu de unde-s, din ce humă./ Ieșiți cu foc străvechi în calea mea./ Cu șumuiegi de paie și cu păcuri./ Duceți-mă legat pe vârf de măguri/ Și îmbrăcați-mă în strai de stea./ Nu mă lăsați s-ajung până la leagăn/ Cu mâinile-nghețate de arsurii,/ Cu blestemul deșartei guri/ Căzut peste țărâna ce ne leagă./ Nu vă uitați în ochii mei pe drum/ Și nici la jocul vântului în scrum./ Uitați-vă în stele și-n pământ,/ Că doar acolo sînt dacă mai sînt” (*Flagel*). Punerea la îndoială a existenței sale e în legătură directă cu epidemiile noii societăți, a căderii în neființă a omului însuși. „Omul nou” (pe care nu l-a văzut nimeni în carne și oase) e o ființă iluzorie, artificială, făcut din „reguli” și din „piese de oțel”, jumătate om, jumătate animal, dar fără „inimă” în el, exact așa cum și-l proiectau ideologii sistemului totalitar: „Eu sunt acel pe care l-ați făcut/ Din reguli și din piese de oțel,/ E pieptul meu durabil ca un scut,/ Iar inima nu știe-a plânge-n el”. Construcția are un „defect”, a moștenit însă tristeți și „dor fără hotar”: „Dar undeva-n montaj s-a strecurat/ O deviere-a schemelor de har,/ Sunt clipe când tristețile mă bat/ Și mă încearcă dor fără hotar”. Poemul e autoreferențial. Nicolae Leahu întrevede în *Centaur* „cumplita dramă a spiritului poetic ferecat în armura «de oțel» a conceptului de artist/ «om nou». (...) «Făcut» (nu creat!) din «regulile» unei mitologii monstruoase, centaurul lui Liviu Damian își refuză condiția de ființă dedublată (atât ca formă, cât și ca fond), regenerând, instinctiv, din arbitraritatea ordonată a profunzimilor genetice. Poemul reeditează simbolic scenariul re-facerii poeticului și a

poeticității întru recuperarea ingenuității risipite în deșertul campaniilor ideologice”². În urma „erorii” se instituie o nouă ordine/ dezordine: „Atunci desfac tot ce-ați voit să fac,/ Atunci dezgrop ce trebuia să-ngrop,/ Atunci vorbesc ce trebuia să tac,/ Și-n loc de ploaie vă aduc potop./ Atunci apar la praguri și vă cer/ Să-mi dați o deplasare-n infinit/ Unde coboară fulgere din cer/ Și se preschimbă pietrele în mit” (*Centaur*). Superomul răzvrătit ar vrea „o deplasare în infinit”, o aluzie hyperionică la „cercul strâmt”, cu ambiguități transparente la realitățile lumii totalitare. Dintre textele care rezonează cu *Centaur* e poezia *Cercuri*, consacrată prozatorului Vladimir Beșleagă, cu care Damian are mai multe intersecții de destin, de suplicii. E o poezie care continuă aceeași tema a devierii de la statutul de „inginer al sufletului omenesc”. Artistul, care se abate de la schemele dogmei, sfidând normele impuse de regimul neostalinist, este trecut prin malaxorul sistemului totalitar.

Poeziile lui Damian, observă Mihai Cimpoi, „sunt «construite» după principiul piramidei logice platoniciene cu adevărul esențial în centru. (...) Sub aspect ontologic, poezia lui Damian se colorează de un tremur generat de conștiința inevitabilității destinului”³. De la „căderea în înălțimi” (Friedrich Hölderlin) din poezia romanticilor se ajunge acum la o coborâre continuă în „infernul sinistru” (Dumitru Matcovschi), o coborâre infinită, mereu extrem de actuală. De aici și imperativul categoric de a inventa „aripi pentru cădere” (Gheorghe Vodă). Vigilentul Big Brother găsea mai multe clenciuri romanului *Zbor frânt*, iar *Viața și moartea nefricitului Filimon sau anevoioasa cale a cunoașterii de sine*, al doilea roman al prozatorului în ordinea redactării, e respins de cenzură, scriitorul, alungat de la serviciu, rămâne pe drumuri, fără o sursă de existență. Creatorul, care a cunoscut deplina libertate, se desparte de acel „care-am fost” revenind le izvoare, la rădăcini, la „vechea vatră”: „Lăsându-mă de fiare sfâșiat,/ Am cunoscut deplina libertate./ Ideile s-au luminat cu toate/ Și peste trupul meu s-au ridicat./ Amin – am zis acelui care-am fost/ Și fricii lui cu ochi de buhnă oarbă,/ Nimi-curilor cu sau fără rost/ Care-așteptau

puterea să mi-o soarbă...// Dar limpede și-aproape zburător/ Din depărtări revin la vechea vatră,/ Unde-am visat și-am plâns cu capu-n piatră/ Și unde am știut ce-nseamnă dor./ Vin nevăzut și nu mă pot desprinde/ De troscotul ce crește peste prag,/ De fumul care suie din hogeac/ Și-n faldurile sale mă cuprinde” (*Cercuri. Lui Vladimir Beșleagă*). Poemul e o expresie a destinului dramatic al creatorului în societatea totalitară.

Volumul *Sînt verb* are o construcție bine elaborată (după modelul barbian de „geometrie înaltă și sfântă”), prezentând un spectacol ontologic în care fiecare poem e conceput ca o secvență din „odiseea inițiativă” a eului poetic resemnat la condiția luptătorului cu „morile de vânt”: „Sunt gata de încăierare/ Și știu cât fac și cine sunt./ Și tristă-n față îmi răsare/ Fantoma morilor de vânt” (*Tot ele, morile*). Modul de a gândi moralmente poezia e trăsătura fundamentală a întregii opere a lui Liviu Damian: „Cine vede-un rău și tace/ Ca și cum nu l-a văzut/ E părtaș acelei fapte/ Cât ar fi de-ascuns și mut” (*Cine vede-un rău și tace*). În *Partea noastră de zbor* (1974), autorul revine la poezia poeziei, tratată ca o caznă „demonică-a sa”, iar poetul, un nebun: „Iar poetul mușca din sine/ ba o metaforă, ba un fior/ și credea că-acesta e gustul luminii/ și al mării, și al munților./ Ce metafore smulse-n durere!/ Și spera, nebunul, spera/ că o lume așteaptă și cere/ cazna asta demonică-a sa./ L-au văzut nevăzut pe alee./ Și-o femeie frumoasă veni/ c-o – la fel de frumoasă – idee./ Și au pus între ei o sabie./ Și o roză aprinsă au pus./ Și un val au adus, și-o corabie./ Și o creangă, în rouă, de sus./ Și-a văzut el acestea din poartă/ Și-a intrat, căci acolo-l chema/ Încercarea ce-alături așteaptă/ De ciudata menire a sa” (*Fila cu laț*). Cântărețul orfic are libertatea plăcerii de a se autodefini. Poetul, în viziunea lui Damian, „e plămădit din tină și din soare” (*Fila cu martori*), o sugestie a unirii prin creație a pământului cu soarele. El se vrea „reporterul veciei”, alteori se vede identificat cu un cactus: „Trăim între două civilizații./ Cea veche s-a-ncheiat./ Cea nouă e-n formare./ De-aceea e poetul ca un cactus./ Apropiati-vă, nu mușcă./ E-un tip cu ghimpii înăuntru./ Când sensurile sunt în frământare/ metafora lor limpede-i pe drum./ Sau

poate de când lumea/ trăim între două stări?// Arșiță – ger, ploaie – omăt./ Deși e greu să mergi înainte/ e și mai greu a merge îndărăt./ Dar și mai greu e să rămâi pe loc.// Nod al curgerii, înfruntare a vremurilor/ duel al amintirii cu uitarea./ A bate punți peste primejdii –/ cum a spus despre Eminescu un poet de azi.// Terasă de pierdere, luminătoare/ prin tot ce-apune și răsare./ Poetul – un astru trăind în lumina altuia./ O, zeilor, păstrați-vă uleiul!// Am înghițit atâtea amnare/ atâtea cremene mi-au spus că e în mine/ dar scânteierea văd că nu mai vine./ Amnarele plodit-au amânare.// Sau poate mi-o stinge vântul/ înainte de-a o vedea eu?/ Sau poate totul flacăra e/ topindu-se prin sine mereu?” (*Fila cu punți*). Tiparul folcloric, viziunea panteistă asupra lumii creează cadrul magic al poeziei: „Fraților din iarbă/ fraților din ramuri/ ați rămas pe lume/ ale stelei neamuri.// Steaua când răsare/ iarba se închină/ murgul lung nechează/ pasărea suspină.// Steaua ce răsare/ mult e-ngândurată/ steaua ce asfinte/ parcă-i secerată.// Peste iarbă rară/ rouă cade multă./ Roua ne întrebă./ Roua ne ascultă” [****Fraților din iarbă*].

În volumele *Mândrie și răbdare* (1977) și *Altoi pe o tulpină vorbitoare* (1978) se încearcă prin câteva poeme „un salt din efemer”, mai exact, o boicotare a „poeziei de comandă”: „Ca un crap în bulboane/ În apele limbii mă-ngrop./ În curgerea verdelui lor,/ Dormitând, priveghez”. Poezia poeziei e definită metaforic ca un „altoi de gânduri vechi pe gânduri noi”: „Ce-i poezia? Un altoi/ De gânduri vechi pe gânduri noi./ Și invers, am mai zice noi./ Un fel de junghi în verde trunchi./ Un fel de rană ce ascute/ Simțirea ramurilor mute/ Până-o preface-n verde clar/ Rodind căpușă și pojar./ Un fel de junghi în verde trunchi/ Ce parcă-n glumă, parcă-n joacă/ Două dureri le întorloacă/ Și-apoi se-aruncă-n plină vară:/ Să piară, să răsară./ Din rană crește ramul” [****Ce-i poezia? Un altoi*]. În metapoezie,

relațiile intertextuale cu predecesorii, cu contemporanii sunt explicate prin necesitatea raportării părții la întreg:

„...Creatorii se continuă unul pe altul, își împlinesc motivele, își împrumută de multe ori subiectele, imaginile, fac, cu alte cuvinte, conștient sau pornind dintr-o neobișnuită intuiție țesătura unei singure pânze, în care nu atât detaliul, ornamentul are importanță, cât suflul întregului, atmosfera poetică, ideea de continuitate și colaborare spirituală”⁴. În seria de „arte poetice” dăm de un poem de o luciditate exemplară despre starea poeziei ajunsă în impas: „Blestemat fu vinul/ care ni s-a dat?/ Sufletul cu scama/ s-au amestecat// mintea cu deșertul/ florile cu fumul/ fiara cu poetul/ gropile cu drumul.// Numai tu de-o parte/ lumânare-ai plâns./ Când deschis-am ochii/ câmpul era nins” [****Blestemat fu vinul*].

În cele mai bune poeme, Damian e un poet al elanului vital, al unui spectacol al confruntărilor: „Iar toată noaptea s-au mâncat/ Și nor cu nor, și ram cu ram/ Și stea cu stea, și crin cu crin/ Și am cu n-am, și el cu ea./ Iar toată noaptea s-au bătut/ Și of cu of, și mult cu mult/ Și se părea cu s-a părut/ Și se iubeau cu s-au iubit./ O floare, una, a rămas/ În câmpul gol de lângă iaz./ O floare, iată-o pe pervaz./ Și eu alături. Înviat” [****Iar toată noaptea s-au mâncat*]. Poezia erotică este remarcabilă în secvențe ca acestea: „Ce iarbă crește blestemată/ prin munții-aceia cu omăt/ că fără tine niciodată/ nu vreau s-o știu, nu pot s-o văd?// Ce iarbă vălura cerească/ în munții unde ne văzum/ că stă și-acum să ne pândească/ cosindu-ne la orice drum?// Ce iarbă sfântă și nebună/ îmi crește-n prag – când râd și plâng –/ sunând ca pulberea din lună/ chemând ca taina din adânc?// Când adormim pe vis și rană/ zboară prin cer din stea în stea/ un fel de pasăre orfană/ cu iarbă de nu-mă-uita” (*Ce iarbă...*). Efectul tau-maturgic al verbului e în repetitivitate, în cantabilitate, în explorarea inspirată

a unui sistem de simboluri plonjante, într-un alt mod de a pune în valoare capacitatea lor de expresie, plăcerea autodefinirii în exprimarea „stării totale”: „Nu mă uita, te chem, nu mă uita./ Sunt spin crescut în amintirea ta./ Sunt floare firavă: nu-mă-uita./ Sunt lacrimă de foc sub geana grea.// Ca umbra ta am să mă țin de tine./ Ca scrumul, care băntuie ruine./ Ca iarba dintre pietrele străine./ Voi răsări să te apleci spre mine.// Lumina nu se lasă peste frunte,/ Și viile de struguri nu sunt pline,/ Și fluierul nu este rupt din munte./ Și pâinea piatră e, când uiți de mine.// Ți uit, iubito, – cine să mă ierte –/ Și semnele, și cântecul, și chipul./ Te uit, iubito, și mă plouă pietre./ Mă-năbușă necruțător nisipul” (*Nu mă uita*).

Cu volumele *Mândrie și răbdare* (1977), *Altoi pe o tulpină vorbitoare* (1978), *Salcâmul din prag* (1979), *Maraton* (1980), *Inima și tunetul* (1981), *Coroana de umbra* (1982), *Cavaleria de Lăpușna* (1985), în poezia lui Liviu Damian se produc anamorfoze bizare (greu de explicat pentru poetul care se voia verb vertical, nonconformist) sau metamorfoze pe care poetul încearcă să le argumenteze cu diferite ocazii. Depoetizarea poeziei sale începe cu interogații de genul: „De proza vieții de-or fugi poezii/ Cu ce se va alege adevărul?” Noul său mod de a fi în poezie e anunțat în cartea de eseuri publicistice *Îngânduratele porți*, în care Damian afirmă programatic că „artistul de azi stă între mit și reportaj, adică între notarea, pătrunderea faptului crud și încercarea de a ajunge prin suma acestor fapte la esențe, la un contur de nouă mitologie”⁵. E timpul în care prioritate are poezia tranzitivă, poezia concretului cotidian. Într-o intervenție, Damian declară că a ajuns la o nouă înțelegere a poeziei: „Mă întristează, de la un timp, spectacolul gătirii poeziei cu metafore înzorzonate, care se scutură la o primă atingere cu lupta, cu durerea, cu jertfirea de sine. Înainte de a apărea în fața cititorului tău, mi-am

zis, desparte-te de tot ce este inutil, de sulimenelile care mai degrabă slăbiciuni decât bărbăție trădează. Poți cu o singură metaforă, purtând-o așa cum strămoșii învăteau un țăpoi, să vânturi o întreagă armată dușmană... Simbolul, atenția contează trezirea apetitului, nu saturația”⁶. În prefața la volumul *Coroana de umbră*, poetul mărturisește: „Mi-i dor de versul liber, deschis, care să mă apropie de cititor prin căutări, destăinuiri, prin probleme, prin atitudine. Și abia după aceea să-l rețină cu farmecul expresiei, cu surpriza metaforei, cu fulgerul ideii care educă spiritul. Cartea pe care o propun acuma cititorului cam așa ar vrea să fie. Deși îmi dau seama și de unele pericole la care mă expun. Unul dintre ele ar fi acel al didacticismului, al greșelii de a da cititorului «mură în gură». Și în continuare: „Mi-i foame de concret. Aș vrea să car în vers cât mai multe nume de oameni și locuri. De obiceiuri vechi și noi. De chipuri, de priveriști, de iluminări”. Din păcate, „foamea de concret”, caligrafiată pe teme realist-socialiste, eșuează în încercarea de prefigurare a unei „noi mitologii” sau noi utopii. Melcul, identificat cu poetul, trăind pe jumătate în casă, pe jumătate în cetate – „Rapsod stingher cu casa-n spate trăind în ea pe jumătate. Pe jumătate în cetate și restul – dincolo de ea” –, devine simbolul esențializat al statutului de artist din anii ’70-’80. Damian e „moralistul de secol 20” (Mihai Cimpoi), în a cărui poezie esteticul e însoțit în mod armonios cu valori etice, cu incantații ale trăirilor sufletești de maximă intensitate. Cu toate acestea, poeziile de după volumul *Sînt verb* nu reprezintă altceva decât niște autopastişe banale, o teză fundamentală, ilustrată în monografia Nataliei Cuțitaru *Alchimia verbului: introducere în universul poeziei lui Liviu Damian* (2013), variațiuni pe aceeași temă a „mersului pe jos”. Căderea în sus a verbului, precum și căderea în cercurile infernului cotidian rezonează cu realitatea în derivă a regimului totalitar. Răpus de o boală incurabilă, Liviu Damian nu a apucat renașterea basarabeană. E greu de imaginat cum ar fi evoluat poezia basarabeană, mai exact, disputa de creație între Grigore Vieru și Liviu Damian.

NOTE:

1. Liviu Damian, „...Clipa deciziei ar trebui să fie una din primele noastre teme literare”. În: Serafim Saka, *Aici și acum. 33 confesiuni sau profesii de credință*, Chișinău, Editura Lumina, 1976, p. 123.
2. Nicolae Leahu, *Poezia basarabenilor de la facere la re-facere și (pre)facere*. În: *Literatura din Basarabia în secolul XX*. Poezie, Chișinău, Editurile Știința și Arc, 2004, p. 19.
3. Mihai Cimpoi, *Liviu Damian: logosul ca ethos*. În: Mihai Cimpoi, *Critice*. Vol. 3. *Orizont mioritic, orizont european*, Craiova, Editura Fundației „Scrișul Românesc”, 2003, p. 231-232.
4. Liviu Damian, *Îngânduratele porți*. Secvențe, Chișinău, Editura Cartea Moldovenească, 1975, p. 134.
5. *Idem*, p. 98.
6. Liviu Damian, *Răspund cu o floare*// „Literatura și arta”, 1978, 6 iulie.

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

De la stânga la dreapta: Liviu Damian, Ion Ustian (viitor președinte al Consiliului de Miniștri al RSSM), pers. neident., Laurențiu Fulga, Vlad Ioviță, Serafim Saka. În rândul de jos: Ion Podoleanu. Anii 1970

PROZĂ

PITICII DE GUMĂ*

de PAUL ȚANICUI

PAUL ȚANICUI A FOST, ÎNTR-O ORDINE ALEATORIE, VÂNZĂTOR DE CĂRȚI, MAROCHINER, SĂPĂTOR DE FÂNTÂNI ÎN FOSTA YUGOSLAVIE, VÂNZĂTOR AMBULANT DE CÂRNAȚI ITALIENEȘTI, TOPITOR DE PLUMB ÎNTR-UN ATELIER DE VITRALII, COPYWRITER ÎN DIVERSE AGENȚII DE PUBLICITATE (BBDO, PUBLICIS), INIȚIATOR, DEZVOLTATOR ȘI PRODUCĂTOR AL PROIECTELORMUZICALE SHUKAR ȘI SHUKAR COLLECTIVE. A CONTRIBUIT CA PRODUCĂTOR DELEGAT LA REALIZAREA UNUI ALBUM *WORLD MUSIC* SUSȚINUT DE PETER GABRIEL. A ABSOLVIT FACULTATEA DE FILM DIN CADRUL UNATC BUCUREȘTI ȘI LUCREAZĂ CA SCENARIST ȘI REGIZOR DE FILM (*IAGALO*, *MOUSSE AU CHOCOLAT*, *TWO LIVES*). ESTE AUTORUL AȘA-NUMITEI „REALITY-BOOK” *TRĂIND PE CREDIT*, BRUMAR 2012, AL ROMANULUI *QUIMERA*, HUMANITAS 2015 (DESPRE CARE ANDREI CODRESCU A SCRIS CĂ ”FACE PARTE DIN FAMILIA LUI MARQUEZ ȘI A LUI MARK TWAIN”), AL VOLUMULUI DE POEZIE *CEALALTĂ INIMĂ*, 2016, APĂRUT ÎN EDIȚIE DE LUX CU CINCI GRAVURI ORIGINALE SEMNATE CIPRIAN MUREȘAN (REEDITAT LA PARALELA 45, 2019), AL ROMANULUI *CONTRE-JOUR* (CURTEA VECHIE PUBLISHING, 2018) ȘI AL ALBUMULUI BIOGRAFIC *COMÉDIA ȚIGANILOR* (TOT LA CURTEA VECHIE PUBLISHING, 2019), DEDICAT FAIMOSULUI „TARAF DE HAIDOUKS”. ARTICOLE DESPRE OPERA SA ȘI INTERVIURI CU AUTORUL AU APĂRUT ÎN *VILLAGE VOICE*, *BBC WASHINGTON*, *SWEDISH TV (SVT)* ETC.

10. ȘI-APOI SĂ FII CA LA ÎNCEPUT...

Prima noapte în stradă a petrecut-o mergând pe unde l-au purtat picioarele și-a văzut orașul cum nu-l aflase niciodată: misterios, ofertant, plin de surprize. A ciupit somnul abia după răsăritul soarelui pe o bancă din parcul Carol. Într-un fel cu totul neobișnuit, s-a trezit odihnit.

A doua noapte a găsit un adăpost sub o scară într-un bloc de lângă Piața Romană. Mai dormise cineva acolo, după cartoanele aranjate pe post de pat. S-a temut că proprietarul lor are să vină să revendice locul, dar acest lucru nu s-a întâmplat. L-au deranjat doar șobolanii care mișunau pe lângă ghenă, ghenă fiind în spatele unui perete care delimita culcușul lui.

A treia zi și-a făcut tovarăș un băiat cam de aceeași vârstă cu el, poreclit Centurion. S-au cunoscut într-o stație de autobuz. Tipul tocmai găsisese un abonament RATB și l-a întrebat dacă nu vrea o plimbare gratis. I-a plăcut ideea, și după ce au făcut de vreo trei ori dus-întors traseul lui 368, i-a oferit în schimbul excursiei o masă la KFC. Când a venit vremea somnului, Centurion l-a invitat în „garsoniera lui dublă”, într-un pod de pe Popa Tatu. A dormit într-o cadă cu picioare de leu, Dumnezeu știe cine s-o fi chinuit s-o urce acolo, era mai grea ca un tanc. A mai aflat că *Centurion* nu venea nicidecum de la comandantul celor o sută de călăreți din antica Romă, ci de pe centura Bucureștiului. Da, porecla a căpătat-o în perioada când se vindea turiștilor și oricărui altora care tranzitau orașul.

Ziua următoare, după ce au luat micul dejun în spatele unei patiserii din Matache din resturi de dobrogene cu carne adunate pentru Centurion de doamna Cami, fosta lui patroană, Claudiu a scos din bancomat o mie de euro, i-a pus într-o pungă și i-a dat noului lui prieten. L-a strâns în brațe și l-a lăsat acolo, în fața Gării de Nord, cu gura căscată. Apoi și-a văzut de drum.

În acea noapte a căutat să-și ia o cameră la un hotel, ar fi vrut să se spele și să-și schimbe hainele. A încercat în centru, dar nu l-au primit. Telefonul îl lăsase acasă, așa că n-a putut chema un taxi, din stradă toți șoferii l-au refuzat, chiar și după ce le-a oferit dublul cursei. A prins ultimul metrou spre Industriilor. Alegere greșită, căci n-a găsit nici un hotel, în afara unei așa-zise pensiuni, o magherniță cu curve și o droaie de puradei. A plătit 100 de lei unui cârciumar care l-a lăsat să doarmă cu capul pe masă în localul lui improvizat într-un container Maersk.

L-au trezit niște muncitori cu coco-loașe de pâine țintite spre capul lui. A ieșit în râsetele acestora, a cumpărat o sticlă de apă de doi litri și a băut-o aproape pe toată. Toaleta și-a făcut-o în WC-ul unei cantine de lângă stația de metrou, până să-l descopere paznicul. După ce a mâncat un sandvici de la una dintre tonetele din stație, s-a simțit un pic mai bine. La Unirii și-a luat o cafea de la tonomat și-a băut-o în parc, pe bancă.

Parte din zi a stat și-a numărat dalele de piatră din jurul fântânilor. Nu l-au deranjat nici mașinile, nici înjurăturile, nici mirarea trecătorilor. S-a convins că dacă astfel de statistici ar fi cunoscute, oamenii ar aprecia cu mult mai mult locurile pe care calcă.

Starea bună a ținut până seara, când a trebuit să-și caute un nou culcuș. Din fericire, pontul i-a fost vândut pe o sticlă de bere de un bătrân care-și făcea veacul pe lângă o șaormerie de la Sala Palatului. La o aruncătură de băț, pe George Vraca, într-o clădire abandonată, și-a încropit un pat în toată regula dintr-un blat de masă și buretele unei foste canapele. Prin acoperiș putea vedea cerul și asta i-a plăcut cel mai tare. S-a simțit liber și puternic. Nu-i era nici frig, nu-i era nici foame, n-avea nici o nevoie specială. Singurul neajuns ținea de igienă, dar deja nu-și mai percepea mirosul. Toate celelalte păreau atât de îndepărtate, a avut senzația că trăiește de-o viață în stradă. Într-un fel, da, într-un fel, când te mulțumești cu puțin lumea îți stă la picioare.

În cea de-a șasea zi și-a verificat contul și-a constatat că după cheltuielile cu hainele, plata vitrinei și darul făcut lui Centurion i-au mai rămas jumătate din banii primiți de la maică-sa. Intenția a fost să-i scoată și să-i împartă trecătorilor. S-a abținut în ultimul moment spunându-și că în acest gest s-ar ascunde multă vanitate. Și-a promis însă că-i va oferi pe toți când va întâlni pe cineva care să aibă cu adevărat nevoie de ei.

Se afla în zona Cișmigiului când prin fața lui au trecut doi bătrâni, un el și-o ea, împingând un cărucior plin cu lemne. S-a oferit să-i ajute. L-au privit speriați și-au trecut mai departe. Asta l-a dus cu gândul la tatăl lui. Îi era dor de el. L-a avut în minte în tot acest timp. I s-a părut că-l vede în conductorii de metrou, în paznicul care l-a dat afară din toaleta cantinei, în polițiștii din intersecție, chiar și în muncitorii din container, în șoferii de salvare.

S-a gândit la el ca la omul care i-a dat viață, s-a gândit la el ca la un străin.

A încercat să-l înțeleagă în toate ipostazele. Și-a dat seama că între ei doi nu există nici un conflict. Nimic care să ducă la o ruptură. Că în felul lui, cu toată răceala pe care i-o arată, bătrânul lui îl iubește. Că e doar un bărbat trist. Deceționat. Că trăiește în afara oricărei bucurii. Că principala vina o poartă el, fiul lui. Ar fi trebuit să fie mai răbdător. Mai atent. Mai ascultător. Mai dispus să ierte.

A plâns liniștit pe o bancă din parc. Când n-a mai avut lacrimi, s-a ridicat împleticindu-se, dar hotărât să se întoarcă acasă.

* * *

Al doilea „6” de pe ușa apartamentului s-a aruncat cu capul în jos... Da. Cândva era interesat de numerologie. Citea plin de entuziasm tot ce-i cădea în mână, avea combinații care-i dezvăluiau cele mai ascunse adevăruri, de altele se ferea ca de dracu. Azi totul i se pare o prostie. Nu se mai obosește să întoarcă cifra depresivă la loc, n-ar folosi la nimic, zile proaste-n lume vor mai fi cu duiumul.

Deschide ușa cu precauție. Cu toată atenția să nu facă zgomot, se împiedică în hol de bocancii lui taică-su. Se apleacă să-i aranjeze și, înainte să se ridice, îi mângâie ca și cum ar mângâia un câine. Încet, încet se obișnuiește cu întunericul. Traversează livingul. Pe masa de cafea sunt mai multe sticle de vin și cutii de bere căzute. Intră în baie și aprinde lumina. Colacul toaletei e plin de stropi de urină. Urinează la rândul lui, fără să-l șteargă și fără să tragă apa.

Nu e el cel pe care-l vede în oglindă. E un tip cu ochii înfundați în orbite, cu obraji supti și pielea de culoarea cartofului. Își trece palma pe figura curioasei apariții, de la frunte la bărbie, de la o

ureche la cealaltă. Iese din nou în hol și așteaptă lângă ușa camerei în care doar-
me tatăl lui. Îl aude cum sforăie, cum
tușește exploziv, tuse care se încheie în
aceleași odioase horcăituri.

Intră în dormitor. Cu pași mici și
ezitanți se apropie de pat. Se așază pe
marginea lui. Bătrânul doarme cu fața în
sus într-o baltă de vomă. Începe din nou
să tușească, întreg corpul e cuprins de
spasme... Dar nu ține mult. A încetat și
sforăitul. E liniște acum.

Sus pe tobogan! De pe cel mai înalt
tobogan din lume își dă drumul chiu-
ind. N-are nici o teamă, căci tatăl lui e
acolo. E acolo să-l încurajeze. E acolo
să-l prindă dacă va cădea. Drumul până
jos e lung, lung, iar el a prins o viteză
amețitoare. Nu se poate agăța de nimic,
nu mai există margini, e ca o ghiulea. Ca
un bolovan care crește cu fiecare metru
de coborâre. Ar vrea să-i strige tatălui
lui să se ferească, dar gura îi e încheștată,
limba e lipită de cerul gurii. Se prăvăleş-
te peste el cu puterea unei avalanșe. De
sub ea se zbate fără folos bătrânul. Aerul
n-are cum să-i mai intre în plămâni.
Zvâcnește moale de câteva ori. Apoi
nimic. Seamănă cu somnul, doar că e
mai tăcut. Fiul lui îi ia palma și și-o duce
la frunte. Pe ochi. Pe obraji. Ca un fel de
mulțumire.

Polițiștii s-au răspândit prin tot apar-
tamentul. Cotrobăie, fac poze, măsoară.
În dormitor, doamna comisar așteaptă
verdictul medicului legist care încă mai
analizează corpul celui neînsuflețit.

Instalat în fotoliul din living, Claudiu
privește fără interes toată această vânzo-
leală. Din bucătărie apare fotografia care
începe să pozeze masa cu sticlele goale
și cutiile de bere care au rămas neatınse.
Își termină treaba și intră în dormitor.

– Pot schimba două vorbe cu tine?
Doamna comisar îi ia prin surprinde-
re, tocmai când închisese ochii. Pentru
că-l dor.

– Tatăl tău... Tatăl tău a murit prin
asfixiere... S-a înecat cu propria vomă,
mai exact... Îmi pare rău...

Claudiu nu spune nimic.
– După autopsie o să știm mai multe,
dar se pare că suferea de tuberculoză
într-o formă destul de avansată. Poți
să-mi spui dacă se trata, și la ce spital?
N-am găsit nici un fel de medicamente,
nici o rețetă...

– Din câte știu, nu lua nici un fel de
medicamente. Nu cunosc dacă a fost la
vreun spital.

– Dar ți-a pomenit vreodată...
– Nu. Îl aud... Îl auzeam noaptea
tușind. În ultima vreme foarte des. Am
încercat...

Se oprește pentru că simte un nod
în gât. Întoarce capul. Prin fereastră se
arată primele raze de soare. Dacă ar fi să
le numere, trei ar fi. Poate patru. Cinci.
Șase raze până acum. Dar acest timp a
trecut. Șapte. Opt... Ce prostie!... Să te
gândești la rău când ți-e bine... Și-atunci
de ce să judeci? De ce cuiva i-ar păsa de
răul lui? Lucrurile merg înainte. Vecinii
de la cinci își văd de micul lor dejun
liniștiți. La șapte, doamna Sanda aspiră
în dormitor. Deasupra ei, administrazio-
rul Luică face liste cu rău-platnicii. Ce-ai
putea să faci când n-ai nimic de făcut?
Aici, la șase, a murit tata.

– Din câte am înțeles, încă nu ai vor-
bit cu maică-ta...

– Nu.

Doamna comisar se întoarce spre me-
dicul legist care așteaptă în ușa dormito-
rului. Apoi:

– Noi am terminat aici. O să te rog să
treci pe la secție pentru formalități. Îmi
pare sincer rău, puștiule...

El nu-i răspunde. Îl ia cu frig și
se acoperă cu brațele, se chircește în
fotoliu. Privește cercul de lumină de pe
covor care odată cu plecarea polițiștilor
începe să tremure. Ca și el.

* * *

Înmormântarea lui Tudor Heran s-a
petrecut într-o după-amiază de luni
caldă și însorită, în cimitirul Adormirea
Maicii Domnului de pe Șoseaua Berceni.
În afară de Claudiu și mama lui, au par-
ticipat câțiva foști colegi de muncă, care
s-au prezentat a fi dirigintele de șan-
tier, inginerul structurist, maistrul-șef
și un alt inginer, cel trecut în neființă
nemaivând nici un fel de rude în viață,
oricât s-a străduit Eliza Heran să dea de
urma vreuneia.

După un scurt priveghi în capela
cimitirului a urmat slujba ținută de un
preot cu figură de adolescent. În ciuda
acestui „inconvenient”, momentul a fost
decent, fără exagerări. Claudiu a stat la
capul tatălui lui și-a privit în jur lipsit de
expresie. De cealaltă parte se afla mai-
că-sa, care făcea eforturi să stea dreaptă,
să nu-și arate tremurul. Prin mânușile
de dantelă degetele-i erau la fel de roșii
precum ochii, ca și cum ar fi plâns cu
ele, ca și cum lacrimile ei prin palme s-ar
fi scurs.

Apoi sicriul a fost purtat la groapă de
domnii de la șantier. Claudiu a mers în
urma lor și a numărat plopii de pe una
dintre marginile cimitirului. S-a întrebat
dacă tatăl lui o fi citit vreodată poezie.
Adevărul era că nu-l văzuse niciodată
cu o carte în mână. Nici nu existau prea
multe cărți în casa lor. De când se știa,
a împrumutat cărți. Cărțile copilăriei lui
au venit din altă parte, nici nu mai știa
de unde. Și cele de suflet au venit din
altă parte. Într-un fel sau altul, liniștea,
lucrurile bune au venit de oriunde altun-
deva decât din propria lor casă. Acum
însă, ar putea să repare asta. Ar putea
să umple tot apartamentul de cărți. De
sus până jos. Ar putea să împrumute la
rândul lui, poate chiar să stea în fața
blocului și să le împartă trecătorilor.
Le-ar putea spune, o casă fără cărți adu-
ce moartea mai aproape. Sau mai bine,
o casă fără cărți îți anulează trecutul.
El simțea și una, și alta. Poate de-asta
acumulase atâta furie. Poate de-asta
era ca un robot pe modul automat. Își
înfigesese singur un ac între omoplați
și se fixase în insectarul ciudaților... Ce
clar se văd toate în cimitir! Ce limpede
se-arată și ce ușor! I-ar fi trebuit ani să
înțeleagă! Viața ca opus al morții. Să te
naști, să crești, să te dezvolți și să lași
altora locul. Lucian era tot el, Polina era
tot el, tatăl lui era tot el. Chiar și mama
lui era tot el!

Când sicriul lui Tudor Heran a fost
lăsat în groapă, a zâmbit în colțul gurii.
Nu l-a văzut nimeni, dar chiar dacă s-ar
fi întâmplat, nu i-ar fi păsat. Aflase mai
mult decât ar fi putut spera vreodată.

*** Fragment din romanul cu același titlu,
în curs de publicare.**

NE-A PĂRĂSIT PAUL GOMA

**În noaptea de 24 spre 25 martie, scriitorul și disidentul Paul Goma a murit,
la vârsta de 84 de ani, în urma infectării cu coronavirus.**

Paul Goma s-a născut pe 2 octombrie 1935, în satul Mana, județul Orhei. În
urma cedării Basarabiei, familia Goma s-a refugiat în România.

În luna martie a anului 1957 a fost condamnat la doi ani de detenție, pentru
activitate anticomunistă, pe care i-a executat la închisorile Jilava și Gherla. În
noiembrie 1977, lui Paul Goma, soției și copilului lor le este retrasă cetățenia
română, fiind expulzați din țară. Paul Goma a mers la Paris și a cerut azil
politic. De acolo, a continuat să lupte împotriva regimului comunist și a lui
Nicolae Ceaușescu.

În 1979, a publicat la Paris volumul *Culoarea curcubeului '77. Cutremurul
oamenilor*, care a văzut lumina tiparului în România abia în 1990, la Editura
Humanitas. Dintre cele peste patruzeci de volume publicate în timpul vieții,
amintim: *Gherla* (1976), *Din Calidor* (1987), *Patimile după Pitești* (1990), *Ura
noastră cea de toate zilele* (1992), *Sabina* (1993), *Roman intim* (1994), *Justa*
(1995), *Scrisuri. 1972-1998* (2000), care cuprinde articole, scrisori, pagini de
jurnal, dialoguri. Multe cărți semnate de Paul Goma au fost traduse în fran-
ceză, germană, olandeză, suedeză, italiană ș.a.

Într-un interviu pentru Radio România Cultural, preluat de pe site-ul RFI,
Paul Goma spunea: „Eu am fost un purtat de valurile istoriei. Eu nu am fost
un revoltat, ci doar unul care a suportat ca basarabean, ca refugiat și ca o
persoană normală, care în momentul în care auzea sau i se spunea ceva care
nu îi convenea sau i se părea că este neadevărat spunea: ba, nu e adevărat”.
În anul 2018, Uniunea Scriitorilor din Moldova i-a acordat Premiul Opera
Omnia.

Basarabia, cu oamenii ei, va rămâne în conștiința multora un spațiu deosebit
mulțumită omului, disidentului și scriitorului Paul Goma.

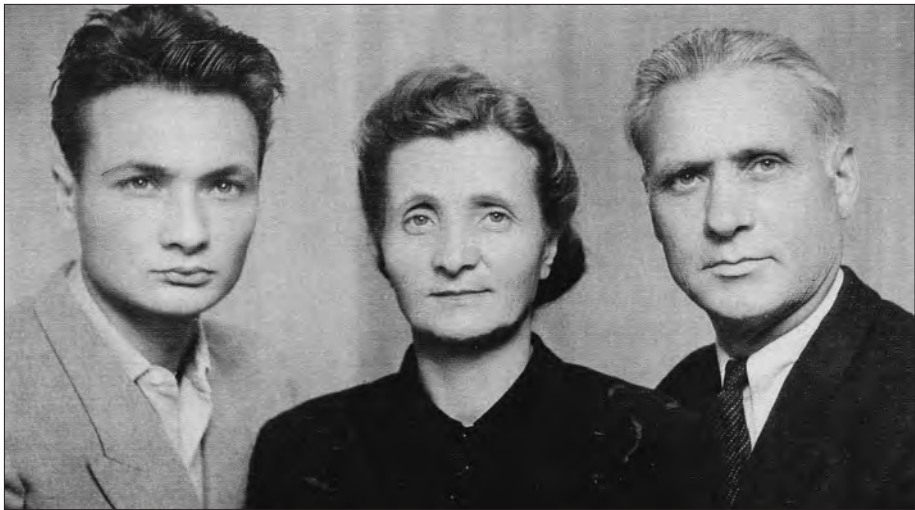
Dumnezeu să-l odihnească!

Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova

DIN ALBUMUL FAMILIEI GOMA

Paul Goma împreună cu mama, anul 1941

Familia Goma în 1955

POEZIE

CÂND BIOGRAFIA SE FACE GHEMOTOC
de GRIGORE CHIPER

GRIGORE CHIPER S-A NĂSCUT ÎN 1959, ÎN SATUL COPANCA, RAIONUL CĂUȘENI. A ABSOLVIT FACULTATEA DE FILOLOGIE A UNIVERSITĂȚII DE STAT DIN MOLDOVA. ESTE CONFERENȚIAR UNIVERSITAR LA UNIVERSITATEA DE STAT DIN TIRASPOL (CU SEDIUL LA CHIȘINĂU). MEMBRU AL UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA ȘI AL UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA.

A DEBUTAT CU VOLUMUL DE POEZIE „ABIA TANGIBILUL” (CHIȘINĂU, LITERATURA ARTISTICĂ, 1990). A SCOS DE SUB TIPAR MAI MULTE CĂRȚI DE POEZIE („AICI, ÎN FALSET”, CHIȘINĂU, HYPERION, 1991; „PERIOADA ALBASTRĂ”, BUCUREȘTI, EDITURA FCR, 1997; „CEHOV, AM CERUT OBOSIT”, CHIȘINĂU, CARTIER, 2001; „TUR-NUL DE FILDEȘ ÎNCLINAT”, BUCUREȘTI, VINEA, 2005; „ROMAN-SIMULACRU”, CLUJ-NAPOCA, LIMES, 2010), PROZĂ („VIOLONCELUL ȘI ALTE VOCI”, TIMIȘOARA, AUGUSTA, 2000; „NISIPUL DE SUB PICIOARE”, BUCUREȘTI, TRACUS ARTE, 2014), CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ („POEZIA OPTZECISTĂ BASARABEANĂ. SCHIM-BARE DE PARADIGMĂ”, IAȘI, TIPO MOLDOVA, 2013) Ș.A. ULTIMUL VOLUM DE POEZIE PUBLICAT A FOST „FORMALITĂȚI” (BISTRIȚA, CHARMIDES, 2015). PRE-ZENT ÎN ANTOLOGII DE POEZII APĂRUTE ÎN REPUBLICA MOLDOVA, ROMÂNIA, FRANȚA, UNGARIA, RUSIA Ș.A.

PREMII LITERARE IMPORTANTE: PREMIUL TINERETULUI DIN REPUBLICA MOLDOVA (1990); PREMIUL UNIUNII LATINE, PARIS (1997); PREMIUL UNIUNII SCRI-TORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA (1997, 2000, 2013); PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA, FILIALA CHIȘINĂU (2014).

PLECARE

M-am așezat la geam ca în tren
dar mă aflu în avion

Era soare un soare orbitor
Mi-am imaginat avionul
căptușit cu panouri solare
așa cum unii își drapează mașinile
cu cristale Swarovski

Zburam pentru prima dată
într-o direcție necunoscută

Nu mi-am luat nicio carte cu mine
cum nu îți iei nicio amintire
De ce aș trișa

După ce am decolat
țara mea
fiind foarte mică
a și dispărut sub picioare

de la Polichinelle
de la alții
și ne vom plimba din nou
printre orașele curățate de rocă și cenușă
Viitorul e pentru toți la fel
doar o călătorie spre trecut
Regret regret regret

* * *

Ne-am înarmat cu vitriol
pumnale
și cuvinte
Acționăm concertat
ca în acel videoclip
în care băieții de la Beatles
stau așezați picior peste picior
și brusc
ca la comandă
schimbă piciorul

SECRETUL LUI POLICHINELLE

Regret regret regret
că nu am timp să-i citesc pe Voltaire pe Molière pe alții de până la ei
așa cum Renașterea
i-a redescoperit pe Homer pe Sappho pe alții
Să mă amuz de isprava lui Polichinelle
care a luat bobârnace și ciomegi
acționând conform cu modelul eroului avar
Regret regret regret
că a trecut avalanșa de cărți peste ei
așa cum vulcanul a spulberat Pompeii și Herculaneum

Vor trece ani
de la Candid

MAREA MOARTĂ

E una din acele seri
când stai întins
și nu te doare nimic
din ce se anunța
Ziua a început cu alarma de la telefon
încât acum cel mai mic scârțit al ușii
te duce numaidecât cu gândul la casele bânuite

Telefonul a fost pus pe silențios
televizorul pe mute

Opusul la care scrii
e abandonat la pagina 14

Era o poveste despre un bărbat
care încercase să iubească
și despre o femeie
care încercase și ea până la aceeași pagină

Stai într-o cadă plină
cu apă de la Marea Moartă
care le vindecă pe toate

PASTEL

Plouă așa cum se întâmplă
la sfârșit de iarnă început de primăvară

O femeie s-a oprit
în mijlocul trotuarului
și privește
cum pe un segment de șosea
cu canalul de scurgere înfundat
sare spectaculos apa de sub roțile autoturismelor

Mi-ar plăcea și mie să mă opresc
și să privesc
aceste mașini trecând prin apă
să ascult răpăitul pe acoperișuri
sau gălgăitul din burlane
sau pur și simplu
căderea picurilor

Noaptea mă trezesc
mă apropii de geam
și mă uit la cei câțiva fulgi
promiși

PĂDUREA DEFRIȘATĂ

Ești vinovat că te-ai născut aici
Ești vinovat că te-ai născut
Frustrările te înconjoară
în familie la serviciu
Din locurile publice trec în intimitate
Din intimitate în spațiile publice
Nu te poți ascunde
în pădurea defrișată
Dacă cineva te vede altfel
trage o concluzie greșită
Tu te întrebi și te simți
ca atunci când ești agitat
și nu știi ce să faci cu mâinile

AR PUTEA SĂ SE ÎNTÂMPLE

Locurile noastre sunt ocupate
acolo unde am vrea să ne așezăm
și chiar acolo unde privim

Stăm deocamdată alături
și discutăm ceva care ar putea să se întâmple
dacă această cursă în care ne-am angajat
ar fi mai lungă

Vorbele tale mă zăpăcesc uneori
așa cum mă năucesc alteori ale mele

Observ că ai o pată roșie pe mâna stângă
iar seara descopăr că am și eu mai multe pe mâna dreaptă

Am făcut un schimb de replici
și chiar am fost tentat să apelez la exemple din literatură
dar literatura de azi încă nu este memorabilă

Mi-ai scris dă-mi trei motive să rămân
și chiar am încercat să găsesc unul

Mă gândesc la tine
Nu știi la ce să te gândești seara
când biografia se face ghemotoc

DRAMA&THRILLER&ROMANCE&HORROR

E un film
pe care îl privești
când vii seara obosit

Nu te deranjează
că e o poveste inventată cap coadă
chiar dacă nu are niciun element fantastic

Povestea din film s-ar fi putut produce aieva
dacă viața și arta
ar fi totuna

Ceea ce îmi place teribil de mult e
că răul nu e absolut
ca în basmele populare
ci are până la urmă o motivație umană
a lui
a mea
a fiecăruia

BUSOLA

Nu știu ce să fac cu gândurile
ciocnindu-se de alte gânduri
transformate în cuvinte
ciocnindu-se de alte cuvinte
În locul chipului tău văd mai multe
ca prin caleidoscopul decolorat

Dintre numeroasele limbi vorbite
o aleg pe cea a liniștii de după tăcere
a gesturilor confuze
a virtualității prefăcute încet în singurătate

Suntem stolul migrând hotărât
spre un pol sud sau un pol nord
ambele demagnetizate

Ești ușa prin care intru în tine
Sunt fereastra prin care zbori din mine
Cu var scriu pe alb
Cu alb scriu pe var

ORIZONTURI

Am condus mașina toată ziua
ca un posedat
Am văzut ținuturi nu din prospectele turistice
Ne-am întâlnit cu prieteni
A fost el a fost ea am fost împreună

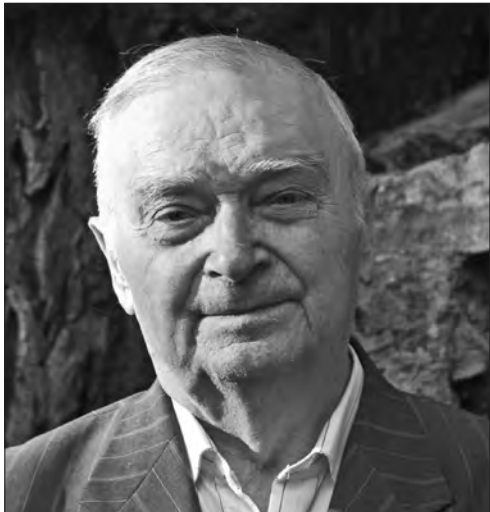
Drumurile proaste
complicaseră traseul

M-am întors acasă
ca o bucată de sticlă făcută țăndări
Am încercat să citesc ceva
un jurnal
și o vreme a mers
mai ales atunci când autorul cita
din Paul Valéry sau Radu Petrescu

Inima care zvâcnea în piept
eram eu

Am luat două comprimate
dar nu mi-a ajutat

După ce m-am culcat
am condus încă mult timp
schimbând orizont după orizont

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

DESPĂRȚIREA APELOR

de ION DRUȚĂ

MÂNDRIA NEAMULUI

Se zice că pe butonul roșu o fi apăsât Elena Stepanovna Damian, membru și ea al Uniunii Scriitorilor, un personaj controversat, adânc înrădăcinată în sistemul comunist, veșnica directoare a Editurii Lumina. Pesemne, exista un anumit cod pentru cadrele ideologice, prin care, în caz excepțional, puteau obține imediat legătura cu Conducătorul Republicii. Nu a reușit să se stingă ecoul aplauzelor de la Congresul Scriitorilor, că Ivan Ivanovici Bodiul a și răspuns la telefon:

— Слушаю.
— Что будем делать, Иван Иванович? Останавливаем машины? Мы только что запустили в печать буквари и учебники для младших классов.
— Кто сказал что машины надо останавливать?
— Ион Друцэ, выступая на Съезде Писателей, потребовал перехода на латинский алфавит.
— ЧТО-О-О-?!!

Brusc, Congresul Scriitorilor din Moldova se transformă într-o bombă ideologică, bomba explodează și eu rămân principalul bombist. Lucrările Congresului s-au stopat, lumina în Teatrul „Pușkin”, unde avea loc Congresul, s-a stins, masiva tribună, cărată în mare grabă de pe scenă. Scriitorilor participanți la Congres li s-a cerut să revină pentru alegerea unei noi conduceri. Jigniți și nedreptățiți cum eram, pe tăcute, seara târziu, am și ales o nouă conducere, în frunte cu Pavel Boțu. La despărțire, pe neașteptate, Dumitru Cornovan, secretar al CC pentru probleme ideologice, ne-a comunicat că noua conducere a Uniunii va avea mâine o întâlnire cu Prezidiul Comitetului Central.

Ora nu a fost stabilită. Ni se va comunica ulterior.

Întâlnirile cu conducerea partidului se făceau extrem de rar, numai în cazuri excepționale. Acum era vorba de un astfel de caz. Noutatea suna ca o amenințare, ca un ultim avertisment. Partidul Comunist nu a văzut nicicând cu ochi buni societatea scriitoricească, ne permitea însă, de rău, de bine, să existăm în anumite limite. Acum însă se trecuse peste linia roșie. Se zvonea că vor să ne lichideze organizația, pentru a crea în locul ei o altă organizație, cu alți scriitori, de teapa lui Șvedov și Muratov.

Se zvonea chiar că la unul din Comitele raionale de partid ale orașului s-au prezentat un grup numeros de veterani, ofițeri superiori ai Armatei Roșii, care au cerut ca scriitorii să fie urcați într-un autobuz și expediați pe tărâmul urșilor albi. Pentru a evita o asemenea catastrofă, ne-am înțeles, cei din noua conducere, să ne adunăm a doua zi dimineața și să întocmim o platformă comună, cu care să venim mai apoi la mult temutul Prezidiu al Comitetului Central.

A doua zi dimineața pornesc spre Uniune. Era o toamnă cam rece, frigul înțepa de-a binelea și, cum mergeam pe trotuar, mă ajunge din urmă Vanea Ciobanu, căci locuiam pe aceeași stradă. Nitam, nisam, fără binețe, îmi pune prietenește un braț pe umeri, ceea ce nu a mai făcut până atunci, și-mi zice cu jumătate de glas, oarecum compătimitor:

— Noroc de tine, Ioane, că ai casă la Moscova. Ai unde pleca...

Gestul și replica mă cam miraseră, pentru că nu eram prieteni în adevăratul sens al cuvântului. Cam încetinel în toate cele, ca toți moldovenii de la țară, dar comunicabil, binevoitor, omenos în relații cu cei din jur, Vanea Ciobanu părea un om bun ca o pâine caldă. Dar, firește, toate acestea erau valabile doar până la un anumit punct, până nu se ajungea la politică. Atunci, pe loc, în fața ta apărea un cu totul alt Vanea Ciobanu.

Nimic de mirare. Fiu de țăran cu câteva clase, comsomolist înflăcărat al abia înfiripatei Moldove Sovietice, a fost scos de partid dintr-o fundătură de sat din inima codrilor, trimis la Școala Centrală a Comsomolului din Moscova, cât de cât cultivat, altoit grijiului în trupul Partidului Comunist, căruia el, codrean cinstit în felul său, i-a rămas credincios până la moarte. Prăbușirea imperiului sovietic a fost pentru el o tragedie personală. S-a dezis de toată creația sa și s-a stins după o îndelungată suferință, ținuit la pat.

În zilele cele grele, fiind la Chișinău și aflând despre suferința lui, i-am dat un telefon Ariadnei Șalari, soția du-misale, zicând că aș fi vrut să trec să-l văd, să mai stăm puțin de vorbă...

— Nu ai cu cine, mi-a răspuns Ara scurt și sec.

Partidul Comunist l-a tot educat și educat, până nu a rămas din el decât pojghița. Nu țin minte să fi făcut Vanea Ciobanu cuiva vreun rău, dar nici bine nu făcea, dacă nu era îndemnat de

Partidul Comunist, de care el se ținea cum se ține un copil de fusta mamei. Mi-aduc aminte, câțiva ani mai târziu, ne întâlnisem într-o seară la Moscova, la un pahar de vin, vreo patru scriitori moldoveni. Ca întotdeauna, discuții aprinse pe teme dintre cele mai arzătoare, uitând că mai este și Ciobanu printre noi. Discutam problema supunerii oarbe a cetățenilor față de hotărârile partidului. Este omul obligat să îndeplinească absolut toate dispozițiile partidului sau, în anumite cazuri, cinstea, omenia, simțul demnității pot predomina ordinele venite de sus?

În cele din urmă, s-a ajuns la convingerea că o supunere oarbă subminează însăși autoritatea partidului, și numai unul Vanea Ciobanu era categoric împotriva, susținând că directiva partidului e lege pecetluită de clasa proletară, iară legea, stimați tovarăși, nu se discută, ci se execută. Noi, firește, nu ne lăsam, îl tot atacam cu argumente de tot felul, în sensul că nu suntem militari, nu am depus jurământ, și acum, slavă Domnului, nu e stare de război! Vanea Ciobanu rămânea neclintit pe pozițiile sale.

Într-un final, poetul și reputatul traducător Igor Crețu, enervat cum era, pune problema radical:

— Măi Ciobene! Dacă vei fi chemat la partid și ți se va zice, pune-l pe Igor Crețu la zid și trage în el, ce vei face? Mă vei pune la zid, vei trage?!

Pentru câteva clipe, Ciobanu a amuțit. După care, treptat-treptat a început să-l umple furia luptei de clasă. Obrazul i se înroșea, devenind aproape stacojiu, mușchii brațelor înviau în mișcare.

— Fără nicio clipă de șovăială, zise încet, cu voce tremurândă, te voi pune la zid. Și voi trage.

Discuția nu mai avea rost. S-a trecut la vin și anecdote.

Mergem deci noi împreună cu Vanea Ciobanu spre Uniunea Scriitorilor. Era zgârcit la vorbă când purta în sine secrete proaspete de partid. În calitatea sa, neanunțată public, de Om al Partidului, Vanea Ciobanu, de-a lungul anilor, când candidat în membrii CC, când membru deplin, dar, chiar și atunci când nu era nici una, nici alta, figura în principala listă a cadrelor superioare, era invitat la toate plenarele de partid, chiar și la cele așa-zis închise, extraordinare, suprasecrete.

Chișinăul e un oraș care se alimentează și trăiește din zvonuri. Astfel,

dis-de-dimineață, s-a zvonit că imediat după întreruperea Congresului Scriitorilor, chiar în timpul nopții, a avut loc Plenara extraordinară a Partidului și Ciobanu, bineînțeles, participase. Acum, mergând împreună, eu mă gândeam că, probabil, la plenara ceea se discutasese în mod special discursul meu și se punea problema cum să scape ei de mine. Se zice că mulți cereau expulzarea, dar majoritatea, fiind mai moderați, sugerau că trebuie să se facă în așa fel încât eu să plec din proprie inițiativă din Moldova. Ciobanu, fiindu-mi prieten, firește, era printre cei moderați.

— Crezi tu, măi Vanea, că chiar până acolo au ajuns lucrurile?!

— D' apoi că... vezi și tu singur... nici aici nu mai poți rămâne...!

Până la Uniune am mers tăcuți, nu mai era nimic de discutat, și, apoi, chiar că degeaba ne adunaserăm. La noi, principiile țin cât ține dispoziția. Și așa cum dispozițiile sunt trecătoare, se trec și principiile. Astfel, formarea unei platforme comune deveni o operație absolut imposibilă, sortită eșecului chiar din capul locului. Fiecare venise cu platforma lui de acasă, la care ținea morțiș. Deci s-a hotărât că venim la întâlnirea cu Prezidiul CC fiecare pe cont propriu, adică pe răspundere personală.

BALADE DIN CÂMPIE

Deși așa-zisul război mondial se terminase, luptele continuau. Luptau toți, dar absolut toți. Pe ascuns, pe tăcute, pe nevăzute. Luptau cu cine credeți? Cu statul. Lupta țăranimea colhoznică, marea majoritate a populației enormului imperiu sovietic, cărora li se luase pământul, până și grădina, pe care o tot micșorau și micșorau, impunându-i să muncească pe câmpurile colhoznice mai pentru nimic; luptau muncitorii numeroaselor fabrici și uzine, cei care au lansat renumitul slogan al acelor vremuri — noi ne facem că muncim, ei se fac că ne plătesc.

Lupta intelectualitatea, și cea științifică, și cea creatoare, sau, cum se zicea pe atunci, și fizicii, și liricii. Luptau pentru orice idee, pentru orice vers, pentru orice operă, care, la prima lectură, parcă ar fi susținut statul, dar la câteva lecturi mai atente se vedea limpede că îl subminează. Poate de ace-

ea, în toți anii existenței sale, Uniunea Sovietică a fost angajată într-un continuu război cu propriul popor. Puterea absolută fiind de partea statului, ce să mai vorbim, el și câștiga luptele. Sută la sută.

Printr-un joc ciudat al hazardului, până și eu, fiu de țăran din nordul Moldovei, cu cei șapte ani de-acasă, mă pomenesc angajat în luptă, dar nu atât cu Uniunea Sovietică în totalitatea ei, cât cu propria mea baștină, ceea ce făcea lupta și mai grea, și mai dureroasă. După Decada Culturii și Literaturii Moldovenești la Moscova, în primăvara lui 1960, se profila la orizont un caz cu totul ieșit din comun, aproape neverosimil – un individ, un tânăr scriitor, mai-mai să aibă câștig de cauză în luptă cu propria sa baștină.

* * *

Neînțelegeri de acest gen, între autoritățile centrale și administrațiile locale ale republicilor frățești, apăreau destul de des. De regulă, toate se limpezeau înainte să se ajungă la un conflict deschis. În majoritatea cazurilor, ceda autorul a cărui operă stârnise neînțelegere, mai rar, dar ceda și republica. Acum însă se ivi un caz ce nu-și găsea rezolvare – nici republica, nici autorul nu voiau să cedeze. Cercurile literare moscovite, agitate cum nu se mai poate. Mă tot susțineau, mă tot încurajau din toate părțile, la toate nivelurile, dar – vede unul Dumnezeu! – nu eram eu în anii ceea luptător, nu visam nicidecum la biruințe. După patru ani de armată sovietică, însușisem că în orice luptă biruitori nu există, rămân doar cei biruiți să zacă pe câmpul de luptă.

Pe atunci, dezamăgit total de viața orășenească din Chișinău, visul meu era, după publicarea *Frunze-lor de dor*, să las în pace literatura, să mă retrag undeva într-un sat și să trăiesc o viață obișnuită împreună cu cei din jurul meu. Destinul și Andrei Lupan au hotărât însă că trebuie să se întâmple altfel și m-au aruncat într-o metropolă de trei ori mai mare decât amărătul oraș de pe malul Bâcului, și încă pe cea mai zgomotoasă și circulată magistrală a capitalei imperiului sovietic, pe Sadovaia. Opt rânduri de vehicule împănate unul în altul – patru urcă dealul spre Suharevka, patru vin la vale spre Samotiocinaia. Sticla în geamuri vibra încontinuu, zi și noapte. Ca să pot adormi în vuietul magistralei, îmi închipuiam că pun pe pervazul geamului un tun, trag din el în vehicule și, după trei-patru lovituri precise, mă linișteam și adormeam.

Pe vreme ce eu luptam cu circulația de pe Sadovaia, harnica mea Casa mare se răspândea prin toate colțurile Uniunii Sovietice. Mai că în fiecă seară, câte o Vasiluța apărea undeva pe o scenă. În final, sala aplauda frenetic, susținând eroina, spectacolul, regia, autorul piesei, și aceste aplauze demonstau că în Chișinău, în capitala Moldovei sovietice, stau la cârmuire niște derbedei care habar nu au ce înseamnă literatură, ce înseamnă dramaturgie, ce înseamnă teatru.

Pentru conducerea republicii, o asemenea stare de lucruri era total in suportabilă. Au luptat până la ultimul cartuș, au făcut tot ce se putea face

pentru a interzice această lucrare, pentru a o scoate din repertoriile teatrelor, dar n-au izbutit. Acum stăteau cu ochii pe masa mea de scris. Până la urmă, o să-și dea el arama pe față. O să vedeți că noi am avut dreptate. O să vedeți cât antisovietism o să scoată el din pana ceea a lui.

Să vedem, răspunde liniștit Moscova.

Abia ridicat în picioare, m-am pomenit într-o situație foarte grea. De rău, de bine găsisem o cărărușă, dar pe ea nu se putea merge la infinit. Repetițiile în literatură sunt egale cu moartea. Moldova rămânea baștina tuturor eroilor mei, dar ei erau acum departe. Tocmai în una din acele zile, când nu-mi puteam găsi loc la Moscova, dar nici în Moldova nu mă mai puteam întoarce, Vasili Alexandrovici Smirnov, redactorul-șef al revistei „Drujba narodov”, cel care publicase Casa mare și-și luase toată responsabilitatea pe seama sa, mă prinde într-o zi în micuțul coridor al redacției. Fiind scriitor proletcultist, din tagma comisarilor literari, Vasili Alexandrovici niciodată nu discuta cu autorii revistei, ci numai dădea indicații. Comisarii nu discută, comisarii ordonă.

– *Ион, ты все по театрам бродишь? Брось писать пьесы, это баловство, это деликатесы. Хлеб литературы – это проза. Возьми путевку в какой-нибудь Дом творчества, езжай и пиши роман. Чем быстрее, чем объемистее, тем лучше. Деньги у тебя есть? Люда!! Немедленно заключи с Друцэ договор на роман по высшей ставке и выплати ему аванс. Все. Привет. Ждем рукопись.*

Îmi iau familia și plec pentru o vară la Vertușinka, un sățucean nu departe de Maleevka. Închiriasem o cameră și o verandă închisă în aceeași casă unde locuiau stăpânii. Ei aveau trei copii de școală, noi două fetețe gemene de doi ani. Odăi mici, curte mică, condiții de lucru – nici vorbă. Revista mă grăbea, îmi cereau să le aduc romanul chiar și parțial, pe capitole. Ce era de făcut? Îmi luam un carnet, un pix, colindam enormele păduri din împrejurimi și compuneam texte din mers, așa cum compun de obicei poeziile. Pesemne, de acolo vine și definiția genului – *balade*. Noptile dactilografiam agonisirile din pădure. Multe completări, metafore, replici îmi veneau în autobuzul cu care mergem la gara Dorohovo, apoi în tren, apoi în metrou.

Nu mă vedeam biruitor în confruntarea mea cu baștina și nici că voiam să fiu. Șefii vin și pleacă, poporul rămâne, literatura rămâne. Îmi era dor de Moldova, un dor ce mă chinuia zi și noapte. Discutam în sinea mea cu toți cei pe care i-am știut, cu toți cei cu care am crescut. Din dorul cela, din discuțiile celea am tors *Baladele din câmpie*.

În definitiv, *Baladele...* nu sunt decât o ramură de măslin, o invitație la pace cu neînduplecării mei critici din orașul de pe malul Bâcului. Revista „Drujba narodov”, inclusiv comisarul Smirnov au primit cu brațele deschise *Baladele...* În scopuri publicitare, pentru a-și spori tirajul, au trimis *Baladele...* prin repu-

blici, și ziarele republicane de partid le publicau cu mare ahotă, dat fiind că fiecare baladă era în sine și o nuvelă aparte. De regulă, ziarele însoțeau publicația cu o notiță laudativă – oferim cititorului câteva pagini scrise cu un adevărat talent, de un scriitor al poporului...

SCRIITOR AL POPORULUI?!

Atât i-a trebuit lui Ivan Ivanovici Bodiul pentru o explozie totală. Tuna și fulgera pe la toate adunările. Diversiune ideologică. Unde s-a mai văzut, *tovarișci*, una ca asta?! În ziua albă, sub cer senin, se produce discredita-re premeditată a autorităților statale din Moldova! Ziarele centrale ale republicilor frățești sunt folosite pentru atacuri și scorniri veninoase la adresa noastră. Ce scriitor al poporului, *tovarișci*, care scriitor al poporului, când Druță acela al vostru, pentru că el nici nu mai locuiește în Moldova, el, aici, la baștină, nu figurează nici măcar în oboima scriitorilor tineri, promițători!...

Întâmplarea, marea provocatoare a tuturor vremurilor, a făcut ca redactorul ziarului „Bakinski rabocii”, tovarășul Gladilin, să fie numit redactor la ziarul „Sovetskaia Moldavia”. El deja era la curent cu destinul meu literar, publicase acolo, la Baku, o baladă și primise o scrisoare înțepată de la Chișinău. Acum, ajuns în noua sa postură, s-a apucat să-i explice Veterinarului de la Balta că una e titlul onorific „Scriitor al poporului”, și alta e expresia ca atare. Noi zicem de obicei „un tip norodnic”, dar nu cerem adevărul de acordare a titlului. Expresia „narodnâi talant” e una, și „Scriitor al poporului” e cu totul alta...

Nu știu cum, dar pentru moment l-a convins pe Ivan Bodiul să aibă o întâlnire cu ostracizatul scriitor, în încercarea de a aplana situația. Deși războiul cu Bodiul a ținut o lungă viață de om, ne-am întâlnit între patru ochi o singură dată și întâlnirea nu a durat mai mult de 4-5 minute. Am mai scris despre întâlnirea asta în *Îngerul supraviețuirii*, nu mai are rost să revin. Voi menționa doar ceea ce nu s-au spus la acea scurtă întâlnire, dar s-a subînțeles.

Toți cei care au trăit o viață conștientă în imperiul sovietic, știu foarte bine că existau conversații verbale, dar existau și conversații fără cuvinte, pe tăcute, și încă nu se știe care dintre ele erau mai importante. În orice instanță ai fi intrat atunci, cu orice fel de probleme, prima întrebare pe care ți-o adresa șeful cabinetului, prin masiva sa masă de lucru, prin hârtiile de pe masă, prin aparatul său telefonic, prin mutra sa nedormită (toți stalinistii umblau nedormiți, pentru că Stalin, de obicei, lucra noaptea, și ei rămâneau până târziu în cabinetele lor, în așteptarea unui înalt sunet), deci prima întrebare nerostită pe care ți-o plasa șeful cabinetului cum numai îi pășea pragul, era următoarea: „*Я здесь главный, а ты простой винтик, и ты должен мне полностью и безусловно подчиниться. Ты это понимаешь? Ты это принимаешь?*”

Chiar și în conversațiile fără cuvinte, Ivan Ivanovici Bodiul folosea limba rusă, limba oficială la acea oră. Pe rușește i-am răspuns și eu:

– *Нет.*

Următorul schimb de replici nu mai avea nicio importanță. Totul era deja hotărât.

– *Прием окончен. Можете идти.*

Ultima replică a fost rostită cu vocea unui veterinar într-un ocol de vite. Era roșu foc și sălta din când în când umărul stâng. Asta însemna că ramura de măslin nu e primită, pace între noi nu va fi niciodată, și eu, prin urmare, nu mă voi putea întoarce în Moldova, cât va fi el la putere. Un asemenea comportament nu putea rămâne fără răspuns. Eram eu în stare să-i răspund, aveam cu ce răspunde? Firește că aveam. Toată țara era de partea mea. Un enorm șirag de idei și chipuri fierbeau în mine. Vara următoare, la Gagra, apoi în Iaremcea, la poalele Carpaților, mă așez și scriu *Ultima lună de toamnă*. Vasile Coroban, unul dintre cei mai pătrunzători critici literari pe care i-a avut Moldova, menționează undeva, că la un moment dat, *Povara bunătații noastre* și-a schimbat albia.

Nu numai albia romanului, aș adăuga eu. Totul s-a schimbat.

Eram tânăr, plin de energie, nu lăsam pixul din mână. Și dacă *Baladele din câmpie* păreau să mai domolească puțin spiritele, apare în revista „Novâi mir”, cea mai importantă și populară revistă literară a Uniunii Sovietice la acea vreme, *Ultima lună de toamnă*. După publicarea nuvelei vine filmul și focul respingerii totale al baștinii față de creația unui fiu al său devine ireversibil. Nici faptul că filmul a fost bine primit peste tot în Uniune, recenzat pozitiv de „Pravda”, nici premiile de la festivalurile internaționale nu puteau convinge CC din Moldova. Dimpotrivă, se făceau eforturi pentru scoaterea filmului de pe toate ecranele Uniunii și nimicirea peliculei.

În asemenea condiții, se deschide, în octombrie 1965, Congresul al III lea al Scriitorilor din Moldova.

Totul ardea, totul era pus în joc.

DIN ALBUMUL FAMILIEI GOMA

Părinții scriitorului Paul Goma, Eufimie și Maria, împreună cu băiatul lor, la vârsta de un an (1936)

DREPTUL LA REPLICĂ

MAI ESTE NEVOIE DE ISTORIE SI DE ISTORICI IN REPUBLICA MOLDOVA?

de NICOLAE ENCIU

„Să nu stea departe de viață și de îndatoririle publice niciun om care se simte înțelept, căci este un sacrilegiu să se sustragă de la întrajutorarea celor ce au nevoie de el.”
(Marcus Aurelius)

1. Revolta istoriografică împotriva istoriei ca „sector al frontului ideologic de luptă între capitalism și socialism”

Așa cum, pe bună dreptate, afirmă academicianul rus Iuri N. Afanasiev, în perioada sovietică, istoria în calitate de știință și de obiect de studiu a fost nu numai obiectul, ci și subiectul politicilor de manipulare și îndoctrinare a populației, inoculând în gândirea tinerelor generații minciuni despre „geniul” lui Stalin și alte aspecte ale trecutului Uniunii Sovietice: „Falsificând trecutul, deformând conștiința și consolidând o serie de mituri, istoria, ca și organele de represiune, a distrus și a constrâns; ea nu numai a avut de suferit, ci și a contribuit direct la impunerea suferinței” [1].

Ca urmare a conștientizării acestui adevăr amar, a doua jumătate a anilor ’80 și începutul anilor ’90 au marcat un veritabil moment de cotitură/ ruptură inclusiv în evoluția istoriografiei din Republica Moldova, când devenise evident că „ceea ce noi numim istoriografie sovietică moldovenească, după conținutul și ideile de bază pe care ea le propagă, constituie, cu unele excepții, o totalitate de cunoștințe despre trecutul țării și al poporului nostru, compartimentate și expuse după canoane străine obiectului ca atare, iar uneori și ostile intereselor noastre naționale” [2].

Dincolo de nuanțele în aprecierea statutului istoriei ca știință în cadrul perioadei sovietice, cert este faptul că istoricii preocupați de timpurile mai vechi – în special cei care au scris despre Evul Mediu sau epoca modernă – au avut avantajul de a menține o anumită distanță față de propaganda oficială de partid, în timp ce istoricii care au tratat problemele „societății socialiste multilateral dezvoltate” au fost aserviți, practic, fără excepții, comandamentelor Secției de agitație și propagandă a CC al PCM. Urmare a acelei situații, către finele anilor ’80, în societate se generalizase o totală neîncredere față de toți istoricii și față de orice istorie oficială și, mai ales, față de cei preocupați de problemele istoriei contemporane, care acceptaseră promovarea dogmelor teoriei marxist-leniniste în cadrul statutului oficial de „sector al frontului ideologic de luptă între

sistemul capitalist și cel socialist”. Dovadă pregnantă a statutului servil al științelor socio-umane în anii sovietici constituie direcțiile de cercetare în care erau antrenați colaboratorii Institutului de Istorie al AȘM de până la 1991, cum ar fi:

- apărarea cuceririlor lui Octombrie în timpul războiului civil și al intervenției străine. Situația economică și mișcarea revoluționară în Moldova. 1917-1940;
- istoria construcției socialiste în URSS. Construcția și consolidarea socialismului în Moldova;
- istoria perfecționării societății socialiste în URSS. Dezvoltarea social-economică și politică a RSSM la etapa actuală;
- lupta ideologică în lumea contemporană: legități și tendințe. Critica concepțiilor burgheze a istoriei Moldovei și a țărilor din Sud-Estul Europei etc. [3].

Nu numai cercetarea istorică propriu-zisă, ci și învățământul istoric în general a purtat în perioada sovietică un pronunțat caracter de clasă, servind „cauza construcției socialismului și comunismului” prin studierea în instituțiile de învățământ superior a comunismului științific, a istoriei PCUS și PCM, a ateismului, prin încadrarea cadrelor didactice în sistemul învățământului de partid, în organizațiile de partid și comuniste din școli – toate acestea constituind elemente esențiale ale obiectivului major de educare a unor persoane docile regimului, devotate cauzei Partidului Comunist și imune la „influențele dăunătoare ale ideologiei burgheze” [4].

În așa mod, la baza proclamării suveranității și independenței Republicii Moldova a stat inclusiv ceea ce istoricii au calificat drept „revolta istoriografică din Moldova Sovietică” [5], considerându-se că doar prin lichidarea monopolului asupra studierii istoriei, prin introducerea pluralismului de concepții și opinii, prin renunțarea la dogmatism, știința istorică avea șansa de a se elibera de sub presiunea politicului, fără a mai fi croită după preceptele și ambițiile politice de conjunctură.

2. Istoria ca element fundamental al memoriei colective și al culturii spirituale a societății contemporane

Pornind de la însușirea critică a învățămintelor trecutului sovietic, de rând cu tranziția spre o organizare politică modernă și democratică, întemeiată pe valorile și normele democrației liberale ale

țărilor din spațiul de cultură și civilizație europeană, deceniile care au urmat după proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova au fost marcate de eforturile de restabilire a funcțiilor sociale ale istoriei, ca element fundamental al memoriei colective și al culturii spirituale a societății în ansamblul ei.

O privire de ansamblu asupra evoluției cercetărilor academice în domeniul istoriei contemporane pe parcursul celor circa trei decenii de la proclamarea independenței Republicii Moldova arată că o parte considerabilă a dezideratelor „revoltei istoriografice” de la finele anilor ’80 – de „a scoate la iveală neadevărurile legate de cercetarea tendențioasă a trecutului”, de cultivare a conștiinței naționale a populației, de asigurare a tranziției de la totalitarism la democrație, de la sistemul imperial la libertatea națională, de la minciuna ridicată la rangul de dogmă la adevărul științific și istoric [6] – au fost materializate în studii, monografii, culegeri de documente și sinteze de o certă valoare teoretico-științifică și aplicativ-practică.

Cu toate acestea, o evaluare critică a stadiului actual al investigațiilor în domeniul respectiv arată că cercetarea istoriei contemporane se află, în prezent, în fața unor noi presiuni și exigențe generate de noile condiții în care se manifestă globalizarea: presiuni și constrângeri politico-ideologice, ale sistemului de învățământ în continuă schimbare și adaptare, constrângeri economico-financiare, ale teoriilor divergente asupra secolului al XX-lea și, nu în ultimul rând și mai ales în cazul istoriei contemporane, presiuni ale opiniei publice.

Evoluțiile recente și cele care încă se derulează în Europa Centrală și de Est, precum și în țările din fosta Uniune Sovietică, scot în evidență necesitatea obiectivă și inexorabilă a lărgirii și diversificării spectrului de perspective asupra problematicei istoriei contemporane, pentru a se ajunge la o cât mai deplină racordare a istoriei naționale contemporane la problematica etno-demografică, lingvistică, religioasă, socială și culturală a Europei largite.

3. Carta Europeană a Cercetătorului – condiție esențială a edificării societății bazate pe cunoaștere în Republica Moldova

Una dintre preocupările fundamentale ale istoriografiei contemporane a devenit căutarea răspunsului la întrebarea „Cum să fie scrisă istoria?” sau dacă mai este nevoie

de istorie ca știință și disciplină de studiu, numeroși autori de notorietate întrebandu-se dacă putem vorbi de o „criză a scrisului istoric sau de o criză a conștiinței publice”? sau, poate, de criza concomitență a ambelor? [7].

Cu referire particulară la știința istorică din Republica Moldova, răspunsul oferit de oficialități este într-o totală disonanță cu evoluțiile din Spațiul European de Cercetare.

Astfel, recente evenimente legate de modificarea statutului, locului și rolului Academiei de Științe și a instituțiilor sale, respectiv, transferul discreționar al atribuțiilor acestora unei componente a puterii executive în persoana Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, probează faptul că problematica adaptării scrisului istoric la noile condiții în care evoluează lumea contemporană este tratată, preponderent, de persoane fără o tangentă nemijlocită cu cercetarea istorică propriu-zisă, afectând grav, prin decizii populiste, statutul istoriei și al istoricului în societate, libertatea de expresie științifică, pluralismul de opinii, confruntarea ideilor și concepțiilor științifice într-un climat de respect reciproc, de conduită colegială și competiție profesională. Intenția declarată oficial de reorganizare și de racordare a managementului cercetării la standardele europene de calitate nu a condus nici la consolidarea autonomiei și independenței Academiei de Științe în calitatea ei de cel mai înalt și prestigios for științific din Republica Moldova și nici la consolidarea statutului cercetătorului științific, ci, tocmai dimpotrivă, la agravarea situației în domeniul cercetării și inovării. În condițiile unei fluctuații constante a vieții politice interne, a devenit, practic, o normă neglijarea statutului autonom al Academiei de Științe și încercările de antrenare a științei istorice, în particular, și a celor socio-umane, în ansamblu, în cadrul dezbaterilor politice.

Este imperios necesar ca forurile respective din Republica Moldova care și-au asumat responsabila misiune de gestionare a domeniului cercetării și inovării, să conștientizeze adevărul că domeniul cercetării științifice constituie rezultatul activității multor generații de oameni dedicați profesiei, care își bazează eforturile pe cunoștințele deja dobândite și devenite un bun al societății, pentru a obține, la rândul lor, cunoștințe noi prin care să asigure progresul domeniului respectiv.

În acest context, atingerea obiectivului de edificare a unei societăți bazate

pe cunoaștere în Republica Moldova, care să stimuleze creșterea economică și productivitatea și să contribuie la coeziunea societății, este posibilă doar pe calea implementării corecte și cu bune intenții a Cartei Europene a Cercetătorului și a Codului de conduită pentru recrutarea cercetătorilor, în vigoare astăzi în Spațiul European de Cercetare.

4. „Istoria nu este sclava actualității. Istoricul nu aplică trecutului schemele ideologice contemporane și nu introduce în evenimentele de odinioară sensibilitatea prezentului”

Înțeleasă ca flux neîntrerupt de evenimente și procese produse pe parcursul timpului, istoria nu se poate opri la Primul Război Mondial (1914-1918) – altfel spus, la limita cronologică a epocii moderne, așa cum a procedat, recent, Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare, limitând în mod voluntarist aria preocupărilor Institutului de Istorie la epocile medievală și modernă și interzicându-i preocupările pentru problematica istoriei contemporane – pe motivul că istoria contemporană ar fi vulnerabilă la solicitările venite dinspre politică.

Conform unei opinii curențe, istoria ca știință se poate consemna doar dacă între istoric și subiectele tratate s-a interpus un interval de timp adecvat, suficient ca să garanteze stingerea controverselor și pasiunilor legate de un anumit eveniment și când au devenit accesibile principalele izvoare arhivistice și documentare. Desigur, o distanță temporală este de dorit, dar, deseori, nu este suficientă, dat fiind că strădania istoriei și a procedeelor sale de verificare pentru a obține un impact raționalizator asupra opiniei publice poate fi împiedicată într-o manieră eficientă și chiar zădărnicită de forța victorioasă a unor informații false răspândite prin mijloacele media.

Problemele, așadar, nu se rezolvă prin distanța temporală de evenimente, ci prin respectarea regulilor de evaluare critică a faptelor, cu confruntarea dintre informații și certitudinea asupra provenienței lor, utilizând toate izvoarele care devin treptat disponibile, conștienți că timpul va putea – dar nu neapărat întotdeauna – îmbogăți documentarea și că toate întrebările adresate trecutului vor fi din ce în ce mai variate.

Este adevărat că problemele referitoare, mai ales, la legitimitatea istoriei contemporane derivă de la raporturile foarte strânse existente cu domeniul său preponderent de reconstituire și analiză: politica. La fel însă de adevărat este și faptul că perfecționarea treptată a istoriografiei ca disciplină științifică, înarmată cu critica izvoarelor și refuzând amestecul autorităților politice, au condus la recunoașterea cvasiunanimă a importanței, a locului și rolului istoriei contemporane în calitate de știință și de obiect de studiu [8].

Conștienți de vulnerabilitățile și limitele istoriei contemporane, dar și, în același timp, de farmecul și potențialele ei implicări, cert este că cele mai importante și valoroase lucrări de istorie contemporană se numără printre cele mai ilustrative exemple de utilitate publică a istoriei contemporane și de exercitare responsabilă a înaltei funcții cu care este investit istoricul.

Întreaga experiență în domeniul cercetării istorice arată că tocmai cei care dezaprobă folosirea improprie a istoriei contemporane în scopuri politice, sunt aproape întotdeauna ei înșiși participanți politici activi și părținitori la acest joc. Iată de ce misiunea istoricului preocupat de procesele social-economice, politice, etno-demografice, culturale și de altă natură ce decurg în societate în epoca contemporană, constă în a pune în acțiune procedurile de verificare critică a izvoarelor, ținându-se seama de întreaga diversitate de opinii și de caracterul multivectorial al procesului istoric.

Cele menționate probează necesitatea și utilitatea dezvoltării în continuare a studiilor de istorie contemporană în cadrul Institutului de Istorie, prin extinderea preocupărilor la tematicile economice și sociale, ale mentalității și ale culturii, prin deschiderea către conceptualizările politologiei și antropologiei, atenuând, în așa mod, impulsurile explicit politice și ideologice. Diversificându-i și extinzându-i aria preocupărilor, istoria contemporană va putea contribui efectiv la racordarea istoriografiei naționale la problematica istoriei europene contemporane. Totodată, fără a evita sau omite problemele controversate ale secolului al XX-lea, prin elaborarea și editarea, în continuare, a unor lucrări științifice fundamentale, specialiștii preocupați de problematica istoriei contemporane vor ajunge la stabilirea unui relativ consens asupra aprecierii și interpretării momentelor nodale,

cruciale ale istoriei noastre naționale (1812, 1917/1918, 1924, 1940, 1944, 1989/1991).

5. „Într-un stat liber, definirea adevărului istoric nu aparține Parlamentului, nici autorității judiciare. Politica statului, chiar animat de cele mai bune intenții, nu este politica istoriei”

Făcând abstracție de trecerea neinspirată în subordinea directă a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, precum și de eșecul concursului proiectelor de cercetare finanțate prin intermediul Programului de Stat (2020-2023), Institutul de Istorie rămâne în continuare, prin statut, unica instituție academică cu acest profil de cercetare științifică din Republica Moldova, având ca obiectiv desfășurarea de cercetări fundamentale în domeniul istoriei naționale și universale. În acest context, instituțiilor statului le revine importanta și responsabilă misiune de menținere a științei istorice academice în afara bătăliilor politico-ideologice și de partid, asigurându-i necesara autonomie și contribuind la racordarea istoriografiei naționale la problematica științei istorice europene contemporane.

O eventuală renunțare condamnatibilă la studiile de istorie contemporană ar conduce, pe de o parte, la lipsirea Republicii Moldova de posibilitatea de a purta un dialog științific fructuos, pe bază de egalitate, cu numeroase și prestigioase centre științifice de istorie contemporană din Uniunea Europeană și din Federația Rusă, în cadrul unor conferințe și manifestări științifice internaționale și al unor proiecte comune de cercetare, iar, pe de altă parte, la o debusolare inevitabilă și periculoasă a societății noastre, la abandonarea acesteia în fața pericolului prezentat de exagerările, manipulările și falsificările de tot soiul, în definitiv, la confiscarea, cu numeroase consecințe negative nebănuite, a funcției educative și formative de bază a științei istorice.

În pofida multiplelor mutații și inovații induse de geomodernitatea secolului XXI, în pofida concurenței neloiale în cadrul căreia activează, astăzi, la fel ca în secolul al XIX-lea sau cu peste două milenii în urmă, istoricul continuă să rămână specialistul, profesionistul preocupat de reconstituirea trecutului „așa cum a fost” (Leopold von Ranke), conștient în orice moment de faptul că „marile tragedii ale științei le constituie asasinarea ipotezelor frumoase de către faptele urâte” (Thomas Huxley),

că „până în cele din urmă, onestitatea ren-tează în munca științifică” și că „savantul trebuie nu numai să nu facă afirmații false, ci și să nu treacă sub tăcere faptele care se opun ideilor lui”, că, în definitiv, „josnicia morală este întâmpinată, în știință, cu pedepse mult mai severe decât în lumea afacerilor” [9].

Este imperios necesar ca, beneficiind de concursul responsabil al instituțiilor statului, Institutul de Istorie să-și mențină în continuare statutul de important formator de cultură istorică și civică, de cultivare a unei conștiințe istorice baze pe adevăr și pe libera lui interpretare științifică, acest statut fiind în beneficiul tuturor cetățenilor Republicii Moldova și al întregii societăți în ansamblu.

NOTE:

- [1] *Советское общество: возникновение, развитие и торический финал. Т. 2: Апогей и крах сталинизма. Под общирей ред. Ю.Н. Афанасьева. Москва, Российский госудаственный гуманитарный универси-тет*, 1997, с. 511.
- [2] Anatol M. Țăranu, *Istoriografia națională – imperativ al timpului*, în: „Revista de Istorie a Moldovei”, an. III, nr. 1 (9), 1992, p. 7.
- [3] Gheorghe I. Nicolaev, *Institutul de Istorie la început de cale nouă*, în: „Revista de Istorie a Moldovei”, an. III, nr. 2 (10), 1992, p. 79.
- [4] Valeriu Cozma, Adrian Dolghi, *Aservirea învățământului istoric superior din URSS intereselor politice (1944-1964)*, în: „Revista de Istorie a Moldovei”, nr. 2-3 (78-79), 2009, p. 207.
- [5] Ion Țurcanu, *Revolta istoriografică din Moldova Sovietică de la sfârșitul anilor '80*, în: „Revista istorică” (București), tom VI, nr. 5-6, 1995, p. 467 și urm.
- [6] *Asociația Istoricilor din Republica Moldova. Raport de activitate (1998-1999)*. Alcăt.: A. Petrencu, P. Parasca, I. Negrei, Chișinău, 2000, p. 7-8.
- [7] *Le Séminaire International „Penser l'Europe”. „Comment écrit-on l'histoire? Conscience européenne et l'histoire des identités nationales”*. La IXème édition, Bucarest, Roumanie, 8-9 Octobree 2010.
- [8] Vittorio Vidotto, *Ghid pentru studiul istoriei contemporane*. Traducere de Radu Gădei, Editura BIC ALL, București, 2007, p. 12-15.
- [9] W.I. Beveridge, *Arta cercetării științifice*, Editura Științifică, București, 1968, p. 89, 202.

NOI APARIȚII | EDITURA ARC | NOI APARIȚII

NICOLAE LUPAN, DISIDENTUL ȘI JURNALISTUL. VOL.1
EDIȚIE DE SERGIU MUSTEAȚĂ ȘI ELENA VARTA

„Volumul, dedicat cunoscutului disident basarabean Nicolae Lupan, face parte dintr-o serie de cărți publicate de istoricul Sergiu Mustăț în cadrul proiectului Europei Libere «Moldova Sovietică în perioada Războiului Rece». Activitatea lui Nicolae Lupan (1921–2017) în calitate de editorialist al unor emisiunii radiofonice («Figuri istorice ale neamului nostru» sau «Comorile spirituale ale neamului nostru»), destinate românilor basarabeni, bucovineni și herțeni, rămași în captivitatea sovietică, a avut un impact considerabil asupra acestora și o importanță majoră pentru constituirea unor premise ale declanșării mișcării de emancipare națională în teritoriile românești anexate de URSS. Prin jurnalismul de opinie pe care l-a profesat la Europa Liberă (editoriale, comentarii polemice, articole de analiză etc.), Nicolae Lupan a contribuit la schimbarea părerii multor conaționali de-ai săi față de realitățile din spațiul basarabean la mijlocul anilor '80–anii '90 ai secolului al XX-lea.”

EDITURA

DUMITRU LISNIC
ELITELE MOLDOVEI SOVIETICE

„Lucrarea își propune să descrie procesul de formare a elitelor din RSSM, pornind de la datele prosopografice ale nomenclaturii orașului Bălți. De asemenea, în baza cazului Bălți este examinată politica de cadre a PC(b)M și variațiile ei locale, precum și rezultatele acestui proiect de inginerie socială.”

EDITURA

PLURALIA TANTUM

JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (XXV) de LEO BUTNARU

8.I.1972

Noi nu trăim nicicând un singur sentiment, pur, de bucurie, tristețe, teamă sau curaj. Autoverificați-vă, când încercați un sentiment de teamă, să zicem, pentru a vă simți, concomitent, ispitit de un alt sentiment, de curaj, pentru a găsi forțe de-a înfrânge sau doar de a diminua teama. Vă cuprinde bucuria? Dar și o umbră de teamă că această bucurie ar putea fi de scurtă durată! Sunteți trist? Dar dimpreună cu tristețea se naște și speranța că tristețea ar putea să se spulbere cât de curând. Și așa mai departe. Dacă oamenii n-au descoperit încă legitățile unui *perpetuum mobile* în realitatea materială, apoi, fără îndoială, acest mobil de neoprit există în lumea lor spirituală. Un sentiment îl generează pe un altul, continuu, la infinit. Orice cuplu de sentimente eterogene acționează întru propria sa modificare sau înlocuire cu un alt cuplu de sentimente. Exemplu adecvat studenției noastre: „Îmi era teamă că nu voi putea susține examenul. Dar și speram că da, aș putea să-l trec”. (Poate că e un procedeu cam naiv de a explica unele stări psihologice, dar, din câte înțeleg eu, el se bazează pe adevăr.)

(În *Kusumadeva*: „Îndată după o nenorocire, și o bucurie neînsemnată ne apare drept importantă”.)

Nu studiez presa poloneză, tema pe care trebuie s-o susțin la examen, ci citesc *Dicționarul înțelepciunii*. Nu știu dacă e un lucru... înțelept. Dar, să ne gândim: ce-mi pot da mie niște nume de ziare efemere care, la vremea lor, au apărut doar într-un număr sau cel (foarte mult!) două în raport cu adevărata comoară tănuită în cartea amintită? Un altcineva ar putea să mă combată cu mostre de înțelepciune: „Toate la vremea lor” sau: „Sunt necesare și una și cealaltă”. Prostii! Vremea trece! Trebuie să știm a alege! Însă cui să-i explici asta, când ei au „programe și regulamente” de care se conduc orbește? Cui să-i spui: „Tovarășe, sunt deja om în toată firea, am și eu gusturile și principiile mele. Vreau ceva anume de la viață și nu am nevoie de ceea ce-mi impui dumneata! Consider că tocmai lucrul ăsta și nu celălalt îmi va fi de mai mare folos. Așa că, te rog, cere-mi zece examene referitoare la ceea ce-mi este aproape de inimă, decât să mă întreb de atâtea fleacuri. Oare mișcarea revoluționară se compune numai din fleacuri ocazionale, de duzină? Au fost și evenimente adevărate... Dar, crede-mă, mă plictisesc amănunțele fără însemnătate”.

Am zis, dar simt că nu m-am „răcorit” și-mi pare rău de indecizia mea sufletească. Poate că ceea ce ascund eu acolo, în adâncul inimii, este tocmai conștiința că n-am să îndrăznesc, degrabă, să spun aceste lucruri celui căruia ar trebui să i le spun... Dar chiar de i le-aș spune, ce folos? Pentru că el se conduce de „programe” pe care nu le pot descurca nici până astăzi cei de la ministerul învățământului. Se fac prea multe programe, de aceea și ies oamenii proști. Dar unde e

studierea celor mai importante și captivante științe? Continuăm cu fleacurile? Pentru că: „Nu e în folosul cârmuitorilor să se ivească gânduri nobile în cei cârmuiți, nici prietenii sau societăți puternice” (Platon); „Bunul simț există, dar stă ascuns de frica simțului comun” (Manz); „Nu averea, nici numele ilustru al strămoșilor ne fac mari, ci caracterul și mintea” (Ovidiu – „zis Nazo, ce-a preamărit iubirea, amorul l-a ucis...”); „Caracterul este o deprindere îndelungată” (Plutarh); „Ce este cel mai comun? – Moartea” (tot el). Tales însă susține că cel mai comun(ă) este speranța.

Uneori, am impresia că orice aș spune, chiar cele mai simple cuvinte, sunt de fapt citate. Rostesc cuvântul „mamă” și parcă ar trebui să pun între paranteze numele celui care l-a rostit pentru prima oară, creându-l (o fi fost vreun... prunc). E dreptul lui de autor, pe care noi, totuși, îl „plagiem”.

„Noi n-am mai schimba nicio vorbă cu cei mai mulți dintre cunoscuții noștri apropiați, dacă i-am auzi cum vorbesc despre noi în absența noastră” (Schopenhauer).

13.I.1972

O acuarelă miniaturală, tip carte poștală, dar pictată „pe viu”, netipografică: „În numele grupului condus la Kiev, vă urez *La mulți ani!* Familia Toth din Arad – România”. Îmi amintesc de domnul Gheorghe Toth care nu a „comercializat” nimic. Îmi spunea: „Dle Butnaru, eu am mers în turism ca să mă odihnesc, să mă distrez, nu să vând boarfe”. Acolo, la Kiev, și cu dumnealui ne-am retras pentru discuție mai ferită de atenția lumii.

În comparație cu sora lor, literatura, critica muzicală, teatrală sau de arte plastice sunt „defavorizate”. Mijloacele de expresie ale acestora sunt de asemenea literare. Să zicem, dacă un critic literar își poate susține oricând afirmațiile cu anumite pasaje ilustrative, preluate din textele comentate, celelalte genuri de critică nu pot reproduce „în original” vreo bucată de simfonie, vreun tablou, vreo mizanscenă, pentru a-și ilustra opiniile. Din acest considerent, ele rămân „îndatorate” criticii literare și literaturii în general, împrumutată forma verbală, narativă de relatare a ceea ce „a spus” muzica sau pictura. Limbajul și nu sunetul sau culoarea. Cine și-ar putea imagina o critică muzicală compusă din limbaj muzical? Cum s-ar zice, criticul ticluiește câteva pagini cu note, le înmânează dirijorului, interpretului, aceștia își invită melomanii pentru ca, în interpretarea orchestrei, să asculte... „critica” la *Simfonia a X-a*. Adică, astfel s-ar căuta posibilitatea de a cita, de a ilustra direct, comentându-se prin sunet, prin armonii sau dizarmonii.

Dar criticul de arte plastice? Imaginația ne-ar permite să-i găsim și lui ipostaze „specifice” de expresie non-literară, non-verbală. Altfel spus, dacă ar vorbi despre artele lor chiar în limbajul acestora, precum face

critica literară despre literatură, am fi puși în fața unor noi creații muzicale sau de artă plastică. (Analizând o piesă muzicală prin sunete, ar însemna să compui o altă operă muzicală. „Criticând” un spectacol de teatru, ar însemna să joci tu însuși „subiectul” tău critic; să-ți „înscenezi” opiniile.)

Așadar, reiese că textul de critică literară (și nu numai) care „critică o lucrare de artă”, este el însuși o operă aparte. Criticând creația – creezi! Deci, critica muzicală sau teatrală sunt opere din... altă operă, de alt gen: literar. Dacă ar fi să glosăm despre literatură printr-un limbaj muzical, ar însemna să creăm muzică. Însă neîntâmplându-se așa ceva și toate celelalte genuri de critică folosind limbajul literaturii, nu este de ajuns ca un critic de arte plastice sau de teatru să fie specialist doar în domeniul „său”, ci trebuind să fie profesionist și în domeniul limbajului literar.

17.I.1972

Cauți ceva. Cauți îndelung și cu îndârjire. Și, dacă dai totuși peste acel gând, se termină cu toate celelalte. Ca o fiară sălbatică, te arunci asupra „prăzii”, temându-te să nu-ți scape. După mine, această „sălbăticie” este efectul inspirației „constrânse” într-o așteptare tensionată. Să ne aruncăm asupra realității și a posibilității personaj, cum se aruncă fiara asupra prăzii. E un gând exprimat doar pe jumătate. Dacă fiara caută să sfășie prada, aceasta putând fi și omul, scriitorul caută spiritul, caracterul, lumea interioară. Dar nu pentru a le „sfășia”, ci pentru a le ajuta să se vadă de la o parte, pentru a se cunoaște mai bine. Astfel, „prada” (omul) nu se supără pe „sălbăticia” scriitorului.

27.I.1972

Sunt convinși că mulți autori (critici literari), referindu-se la cei de mai demult, nu-și leagă opiniile de contextul istoric, de specificul epocii, de situația și nivelul acesteia la momentul respectiv, de evoluția generală a literaturii în timp. Să fiu explicit. Spre exemplu, în anii de după război se emitea opinia că Bucov și Lupan sunt cei mai mari poeți contemporani din stânga Prutului. În textele unor critici, chiar dacă nu sunt spuse direct, aceleași opinii se perpetuează până în prezent. Dar trebuie să fim conștienți că, astăzi, există deja și un Vieru, un Ciocanu Anatol, un Anatol Codru. Deci, nu face decât să remarcăm și rolul lui Bucov, Lupan, dar să spunem că astăzi avem autori mai viguroși, mai importanți. Dacă am repeta despre Bucov și Lupan ceea ce se vorbea despre ei în anii '50-'60, ar însemna să fim dușmanii adevărului, ai progresului și, drept urmare, să nu recunoaștem rolul acestuia (în istorie).

28.I.1972

Uneori, se vorbește despre calitățile innăscute ale cuiva. Adică, despre ceea ce știe fără să fi învățat, practicat sau autoperfecționat cândva. Posibil, există și din aceștia, însă omenirea cunoaște mult mai mulți oameni de geniu care și-au cultivat calitățile, transformându-le, cu timpul, în merite.

În loc de lacrimi, pe tot corpul – stropi de sudoare. În locul neputinciosului plânset – muncă, muncă, muncă... Umede, nu doar pleoapele! Durerea, greul, ca luptă și efort până la o transpirație totală.

Educație morală, dar și sentiment moral. Prima – a te conduce (și de) anumite legi, a doua – rezultatul unor construcții (alcătuiuri) sufletești în stare să judece (paradoxal – instinctul ce judecă?) și să-ți sugereze cum să acționezi în anumite situații. Ca un ochi lăuntric care veghează în permanență căile pe care trebuie să mergi, fără a stingheri sau a jigni pe cei din jurul tău. Acționând sub astfel de supraveghere, este exclus și faptul de a-ți pricinui tu însuși vreun rău. Acesta poate să-ți vină din partea altora.

VA URMA

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE RĂZBOAIE ȘI FEMEI*

de VAL BUTNARU

Se întâmpla la un Festival de Proză de la Piatra Neamț. În una dintre seri, la restaurantul hotelului în care eram cazați, m-am așezat la aceeași masă cu Nicolae Breban și, dintr-o vorbă-n alta, mai exact de la o fetească la alta, ne-am pomenit discutând zgomotos despre... romane, bineînțeles. Am luat-o, gospodărește, de la un capăt și am încercat să lămurim mai întâi de toate chestiunea privind aspectul fizic al unui roman, adică mărimea sau, dacă vreți, grosimea pe care ar trebui s-o aibă o carte. După vreo oră de polemici cordiale, nu am ajuns la un numitor comun. Eu o țineam morțiș cu calitatea, cea care prevalează asupra numărului de pagini, iar maestrul Breban ignora orice nume de autori și titluri de romane celebre, invocate de mine, care abia depășeau 200 de pagini, și le arunca nemilos la coșul de gunoi al istoriei literare, apelând, în calitate de argument, la cărămizile lui Tolstoi și Dostoievski.

Când am înțeles că feteasca nu ține cu noi și nu ne ajută prea mult în găsirea adevărului, am cerut să fie adus un pinot gris și lucrurile au prins un alt contur, au luat o turnură îmbucurător de optimistă. Dintr-odată, au început să apară mult mai multe puncte de tangență și cădeam de acord tot mai des cu tot mai multe idei enunțate de către unul dintre noi doi.

La un moment dat, maestrul Breban se ridică în picioare și anunță solemn formula scrierii unui roman adevărat: doar două teme – războiul și femeile – pot face proba unor romane autentice. Doar aceste subiecte pot scoate la iveală personaje sau caractere mari, uimitoare și importante pentru orice literatură a lumii.

În fond, ce era de discutat aici? Cu adevărurile evidente este greu să te pui în poară. În acest fel, i-am mulțumit încă o dată domnului Pinot Gris care ne-a luminat mințile și a pus capăt interminabilelor gâlcevi literare, trimițându-ne la culcare.

De atunci au trecut câțiva ani, dar discuția cu Nicolae Breban nu-mi iese din minte. Era evident că autorul *Bunavestirii* s-a referit în primul rând la Tolstoi – Ana Karenina și Război și pace. Mi-am adus aminte și eu de texte literare arhicunoscute în care figurează personaje feminine de neuitat – de la *Madamme Bovary* de Flaubert (și *Doamna Dalloway* a Virginiei Woolf, bineînțeles, dar despre asta vom vorbi separat data viitoare, în tableta despre

proza feminină) la Nora din Casa cu păpuși a lui Ibsen, de la Vitoria Lipan din *Baltagul* lui Sadoveanu la Scarlett O'Hara din *Pe aripile vântului* de Mitchell. Și tot așa mai departe, dar pe o pantă descrescândă oarecum, descendentă cumva. Dacă stai să te gândești bine, Karenina și Bovary n-au fost egale de alți autori, ca să nu zic de alte eroine. Chiar dacă au fost sau mai sunt la fel de rebele și nonconformiste, ele nu mai reprezintă ceea ce se numește cap de afiș. O fi poate din cauza faptului că teribilismul și nonconformismul acum înseamnă cu totul altceva decât în societățile din secolul XIX? Și în continuarea acestei idei: am impresia că în zilele noastre nu e suficient doar să-ți propui să scrii un roman despre o femeie neordinară. Mai e nevoie și de altceva. Vorba clasicului prezidențial: ne lipsește ceva, nu știu ce anume, dar ar fi bine să avem ceea ce ne lipsește.

Cu romanele despre război stăm mai bine, ca să mă exprim într-o manieră ușor scandaloasă. Această temă pare a fi nemuritoare și generează o sumedenie de cărți.

Indiscutabil, în pânzele epice în care sunt descrise confruntările armate apar o mulțime de personaje (masculine și feminine, deopotrivă) care marchează literaturi întregi. Din punctul meu de vedere, cel mai mare, cel mai important, cel mai semnificativ, cel mai zguduitoare și răvășitor roman în acest sens este *Războiul sfârșitului lumii* de Llosa. Capăt de lume – Brazilia, capăt de Brazilie – Canudos, capăt de secol – XIX, dar aceleași tragedii, aceleași personaje emblematic, aceiași eroi și trădători, aceiași aventurieri și profitori (aidoma lui *Mutter Courage* a lui Brecht)! Indiscutabil, Nicolae Breban a avut dreptate: un roman adevărat poate fi scris doar dacă abordezi tema războiului! Pe de altă parte, o întrebare nu-mi dă pace: de ce nu vibrez cu aceeași putere și frenezie la un Remarque, bunăoară, (*Pe frontul de vest nimic nou*) sau chiar la *Adio, arme* de Hemingway? Ca și în cazul personajelor feminine, nu e suficient, probabil, să mizezi doar pe o temă virală. Mai e nevoie de ceva. De ce? (Vezi vorba clasicului.)

Bineînțeles că nu doar războaiele și femeile teribiliste constituie teme pentru niște romane mari și adevărate. Lăsând la o parte stilul alambicat, frazarea și construcția infernală, *Conversație la Catedrala*, de același Llosa, e un roman imens despre un regim autoritar, corupție, lovituri de stat și

prăbușirea unei țări. Poftim un alt adevărat roman (unde mai pui și grosimea impresionantă a cărții!), scris pe o altă temă decât războiul! Mai mult: priviți dintr-o altă perspectivă, există autori și romane care te zguduie chiar dacă scrierea lor e atât de pașnică! Idilică, aproape. Îmi aduc aminte cât de tare mă copleșise *Sentimentul unui sfârșit* de Julian Barnes, chiar dacă în carte nu se întâmplă nimic deosebit, nimic dramatic, nimic tumultuos sau ieșit din comun. Cum să explici această vrajă?

Dar ce ziceți de o temă atât de plictisitoare cum ar fi cărțile? Da, cărțile! *Numele trandafirului*, de Eco, vă spune ceva? Bineînțeles că vă spune. Nici război, nici feministe înflăcărare, dar te ține cu sufletul la gură! Și dacă am pornit vorba de cărți, cum aș putea să-l trec cu vederea pe Carlos Ruiz Zafón, cu tetralogia lui axată pe tematica cărților și a manuscriselor vechi! E altceva decât la Umberto Eco, dar destul de consistent. (Poate, cu excepția celui de-al patrulea volum.)

Așadar, se pot scrie romane adevărate și pe alte teme decât războaie și femei. Presupun însă că, așa cum e și în cazul grosimii romanelor, prevalează calitatea și acel ceva de care avem nevoie, dar ne lipsește.

* www.vanturile-valurile.com

FIRUL CU PLUMB

IRINA NECHIT

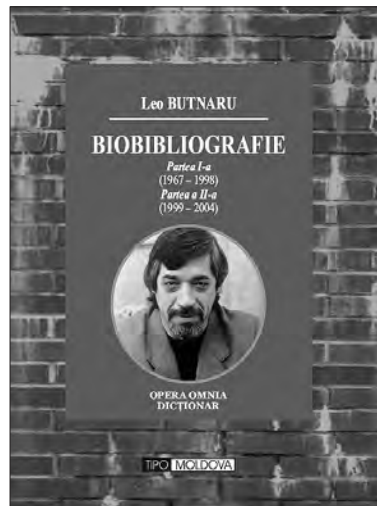
ZĂPADA

Fugea de rupea pământul
mama mea mică
biciuită de fulgi,
ninsoarea a prins-o
lângă biserica,
mama mea zgribulită,
îmbrăcată subțire,
fetiță desculță
lăsând pe zăpadă
urme de piciorușe goale,
mama mea singură,
pe ulița albă
fugea spre casă,
fulgii roiau în jurul ei,
îngerii o plesneau cu aripile,
mama mea speriată
își pleca fruntea,
își strângea haina la piept,
un lanț de urme se întindea
de la biserica
până în tălpile ei mici.

SEMNALE

LEO BUTNARU
PANTA REI – СКАДАРЛИЈА ТРАЈЕ
POEME, EDIȚIE BILINGVĂ
VERSIUNE SÂRBĂ DE IOAN BABA
EDITURA INSPIRESCU, BUCUREȘTI
EDITURA SIRM, SERBIA, 2019

LEO BUTNARU
BIOBIBLIOGRAFIE I, II
ELABORATĂ DE
BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „B.P. HASDEU”
ȘI FILIALA „TRANSILVANIA” (CHIȘINĂU)
IAȘI, EDITURA TIPO MOLDOVA, 2020

Foto de N. RĂILEANU

POETAE NOVI

MINA DECU
ȘI POEZIA-ATELĂ
de MARIA PILCHIN

Am citit volumul de poeme *Desprindere* (Bistrița, Charmides, 2018), semnat de Mina Decu. O carte cu câteva premii importante, o poetă discretă căreia îi lipsește stilul arogant al multor autori recenti. Pe Mina Decu nu o preocupă, de fapt, cariera poetică, cel puțin îi lipsește acel exercițiu demonstrativ al unora de a-și face simțită prezența tumultoasă în lumea literară. Tot ce o interesează pare a fi capacitatea senzorială și emoțională de a (nu) înțelege lumea. Și aceasta relevă un caracter artistic integru și o psihologie consecventă într-ale poeziei.

Volumul pune întrebări de o manieră pe care o cunoaștem încă de la filosofii antici – „uneori nu înțeleg de ce sunt fericită”. Conștientizarea disimulării umane, „te prefaci că ești fericit da da da”, reținează un dadaism existențial. Afirmația repetată e, până la o urmă, o negație, un raționament precum „o fi bine când e rău”. De aici „iluzia aflării în eroare” sau într-o stare indefinită, „și rămâi așa/ și nici măcar gregor”. De la aforismele filosofice – „un laț nu e niciodată inel”, de la unele truisme poetice: „e plină lumea de copii mari mamă”, „totul vine și pleacă”, la imaginile care proiectează o realitate transpusă figurativ în poezie – „când pânza de păianjen distrusă/ rupe în două cerul pătrat al ferestrei deschise/ mă gândesc aiurea la poezie”, constatăm o rostire-incantație.

Într-o lume fără poezie, e prezentă asumarea eșecului: „să ai vocația poetului ratat”. Dar fericirea este posibilă prin revenirea la un univers arhetipal. Astfel, putem explica deconstrucția vechilor expresii din povești cu „a fost odată și o data n-a fost”, cu „formula repetată ca-n povești”. „Pune-ți mâna la gură apasă până la sânge și fugi”, e gestul închiderii și al retragerii. Poemele scot la iveală o întâmplare cu iubirea unui camionagiu, „cineva respiră lângă tine”. Este întâlnirea cu Celălalt, și marea frică de Sine. Este starea de abandon al propriului eu, „și nici nu știam dacă aș fi vrut să înțeleg ceva brusc/ începeam să merg cu cineva în camion începeam să/ fiu conștientă că lângă mine se află o persoană se/ terminase cu literatura îmi venea să plâng să ies”. Întrezărim gestul aproape sadic de a reconfigura o situație din care provin acele stări, tensiuni și acțiuni.

Eul poematic este confuz, indecis, „de fapt tot ce vrei să spui/ e că nu vrei să fii aici”. Camionul e un spațiu al erosului aproape lipsit de contur, un substitut temporar al casei – „niciodată noi n-am fi putut trăi împreună într-o casă”. Camionul este un instrument, un scanner al propriilor senzații: „căutam în cărți în filme în muzică în picturi pe străzi/ în copaci mă uitam la nori voiam să găsesc exact ce/ simțeam”. Vehiculul e prisma de resetare

a realității sau o halucinație indusă de nevoia rupturii de altceva. Dar tot ce poți întrezări e „linia străină a orizontului”, „doar o întindere albă ca în romanele rusești” și acele „terminații nervoase/ călite la cel mai siberian frig fictional”. O poezie somatică, ce radiografiază și vindecă corpul poematic – „inima ta a fost înlocuită/ cu ceva ce nu știi nici tu/ cu ceva ce bate ca un mecanism”, „trupul ca un monolit”. Intervine întrebarea „ce faci cu durerea”, cu „intensitatea pe care ți-o dă durerea”, cu „vânățiile curcubeului”, apoi intervine lehamitea și refuzul de sine – „mai dă-o dracului de anxietate”.

Incapacitatea înțelegerii produce oniricul, o stare de „vis”, un „somniașism” și amintirea unei alte vieți „pe când încă mai existai”, toate cele din clipa prezentă relevând, în general, un comportament posttraumatic și niște reprezentări ale fantasmelor comportamentale în care „îmi imaginam că...” Nu știm dacă acel camionagiu a existat cu adevărat, iar dacă a și existat, nu știm dacă nu este cumva produsul unei necesități de a refuza o traumă care a precedat momentul plecării de acasă. Poemele structurează voit o pădure de semne nesemnificative „într-o pădure care nu îmi spunea nimic și nici nu avea/ ce să îmi spună”. Dar aici tocmai ar trebui să vedem copacii și nu pădurea. Este nevoie de o lectură a detaliului, așa

cum „nu se citește tot ce se scrie” și „nu toți corbii sunt negri”.

O scriitură a explorării universului și a sinelui, texte de factură biografist-existențialistă, o voce sonoră, o acută durere consubstanțială rostirii – iată ce este poezia semnată de Mina Decu. Rămânem în așteptarea celui de-al doilea volum.

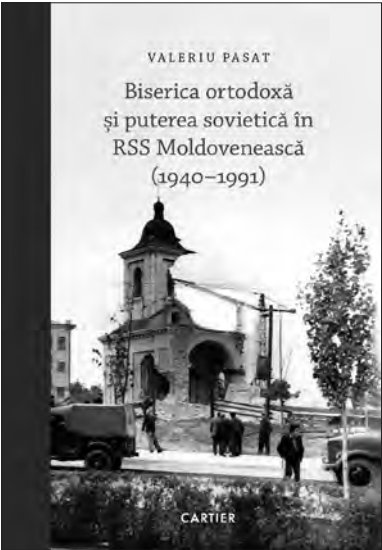
NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII

ADI DOHOTARU
SOCIALIȘTII. O MOȘTENIRE (1835-1921)

„Care e miza mea? Am dorit să recuperez într-o manieră critică idei de stânga autohtone pentru a fundamenta curente și politici mai egalitare în spațiul românesc, dominat ideologic de curente neolibérale și neoconservatoare. Recuperarea o fac prin judecăți de valoare în stil indirect, lăsând, pe cât posibil, eroii și faptele să vorbească și nu pe mine într-un discurs avocățesc ori judecătoresc, așa cum e tentată istoriografia autohtonă. Deși tentația moralizării ori disculpării există și ea, sper că am reușit ca judecățile mele de valoare directe să fie subordonate celor indirecte. Cum stânga este asociată interesat la noi comunismului sovietic ori actualului Partid Social-Democrat, am studiat socialismul autohton de secol XIX și de la începutul secolului al XX-lea, pentru a arăta rădăcinile democratice ale socialismului (...)”

ADI DOHOTARU

VALERIU PASAT
BISERICA ORTODOXĂ ȘI PUTEREA SOVIETICĂ ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1940-1991)

„Istoria relațiilor dintre stat și biserică în Uniunea Sovietică este întortocheată și contradictorie, pe alocuri cu puseuri de thriller. Autoritățile comuniste mânuiau cu măiestrie biciul și cu mai puțină îndemânare biscuitul. Campaniile înverșunate de închidere masivă a locașurilor de cult erau succedate de perioade de îngăduință față de credința strămoșească, considerată rămasiță a trecutului obscurantist – atitudine nu prea firească, generată de rezistența tenace opusă de credincioși zelului iconoclast al entuziasmului comunist.”

VALERIU PASAT

DAN COMAN
ACESTE LUCRURI CARE NU
SE VOR SCHIMBA NICIODATĂ
IAȘI, POLIROM, 2019

RAFT

DESPRE INTIMITATE ȘI SUFOCARE

de LUCIA ȚURCANU

Întotdeauna mintea a fost mai puternică decât inima. Lucrurile astea nu se schimbă niciodată”, astfel începe cel mai recent roman al lui Dan Coman, o carte în care jocurile minții și ale inimii se prind într-un adevărat iureș al emoțiilor și reacțiilor, înduioșător la început, bulversant pe măsură ce înaintăm în poveste, terifiant spre final. Structurat în trei părți, fiecare constituindu-se din mai multe capitole, care, la rândul lor, se fragmentează într-o multitudine de secvențe (ca într-un caleidoscop!), romanul *aceste lucruri care nu se vor schimba niciodată* ne spune povestea a două cupluri – Țiganul și fata Gorțoaiei, vindecătoarea de oase, pe de o parte, și Profesorul și Văduva, altădată studentă la Litere și atletă, pe de altă parte – ale căror destine se întâlnesc în cel mai neașteptat mod și apoi se frâng halucinant. Totul se desfășoară pe fundalul unui peisaj rural, într-un sat izolat de restul lumii, în care, aproape utopic, sătenii se salută cu „Dumnezeu în vis”, într-un loc unde lucrurile par să fie dematerializate, iar oamenii sunt mai curând voci decât ființe. Totul – atmosfera misterioasă, personajele cu comportament bizar, scenele la limita dintre real și fantastic – amintește de *Parohia*, un alt roman al aceluiași autor, convngându-ne că, de fapt, Dan Coman nu publică neapărat alte cărți, ci, mai curând, își continuă cartea, reluând din volumele anterioare personaje sau secvențe de text și dezvoltându-le prin recontextualizare, ceea ce îi permite „acoperirea urmelor”, cum recunoaște autorul însuși într-un interviu din *Suplimentul de cultură*.

Dan Coman descrie o lume condusă de palpitațiile inimii, nu de glacialitatea minții. Este o lume a sentimentelor intense, toate trăite paroxistic, iar ne-subordonarea inimii în fața minții duce la deznodăminte dramatice. Iubirea – dintre Țigan și fata Gorțoaiei, redată în flashuri poetice în partea I a romanului, dintre Profesor și Văduvă, reconstituită epic în partea II, sau dintre Țigan și Văduvă, abia intuită din aluziile ce se insinuează delicat în text – se desfășoară la intensități maxime. Cuvintele nesupuse vreunei logici gramaticale, olfactive, gesturile corporale sunt mijloace ale comunicării erotice.

Cititorul va descoperi, cu uluire, prezența în carte a unor fragmente scrise cu literele dantelate ale alfabetului georgian, crâmpoie, cum suntem lăsați să înțelegem, din rugăciunile pocăiților pe care le rostește fata Gorțoaiei în momen-

tele de intimitate absolută, „convinsă că numai vorbele acelea necunoscute, apărând fără efort în mintea sa, rostogolindu-se unele după altele într-un ritm tot mai amețitor, numai ele puteau provoca așa, pe nevăzute, dragostea, senzațiile ei reci și limpezi ca sticla”. Prin această limbă a dragostei, diferită de „coerența limbii comune”, de „structura riguroasă a limbajului de zi cu zi”, s-ar părea că se vrea apropierea de limba originală, prin care ar putea fi redată sentimentele în cel mai autentic mod. Imediat ce încercăm să traducem aceste fragmente însă, înțelegem că totul nu-i decât o mare păcăleală, că autorul îl prinde pe cititor într-un mare și frumos joc. Dar tocmai în aceasta constă farmecul textului și e bine să lăsăm misterul nedezevăluit.

Odată îndrăgostite, personajele lui Dan Coman dezvoltă un foarte acut simț olfactiv. Prin miros se realizează o legătură foarte strânsă între Țigan și neordinara sa nevastă: „Uneori cămașa [de noapte a soției – n.m., L.Ț] mirosea a pește. Alteori a săpun de trandafir. De cele mai multe ori mirosea doar a miere și a untură de urs”. Tot mirosul face distincția între stări, anunță scindările interioare ale personajelor, fie că e vorba de Țiganul ce iubește mai mult instinc-tual („Zile întregi mai apoi, mirosul puternic de miere, țuică și untură de urs dispărea. Celălalt miros apărea când se aștepta mai puțin, țâșnind din senin între el și lucruri, făcându-l să închidă pentru câteva secunde ochii și să-și apese palmele peste gură, săltând ușor pe vârfuri, arcuindu-se, încercând să-și țină mintea în frâu, să se gândească la altceva, să reziste tentației de a-și întoarce stomacul pe dos”), fie că o avem în față pe Văduva rafinată („...a simțit pentru o fracțiune de secundă mirosul lui. /.../ stratul invizibil de tutun îi dispăruse cu totul în plămâni /.../ haina mirosea doar a lână jilavă, a spirt și a om bătrân”). E o adevărată carte a olfacțiilor acest roman al lui Dan Coman, comunicarea prin miros fiind un indiciu al intimității absolute între personaje.

Impresionează și senzualitatea debordantă din carte. Rareori transpuse în cuvinte, sentimentele sunt exprimate prin gesturi ale corpului sau prin reacții la acestea. Sunt mai multe fragmente în care autorul mizează pe jocul senzualității și care ar putea fi transformate cu ușurință în poeme. Pline de expresivitate sunt unele referințe la legătura corporală dintre Țigan și fata Gorțoaiei: „Oasele lui, încă tinere și flexibile, au strălucit în noaptea aceea, sub pielea

arsă de soare, doar pentru ea”; „Buricul îngust în care uneori, la capătul nopții, strălucește o picătură din transpirația lui”. De multe ori, prozatorul se lasă copleșit de poet și trece, firesc, de la descrierea corporalității la corporalizarea impalpabilului: „A fost prima dată când, fără să vrea și pentru o singură clipă, i-a atins sâniul cu cotul. În jurul ei, gerul crăpase ca un parbriz”. Astfel reificat, impalpabilul devine mai pregnant, autorul reușind să transmită, prin aceste referințe la exterior, trăiri foarte intense: „frigul /.../ atârna ca o pungă imensă de plastic deasupra curții, înghețată, izbind la întâmplare toate lucrurile în jur”; „căldura se decolorase la margini și atârna în dreptul lucrurilor ca o cârpă”.

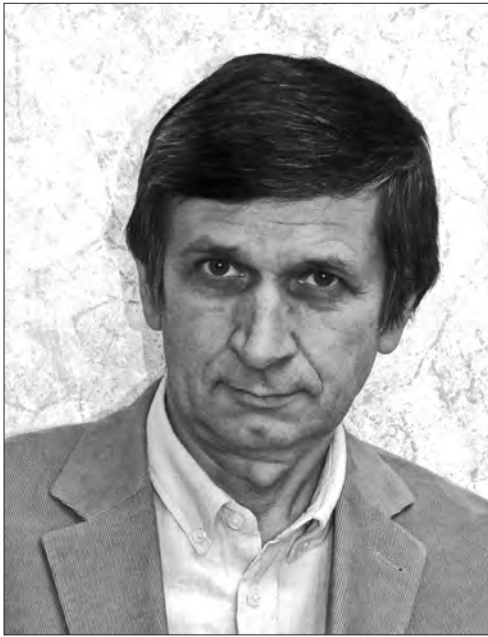
Nu doar iubirea, ci și orice altă experiență existențială se consumă, în *aceste lucruri care nu se vor schimba niciodată*, la cote maxime. Participând la înmormântarea Gorțoaiei, sătenii trăiesc un adevărat extaz al morții, prinși într-o competiție bizară, care, până la urmă, se dovedește a fi o goană către propria moarte: „După ce preotul a terminat de citit, au luat-o cu toții la goană. Acum nu mai conta ordinea, acum conta doar cine reușea să ajungă la groapă. Grasa și celelalte femei încercaseră să țină ritmul, dar au rămas mult în spate – și tot în spate alergau și copiii, și ceilalți oameni din sat, și necunoscuții – și-n fața tuturor cei patru bărbați îndepărtându-se în viteză, fugind cu pumnii strânși pe marginile de lemn ale sicriului și cu capetele împinse în față, urlând din toate puterile, trecând în fugă râul, tot mai rapid înspre vârful micului deal unde se afla cimitirul – dintre toți patru, el a fost primul care s-a oprit”. Cei patru bărbați, dar și alții câțiva vor dispărea misterios, fiind numărați, pe ani, în secvența *calendar* din partea I, apoi enumerați, pe nume, ca într-un pomelnic, în partea III.

Lectura e o altă experiență extatică. Viitoarea Văduvă se transformă odată cu lecturile pe care le face, singură sau, mai târziu, îndrumată de Profesor. Uneori, dialogul dintre Văduvă și Profesor devine un subtil joc intertextualizant. În secvența *carte*, din partea II a romanului, cei doi discută despre „cartea cea nouă” a Profesorului. Din ultimul fragment ne putem da seama că, de fapt, personajele au citit... *Parohia* lui Dan Coman, pentru că le este cunoscută conotația pe care acesta o atribuie, acolo, verbului a se *tutui*, ei, la rândul lor, preluând acest verb pentru a-și defini jocul erotic: „Nu vrei mai bine să ne tu-

tuim? i-a șoptit ea, lăsându-și capul pe umărul lui. A râs, sărutând-o pe frunte. Au sărit peste gard și, străbătând în fugă grădina vecinului, au ieșit în drum. De-acum încolo nu vreau să mă mai tutuiesc decât cu tine, i-a zis Profesorul. Îți promit că / Și-a lipit buzele de buzele lui și l-a sărutat lung, acolo, în mijlocul satului, tocmai când oamenii ieșeau de la vecernia de seară”. „Cartea cea nouă” a profesorului pare să fie chiar *Parohia*, autorul transferând astfel asupra personajului propria biografie de scriitor (cum se întâmplă și în alte romane ale sale). Jocul personajelor devine, și aici, un adevărat joc cu cititorii, iar aceasta ne confirmă ipoteza că, prin cărțile sale, Dan Coman își propune să realizeze o construcție spiralată, în fiecare volum următor existând câte o vultură ce ne îndreaptă către textele anterioare.

Povestea nu este relatată liniar. Și aici, se realizează un joc – un joc al perspectivelor, rezultând un fel de expunere în oglindă a poveștii: cuplul Țiganul-fata Gorțoaiei este urmărit de săteni; același cuplu merge dincolo de râu ca să se uite pe furis la casa Văduvei; Văduva, la rândul ei, îi urmărește prin geam pe cei doi etc., etc. Odată cu schimbarea perspectivei, alternează și vocile care spun povestea, Dan Coman realizând o narațiune-caleidoscop, în care, în funcție de perspectivă, imaginea observată ia alte și alte forme. Chiar și relația dintre Văduvă și Țigan, mai mult onirică decât reală (limitându-se, aparent, la gestul Țiganului de a lăsa păsări colorate la geamul casei părăsite), este, într-un moment, reflectată de apele înghețate ale râului, în care privesc chiar cele două personaje, într-o atmosferă absolut halucinantă: „Sub pojhghița groasă a văzut apa mișcând ușor, câteva valuri de caolin dispărând pe sub el, insesizabile, de parcă-ar fi fost vâlătuci de ceață colorată. Apoi a văzut luna: cobora tot mai mult în apa albă a lacului, o minge împinsă în adânc de o forță nevăzută, înțepenind brusc între doi bolovani. Lumina venea acum de pe fundul apei, făcându-le fețele să strălucească. Apoi au început să apară primele păsări: turcoaz, galbene, roșii, verzi, albastre, portocalii”.

Prin noua sa carte, Dan Coman, reușește să dea un roman-poem despre intimitatea care „crește mai iute ca buruiana și sufocă de fiecare dată totul”, un roman situându-se pe același raft cu pe cât de frumoasele pe atât de halucinantele romane celebre ale lui Boris Vian sau Gellu Naum.

CINE NU-SI TINE MINTE TRECUTUL: MANCURTUL SAU MANKURTUL?

de VALENTIN GUȚU

FILTRE

Dar, înainte de a vedea cum se ortografiază/ cum ar trebui scris totuși acest cuvânt relativ nou – cu c sau cu k –, să-i dăm o definiție succintă: un *mancurt* (ortografiat potrivit DOOM²) este „un sclav perfect”, care ne trimite imediat cu gândul la bine cunoscuta *Legendă a mancurtului* din romanul autorului kirgîz Çyňgыз Aytmatov/ Çyňgыз Ajtmatov *O zi mai lungă decît veacul*. Luminatul nostru cititor și-l amintește, negreșit, pe junele păstor de cămile Jolaman, din neamul naimanilor, care, vinovat fiind de faptul că era un djighit [gighít], nu [djighít]) tînăr și ferice (adică independent ca și noi, uneri) pe tărîmul sarozecilor săi, cade într-o zi nefastă în captivitatea năvălitorilor juanjuani, aflați și ei în căutarea unor pășuni mai arătoase pentru vitele lor. Apropo, acest nume, care în kirgîză se ortografiază – cu litere rusești – *Жоламан*, este transcris în rusă eronat, *Жоламан*, poate că chiar din vina autorului, în loc de *Джоломан*, unde litera *ж* „жы” [ǰi] din kirgîză, un fel de „gi” în română, notează sunetul [ǰ], ca în prenumele românesc *Gicu*. De altfel, se pare că sistemul fonetic kirgîz nici nu cunoaște sunetul [j], de exemplu ca în cuvîntul românesc *joc*. Așadar, vom scrie și vom pronunța, ca și în kirgîza redată cu caractere latine: *Colaman*/ (în roman) *Jolaman* [giólaman], nu... [jolamán], nume care înseamnă „drum bun”.

Ce fel de rob este însă acela care visează mereu la libertate, și-au zis juanjuanii și, pentru a-l spăla pe creier ori pentru a-i șterge memoria lui Jolaman [giólaman], au recurs la... tembelizorul lor, adică la metoda pe care o știau ei mai bine – una ancestrală –: l-au ras în cap pe tînărul cămilar, după care (sau chiar poate concomitent) au înjunghiat o cămilă mai planturoasă, au deposedat-o de piele și, făcînd-o bucăți, au încins capul bietului Jolaman/ Colaman (vedeți cum pronunțați!) cu o fișie de piele aburindă ceva mai butucănoasă, de pe grumaz – ceea ce la Aytmatov/ Ajtmatov se numește „a pune șiri” –, care treptat se zbîrcește și strînge scalpul ca un cerc de fier, devenind un fel de căciuliță, tichie sau – pentru a ne imagina mai bine – un soi de „caschetă de înotător” în stepele asiatice. Părul de sub „căciuliță”, căruia de la natură îi este dat să crească, neputînd răzbate la lumina zilei, se încovoia și reintra în pielea capului, producîndu-i captivului chinuri cumplite, care îl făceau să uite de toate (deci și de mamă, și de tată). Dacă supraviețuia, robul căznit se transforma într-un *mancurt*, adică într-un *rob* ce nu-și

ține minte trecutul. Iată ce spune romanul în acest sens (cităm după ediția din 1996, apărută la Editura Univers, în traducerea lui Ion Covaci și a Denisei Fejes): „Mankurtul (sic!) nu mai știa cine e, din ce neam se trage, nu-și cunoștea numele, nu-și amintea copilăria, tatăl, mama – într-un cuvînt, n-avea conștiința de sine a unei ființe omeneste. Lipsit de personalitate, mankurtul (sic!) prezenta numeroase avantaje economice. Era totuna cu o făptură necuvîntătoare, și de aceea întru totul obedient și inofensiv. Nu se gîndea niciodată la evadare. Pentru orice stăpîn de sclavi, revolta lor e lucrul cel mai de temut. Orice rob e un virtual răzvrătit. Mankurtul (sic!) era, în felul lui, singura excepție. Lumii lui lăuntrice îi era străin imboldul de răscoală, la nesupunere. Cu el n-aveai a te teme de așa ceva. De aceea nu trebuia păzit, și cu atît mai puțin suspectat de gînduri tănuite. Mankurtul (sic!) își recunoștea, întocmai ca un ciine, doar stăpînul. Nu schimba o vorbă cu nimeni. Toate gîndurile lui se îndreptau spre îndestularea pîntecelui. Altă grijă n-avea. De aceea împlinea poruncile orbește, cu zel și fără preget”.

Maică-sa, Naiman-Ana, pornită să-l caute, dă în cele din urmă de el:

„– Mă cunoști? întrebă mama.
Mankurtul (sic!) clătină din cap.
– Cum te cheamă pe tine?
– Mankurt (sic!), răspunse el.
– Așa te cheamă acum. Dar numele dinainte nu ți-l amintești? Amintește-ți numele tău adevărat.

– Dar pe tatăl tău cum îl cheamă? Din ce neam te tragi? Știi măcar unde te-ai născut?

Nu, mankurtul (sic!) nu-și amintea nimic și nu știa nimic. [...]

Nu, mankurtul (sic!) nu-și amintea nimic și nu știa nimic. [...]

Nu, mankurtul (sic!) nu-și amintea nimic și nu știa nimic. [...]

Nu, mankurtul (sic!) nu-și amintea nimic și nu știa nimic. [...]

Nu, mankurtul (sic!) nu-și amintea nimic și nu știa nimic. [...]

„– Zicea că e mama mea.

– Nu ți-e nici un fel de mamă! Tu n-ai mamă! Știi de ce-a venit? Știi? Vrea să-ți smulgă căciula și să-ți pîrjolească țeasta! strigau cei doi care mai de care, ca să-l bage în sperieți pe bietul mankurt (sic!)”.

Și atunci, după ce juanjuanii plecaseră, Naiman-Ana, „cum scruta, cuprinsă de neliniște, împrejurimile, nu băgă de seamă că fiul ei, mankurtul (sic!), ascuns în umbra cămilei, își plecase genunchiul și o ținea cu arcul întins. [...] Lovitura fu mortală”.

Precum ați observat, probabil, numele (nou) al „robului perfect” – *mancurt*/ *mankurt* – a fost scris nu doar cum figurează el în *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* din 2005 (DOOM²), ci și cum l-am găsit în traducerea românească de la Editura Univers din 1996. Prin urmare, problema „dreptei-scrieri” a cuvîntului cu pricina persistă sau chiar se impune (sper că și clarvăzătorul nostru cititor a remarcat și va sesiza acest lucru), deoarece termenul respectiv apare periodic în diverse contexte cu forme grafice duble, avînd în vedere și derivatele sale: *mancurt*/ *mankurt*, *mancurtism*/ *mankurtism*, *a mancurtiza*/ *a mancurtiza*, *mancurtizare*/ *mancurtizare*, *mancurtizat*/ *mancurtizat*, *mancurtizator*/ *mancurtizator*, ba chiar și *demancurtizare*/ *demancurtizare* (ceea ce nu e rău ca efect).

Să dăm doar cîteva exemple în acest sens, mai vechi și mai noi: „Cel care supraviețuia își pierdea complet memoria și devenea *mankurt* (subl. n. – V.G.). *Mankurtul* era un rob perfect: nu cerea decît mîncare și ceva haine, executa orbește poruncile stăpînului, nu stătea cu nimeni de vorbă, și mai ales nu se gîndea să fugă sau să se revolte” („România literară”, 9.02.1984) sau „Oricum, *mankurtii* se află printre noi și triumful lor va fi o rană pentru istorie” („România literară”, 16.02.1991), sau „*Mancurtizarea* mărșăluiește nestingherită” (*România liberă*, 11.02.1994), sau „Cine sunt *mankurtii* în Republica Moldova...” (din internet), sau „Cuvîntul *mankurt* este de origine rusă” (din internet), sau „Suntem o țară nu numai înapoiată, ci și o țară cu un număr mare de *mankurți* și... *mancurtizatori*” (din internet), sau „La ce folosește să trezești un *mankurt* din somn?” (din internet), sau „Sentimentele de teamă, panică, neputință, umilință sunt cele care guvernează în acest univers descris de Băieșu, în care Piscică, de același „leat”, fost camarad de front cu Fătura, pare să fi fost *mancurtizat*, asemenea eroilor lui Cinghiz Aitmatov din *O zi mai lungă decît veacul* [...]” (revista „Ar-

monii culturale”, 11.08.2015), sau „Cel care a surprins, în chip genial, ștergerea memoriei (*tabula rasa*) și crearea alteia, fără dimensiunea trecutului, pusă în slujba globalismului internațional bolșevic, a fost Cinghiz Aitmatov, în celebrul său roman *O zi mai lungă decît veacul* (1980). Este așa-numitul fenomen al *mancurtizării*. În spațiul românesc, varianta violentă a *mancurtizării* este simbolizată de faimosul „fenomen Pitești” („Contemporanul”, nr. 1, 2016).

Bineînțeles că „norma” a fost consfințită de DOOM² (deși abia în 2005, cam la două decenii de la apariția cuvîntului în cauză), prin *mancurt* și *mancurtizare*, forme care acum se pare că domină în scris. Este de presupus că DOOM² s-a luat după uz la stabilirea „normei”, pe cînd uzul o fi ținut seama (ori nu?) de forma grafică a acestor vorbe din versiunea românească (basarabeană) a *Legendei mancurtului*, apărută, mai întîi, la Editura Litera, în 1990, apoi, în 2010, la Editura Cadran (în traducerea Alei Cupcea), apoi, în 2013, la Editura Arc. După ce s-a condus însă, din această perspectivă, DEX-ul (din 2012), în care găsim alăturat: *mancurt* și... *mankurtizare*, e greu de spus (bănuim că tot după uz).

Indiscutabil, forma *mankurt* este justificată etimologic de faptul că vine de la rusescul *манкурт*. La fel e și în kirgîză (a se lua aminte: nu „cîrgîză”, și nici „chirghiză”, cum le-ar ieși unora de sub mîiastra lor pană), limbă care, deocamdată, utilizează alfabetul rusesc și experimentează unul latinesc. Facem aici abstracție de o serie de cuvinte pe care româna le-a preluat pe timpuri (cu tot cu moravuri) din rusă și oarecum și le-a apropiat (de spirit), românizîndu-le, adică scriindu-le cu „c”-ul nostru latinesc în loc de „k”-ul rusesc: *colhoz*, *colhoznik*, *comsomol*, *comsomolist*, *kopeikă* și.a. Cu toate că acestea fac parte deja din vocabularul nostru pasiv, unele spirite recalcitrante încearcă să ne/ să se „înstrăineze” și mai mult de ele scriind: *kolhoz*, *kolhoznik*, *komsomol*, *komsomolist*, *kopeikă*, dar, din păcate – ortografic –, cad în greșeală, nu însă și atunci cînd e vorba de lexemele: *kaghebi* (brrr!), *kalașnikov-uri* (brrr!), *kalmic* (varianta „calmuc” fiind învechită), *kazah* (cazaccii fiind mai aproape de noi), bine cunoscutul *kirgîz* și.a., unde *k* este perceput ca o literă străină, întrebuintată doar în împrumuturi lexicale și în nume proprii străine (cu anumite excepții românești). Cum de s-a ajuns deci, la noi, ca acest împrumut kirgîz (prin intermediar rusesc) – *манкурт* – să ia preponderent forma *mancurt*? Simplu, ne-am

atașat de el, ne-a plăcut și l-am românizat, împreună cu întreaga sa familie lexicală.

Să vedem însă ce spune totuși etimologia acestuia – una mai îndepărtată, cu trimitere la limbile turcice. În osmana veche, de pildă, rădăcina verbală *man* înseamnă „a (se) încinge”, iar forma adjectivală *qurut* – „uscat”. Astfel se poate presupune că s-a format substantivul *manqur(u)t/ mankur(u)t* cu semnificația „om căruia i s-a încins capul cu o fișie de piele, care urmează să se usuce”. Vă amintiți, la Aytmatov această fișie de piele crudă de cămilă se numește „șiri”, iar osînda sau tortura prin care tinerii djighiți capturați erau lipsiți de memorie autorul a preluat-o (pentru *Legenda mancurtului/ mankurtului* din marele epos kirgîz *Manas*, de altfel, cel mai lung epos din lume, intrat și în Cartea recordurilor).

Afară de aceasta, tot în osmana veche, cuvîntul *munqul*, zic sursele enciclopedice, înseamnă „om fără minte, nerod”, iar în mongolă (care folosește alfabetul rusesc), cuvîntul *мангуу* are și înțelesul de „idiot”. Deci, și într-un caz, și în altul, e vorba de „o infirmitate, un retard”. Curios este însă și faptul că, sub aspect semantic, termenul *mankurt*, înrudit, așa cum se vede, cu cele două cuvinte de mai sus, este utilizat în limba turcă actuală pentru a-i desemna, cu precădere, pe politicienii turci prooccidentali, care sprijină integrarea Turciei în Uniunea Europeană. Nostimă semnificație, nu-i așa? A se compara cu ceea ce înseamnă, prin extensiune, acest cuvînt la noi: „persoană înrobîtă total și îndobitocită; persoană căreia i-a fost anulată conștiința de sine” (DEXI).

Contează, credem noi, cel puțin pentru ortografiști, dacă nu pentru toată lumea, grafia acestui termen (împreună cu derivatele sale) și în alte limbi care folosesc alfabetul latin: în turcă, de unde își trage originea, evident, e cu *k* – *mankurt* –, ne-am dat seama de mult, iar în azeră – *manqurt* (tot cu un fel de *k*). Acum, dacă ne deplasăm mai spre Europa, în engleză e *mankurt* (bineînțeles, scris etimologic), în germană – *mankurt*, în polonă – *mankurt*, în maghiară – *mankurt*, iar în cele trei limbi romanice mai cunoscute e: în franceză – *mankourte*, în spaniolă – *mankurt*, și în italiană – *mankurto*. Doar în română e (consfințit): *mancurt*, cuvînt pe care un turc, un azer sau un kirgîz l-ar citi [mangiúrt], deoarece, în aceste trei limbi, litera *c* notează sunetul [ğ/ĝe] (a nu se confunda cu litera *ç*, care – în turcă și azeră, dar, eventual, și în kirgîză – are valoarea [č/če]). Și pentru că tot se impune aici o comparație între c-ul românesc și c-ul turcesc, vom reține că numele întreg al președintelui turc Recep Tayyip Erdoğan se pronunță: [regép] [taiiíp] [érdooan], nu... [recép] sau [resép] (pretins englezește, cum se mai aude pe la radio) [erdogán]. Se va lua aminte deci că, în turcă, litera ğ („yumşak ge [ghe]”, adică „ghe moale”) nu se citește, ea avînd doar rolul de alungire sau dublare a vocalei din față. Atenție și la accentul din numele respectiv de familie, care se pune pe prima silabă, nu pe ultima.

Cu certitudine, în afara spațiului ex-sovietic sau ex-socialist, opera lui Aytmatov/ Ajtmatov este mai puțin cunoscută, ca și *mancurtismul/ mankurtismul* – ca element lingvistic (și nu doar) –, totuși, are importanță și în astfel de cazuri cum ortografiem un împrumut sau altul și cum pronunțăm ceea ce vedem scris.

Și o ultimă observație legată de scrierea numelui celuia fără de care nici n-ar fi existat cuvîntul-cheie – *mancurt/ mankurt* – în jurul căruia facem aici atîta vorbire. *Чыңгыз Айтматов* – așa este scris el în kirgîză (cu caractere rusești) –, nume de prozator celebru, pe care noi l-am cunoscut prin intermediar

rusesc: *Чингиз Айтматов*, transcris variat în diferite limbi care folosesc grafia latină. La noi, în spațiul românesc, s-a impus forma: *Cinghiz Aitmatov*, care a pătruns în lucrările de referință și a devenit tradițională. Or, pornind de la faptul că, după ‘90 încoace, sub aspect lingvistic, se recurge la o transcriere cît mai exactă sau fidelă a numelor proprii străine (naționale), inclusiv a celor din spațiul ex-sovietic, deci fără intermediar rusesc, în cazul autorului nostru, vom observa o transcriere adaptată a prenumelui său (din kirgîză în rusă): *Чыңгыз* > *Чингиз*. La fel s-a impus în lume și etnonimul *kirghiz* (prin intermediar rusesc: *киргиз* > *kirghiz*), înlocuit acum cu: *kirgîz* (în engleză, de exemplu, *kyrgyz*), de la forma originală *кыргыз*.

Problema e aici că rusa nu cunoaște sunetul [i] după c [č] (adică *ч* rusesc urmat de *ы* > *чы*), la fel ca noi, românii, de aceea trigrama kirgîză *чың*, care se spune că înseamnă „adevărat, drept”, a fost transcrisă *чин*, respectiv trigrama *гыз*, cu semnificația „descendent împărătesc, vlăstar hănesc”, a devenit, prin contaminație, *гиз*. Astfel s-a ajuns la prenumele kirgîz *Чингиз* (în rusește) și *Cinghiz* (în românește), care poate fi comparat, negreșit, cu numele *Marelui Han*, alias *Genghis-Han / Ginghis-Han*, scris și el uneori eronat: „Genghis Han” sau „Ginghis-han”. Apropo, prenumele *Cinghiz* (inclusiv *Çiñġız/ Çyñġyz*, în kirgîză, sau *Shynıǵys* [șingîs], în kazahă cu caractere latine) are multiple conotații – începînd cu cele chinezești, continuînd cu cele mongole și terminînd cu cele locale –: „mare ca marea/ ca China, chinez, întemeietor, atotputernic, lup ș.a.”

De reținut că, sub raportul corespondenței fonetice, în limbile turcice, sunetul [č] este urmat în mod firesc de sunetul [i] > [či]. Conducîndu-ne după alfabetul turc, pe care, probabil, îl va prelua din nou (ca în 1928-1940) și kirgîza (cu anumite adaptări), așa cum a procedat și limba azeră, numele prozatorului kirgîz *Чыңгыз Айтматов* va căpăta forma *Çiñġız Aytmatov* (varianta *Çyñġyz Ajtmatov* fiind, la ei, una experimentală), care figurează deja în anumite surse enciclopedice (și care trebuie promovată), unde *ı*-ul turcesc din prenume corespunde întru totul fonetic cu *î*-ul nostru românesc (cu o deosebire grafică: are doar semicircumflex, față de *î*-ul turcesc, cu circumflex, care se citește ca un *ı* prelungit și se folosește doar în unele cuvinte), iar *y*-ul din numele de familie notează semivocala [i], adică un iot.

Mai complicată pare a fi situația (ortografică) cu etnonimul *kirgîz* și toponimul *Kirgîzstan*, care, potrivit DOOM², se scriu (corect) cu â din a pozițional (deci foarte anapoda din punct de vedere etimologic): *kârgâz* și *Kârgâzstan*, ca și: *Cernâșevski*, *Kalmâkia*, *Vâborg* (exemple citate din *Dicționar normativ al limbii române ortografic, ortoepic, morfologic și practic* al Ioanei Vintilă-Rădulescu, apărut, în 2009, la Editura Corint). Asta în timp ce alți ortografiști, dar și editori, scriitorii etc., se conduc după o „regulă tacită” (chipurile mai veche), care spune că, la transcrierea numelor proprii din limba rusă și din alte limbi (slave), scrise cu alfabetul chirilic, litera *ы* din interiorul numelor trebuie (pentru că a și fost...) redată prin *î*, nu prin *â*, „care e de-al nostru, latinesc, nu rusesc”. Astfel, în *Dicționar enciclopedic*, scos de Editura Enciclopedică, vol. 7, 2009, vom găsi: *Vîborg*, *Lev Vîgotski*, *Vladimir Vișoțki*, *Andrei Vișinski* ș.a., fapt ce dovedește încă o dată „subrezenia” scrierii cu â din a în interiorul cuvintelor, care uneori e pur pozițională, iar alteori se dorește a fi etimologică. La dilema aceasta însă ne vom referi mai detaliat, probabil, cu altă ocazie.

Totuși, cine nu-și ține minte trecutul?...

INCORECTITUDINI

TEORIE SI VANITATE (II)

de ADRIAN CIUBOTARU

Așadar, neîncredere, slăbiciune de caracter și ignoranță istorică. Totuși, discursul antiliberal și, de-a valma, antioccidental, a fost promovat cu ostentație nu atât de „victimele” presupuse ale sistemului („proletariatul”, oamenii de rând, indigenii din fostele colonii etc.), ci chiar de elitele intelectuale ale Vestului. Înainte de a se generaliza, de a deveni un „bun” comun, scepticismul a fost atitudinea unor inși educați.

În 1927, Julien Benda a definit tranziția „clercilor” de la preocupările livresci la cele politice și de la biblioteci la tribune drept „trădare”. Trădare a menirii, în primul rând, dar și a harului pe care îl împărtășeau cu toții: intelectul, capacitatea de a înțelege, de a produce și de a trăi din idei. Cu peste un secol mai devreme (1793), Edmund Burke avertiza că la capătul fiecărei utopii profesoriale „nu se văd decât spânzurătorile”. Marele irlandez nu avea la dispoziție termeni ca „intelectual” și „ideologie” (ultimul avea să fie născocit de Destutt de Tracy trei ani mai târziu), de aceea vorbea despre „profesori” și „viziuni”.

Secolul XX a confirmat cu asupra de măsură temerile și profețiile lui Burke și Benda. Implicarea intelectualilor în viața politică, încercarea de a remodela conștiințele maselor, de a-i convinge pe oameni că utopiile sunt realizabile, prin transformări radicale și sacrificii necesare, au avut urmări nefaste. Rolul de observatori și de critici ai neajunsurilor unui regim, angajamentul civic în numele drepturilor și libertăților, adică formele cele mai rezonabile și mai potrivite de manifestare socială în cazul unor oameni ai cărții, nu i-au mulțumit pe intelectualii moderni, care au simțit că puterea adevărată, în era maselor și a informației, stă în cuvânt. Iar cuvântul era la ei și ei erau cuvântul. Luând locul clericilor, „clercii” au vrut, în frenezia lor teoretică, să fie și prorocii, dar și ziditorii lumii noi, croită, de această dată, după tiparele propriei lor minți. Într-adevăr, cum putea o minte luminată de rațiune să dea greș? Și cum putea să funcționeze altfel decât bine un model ideal de societate? Intelectualii nu au avut niciun dubiu în aceste privințe: erau siguri că înțeleg exact contradicțiile societății în care trăiau și știau precis ce au de făcut ca să le anuleze.

Cred că nu este lipsit de sens să admitem că vanitatea și narcisismul intelectual au jucat un rol la fel de hotărâtor în revolta „clercilor” dintotdeauna (de la „profesorii” vizionari și iluminiști ai lui Burke până la „revoluționarul” Pol Pot și de la înveninatul Marx până la

buimacul marxist de cafeenea din epoca postadevărului) ca și imperfecțiunile sau inegalitățile societății liberale și ale economiei capitaliste. Râca față de „vechiul regim” și obsesia răsturnării, cu orice preț, a ordinii curente a înflăcărat chiar și cel mai bine structurate minți ale modernității. Cei mai activi contestatari au fost, firește, intelectualii de stînga, motivați nu numai de incompatibilitățile ideologice cu liberalismul clasic, ci și de un lung șir de resentimente. Cu toate acestea, idei antiliberales și simpatii pentru regimurile opresive au manifestat și unii filozofi sau oameni de știință de calibru fără afiliere politică expresă. Oameni pe care mulți dintre noi i-au luat mereu drept modele de cărturari, preocupați exclusiv de obiectul gândirii și al cercetării lor, abstrasi de orice contingență și departe de înșelătoarea forfotă a politicului și de fumigațiile retoricii revoluționare.

Orgoliul intelectual le-a jucat însă și acestora o festă. Logicieni și filozofi analitici precum Bertrand Russell, savanți precum Albert Einstein, cu toții au devenit, într-un moment sau altul al vieții, victimele propriei lor vanități. Cu toții au împărtășit, fie și numai pentru o perioadă scurtă de timp, deșertăciunea de a crede că dețin formula fericirii pentru întreaga omenire, că știu mai bine decât alții de ce are nevoie umanitatea, acum și mai cu seamă în viitor. Despre derivatele antiliberales și antioccidentale ale celor mai strălucite minți ale secolului al XX-lea citim în *Când rațiunea pleacă în vacanță. Filozofii în politică*, de Neven Sesardić (București, Editura Humanitas, 2016), una dintre cele mai incitante lucrări pe acest subiect apărute în ultima vreme.

VA URMA

NEVEN SESARDIĆ
CÂND RAȚIUNEA
PLEACĂ ÎN VACANȚĂ
TRADUCERE DE S.G. DRĂGAN
BUCUREȘTI, HUMANITAS, 2016

DIN PATRIMONIUL MEMORIALULUI IPOTEȘTI (II)

de ALA SAINENCO

În 1878, Gheorghe Eminovici vinde Ipoteștii pentru a-și plăti datoriile, dar rămâne ca administrator al moșiei până în 1884, anul morții sale. Împreună cu moșia, trece în proprietatea negustorului botoșănean Hristea Marinovici și biserița. De numele noului proprietar se leagă cel de-al doilea pomelnic păstrat la Ipotești, datat cu 20 mai 1878. Pomelnicul, după cum precizează Valeriu Târziu în *Ipotești. Monografie* [1], a fost găsit, în 1939, în biserica din Cucorăni și adus la Ipotești. Numele, scrise pe un fond alb, font negru și inițiala cu roșu, încă pot fi descifrate cu ușurință: vii – Hristia, Ecaterina, Soltana, Elena, Anastasia, Constantin, Gheorghie, Vasilie, Elena, Nicolai, Constandin; adormiți – Macarie Monah, Maria, Pelaghia Monahia, Zamfira, Safta, Gheorghie, Elena, Zoița, Vasilie, Ioan.

După moartea lui Hristea Marinovici, în 1886, casa ajunge în proprietatea lui Gheorghe Isăcescu, care o dă zestre fiicei sale, Maria, la căsătoria cu dr. Constantin V. Papadopol din Botoșani. Cert este că la începutul secolului XX, după cum putem vedea în fotografii, casa era într-o stare avansată de degradare. Și despre biserița familiei, raportul din 1903 către protoieria județului Botoșani [2] arată că „are nevoie de repararea temeliei, acoperământul fiind bun, podul e deteriorat lăsând să intre cucuvecele și alte păsări nocturne răsturnând candelă și lumânări, producând multe stricăciuni și necurătenii. Lipsa de mijloace de întreținere a făcut să fie aproape impropriu serviciul divin. A se repara ar fi un sacrificiu prea mare, deoarece nu e frecventată aproape deloc, și cei 4-6 care vin foarte rar (la 2-3 luni o dată) ar putea veni la biserica parohială unde serviciul se face foarte regulat și e frecventată de mulți enoriași, plus școla cu 80-90 elevi; și ar fi un mare [...] moral a lăsa biserica închisă și acei 40-50 credincioși și elevii școlii care vin întotdeauna, lipsiți de servicii, pentru a se efectua liturghia la Ipotești mai întotdeauna numai cu [...] și aceasta din cauză că satul e mic, locuitori puțini și cei din Cătămărăști și școlari merg la Stâncești, sat apropiat, cu 2 biserici deservite de 2 preoți”.

După toate probabilitățile, biserica a fost reparată de locuitorii satului Ipotești, căci cel puțin o parte dintre aceștia, convocați fiind de parohul care le-a vorbit despre necesitatea reparării bisericii, formează, în data de 20 februarie 1927, un comitet însărcinat cu strângerea fondurilor și repararea bisericii, fapt consemnat într-un proces-verbal [3]. Că lucrurile au mers spre bine și reparația necesară a fost făcută o arată procesul-verbal de inspecție nr. 2 din 21 iunie 1929 prin care se constata

FOTOGRAFII DE LILIANA GRECU

Pomelnic cuprinzând numele membrilor familiei lui Hristea Marinovici, negustorul care a cumpărat moșia Ipotești de la Gheorghe Eminovici

starea bună a bisericii din Ipotești cu referire la situația externă: zidită în anul 1850, din lemn și cărămidă, acoperită cu tablă veche; clopotnița e făcută din lemn, acoperită; are trei clopote; curtea bisericii este împrejmuită parte cu scânduri, plantată cu arbori decorativi; cimitirul este situat în curtea bisericii. Inspectia stării dinăuntru arată o curățenie generală păstrată; catapeteasma cu icoanele completă, pictată apropiat de bizantină, sculptată, fără pictură murală; Sf. Împărtășanie și Antimisul – în bună stare; vasele sacre sunt din nichel, curate.

Monument de categoria B, biserița familiei face parte astăzi din complexul Memorialul Ipotești – Centrul Național de Studii Mihai Eminescu, găzduind obiecte de patrimoniu. La menirea ei inițială, de biserică în care se țin slujbe, biserica revine de două ori pe an: pe 15 ianuarie și 15 iunie. Taina botezului, ca una dintre tainele săvârșite într-o biserică, este sugerată cu trimitere la Mihai Eminescu. Așa cum se știe, Mihai Eminescu a fost botezat pe 21 ianuarie 1850, la Biserica Uspenia. Slujba religioasă a fost oficiată de preotul Ion Stamate, care era și duhovnicul familiei Eminovici. În „Registrul de nașteri și botezuri pe anul 1850” [4], la numărul trei este trecut: „data nașterii – ziua cincisprezece, luna ghenari; data botezului – ziua douăzeci și una, luna ghenari; secul – fiu; numele carele s-au dat pruncului la botez – Mihail; numele și pronumele, starea sau meseria părinților pruncului – D. Ghiorghe Iminovici, căminar, cu soția sa Raluca, proprietari; poliția sau

Casa Memorială „Mihai Eminescu” (monument istoric, cod BT-IV-m-B-02047.01)

satul unde s-au născut pruncul – în orașul Botoșani; numele și prenumele nașului sau a nașii – D. Vasile Iorașcu, stolnic; iscăliturile – a preotului, a nașului și a părinților: Ioan Ikonom, Vasile Iorașcu stolnic au fost naș, G. Iminovici căminar, Raluca Iminovici, căminar”. Cristelnița în care a fost botezat poetul se află acum la Ipotești și este expusă în Biserița familiei. Făcută din cupru prin ciocănire, cristelnița are formă de tulipă, bază circulară, ușor tronconică și buză răsfrântă. Marginea de sus prezintă butoni nituiți, iar pe părțile laterale – două toarte semicirculare. Pe exteriorul cristelniței încă poate fi descifrată o parte din inscripția făcută prin ciocănire și metaloplastie, care trimite la timpuri anterioare secolului XIX.

Simbol al sacralului, biserița este parte din semnele de identificare a locului pe care Eminescu l-a ridicat deasupra lumii, așa cum e pădurea de aramă, stâncă stearpă, lacul cu nuferi sau luceferii deasupra Ipoteștilor.

NOTE:

- 1. V. Târziu, *Ipotești. Monografie*, Cernăuți, 1939, p. 14.
- 2. O copie a raportului se păstrează la Memorialul Ipotești.
- 3. O copie a procesului-verbal se păstrează la Memorialul Ipotești.
- 4. O copie a acestei pagini se păstrează în Biserița familiei de la Ipotești.

Cristelnița în care a fost botezat Mihai Eminescu

Trei		Nr. curgătoriu	
Cinci-spre-zece		Ziua	Nașterii
Ghenari		Luna	Dată
Două-zece și una		Ziua	Botezului
Ghenari		Luna	Sec.
Fiu		Fetică	Sec.
Mihail		la Botez	Sec.
Dl. Gheorghe Iminovici căm[in]ar cu soția sa Ralu, proprietari		Numele și carle s-au dat pruncului	Numele și carle s-au dat pruncului
În orașul Botoșani		Părinții	Părinții
Dl. Vasile Iorașcu, stolnic		Numele și carle s-au dat pruncului	Numele și carle s-au dat pruncului
(ss) Ioan Ikonom (ss) Vasile Iorașcu stolnic, am fost naș (ss) G. Iminovici căm[in]ar (ss) Raluca Iminovici căm[in]ar		Isca	Isca

Extras din „Registrul de nașteri și botezuri pe anul 1850” al Bisericii Uspenia, Botoșani